Z ČESKÉHO RÁJE A PODKRKONOŠÍ

svazek 1

Z ČESKÉHO RÁJE A PODKRKONOŠÍ

věstník okresního archivu Semily 1

Bystrá nad Jizerou 1988

Sborník recenzovali:
JUDr. Karel Hromádka, státní oblastní archiv v Zámrsku
Miroslav Kubát, komise regionálních dějin dělnického hnutí a KSČ při OV KSČ Semily

Příspěvky lektorovali:
PhDr. Jindřich Francek, JUDr. Karel Hromádka, Vladimír Kaláb, prom. hist., PhDr. Milena Lenderová, ing. Antonín Otmar, Vlasta Šimková, Josef Šírek a František Zahrádka, prom. hist.

© Okresní archiv Semily 1988

Úvodem

Území celého horního Pojizeří, od žírných rovin pod Turnovem s romantickými zákoutími Českého ráje, přes ukliďňující pahorkatinu Semilska až po dramatické západní Krkonoše, to vždycky býval kraj bohatých tradic. Nikdy tu život nebyl lehký, kolikrát v historii ani nestál za to, aby byl dobýván mečem. Z chudoby zde nevyrostla velká a bohatá sídla pánů, a tak dnes nejvýznamnější stavitelské památky nalézáme ponejvíc jen v Českém ráji. Snad o to víc obdivujeme jednoduchou krásu staré lidové architektury v údolích a na stráních. Samotní obyvatelé Semil a jejich okolí byli dobří k tomu, aby z nich cizí panstvo ždímalo levnou pracovní sílu ve dvou nejrozšířenějších oborech, v textilu a ve sklářství. Boj však i zde zuřil, to ano, často skrytý a podpalovaný mladou a dravou českou maloburžoazií a na druhé straně zkušenými německými podnikateli, kteří se mohli opírat o mocenské orgány monarchie. Byl to národnostní boj mezi českým živlem, pomalu postupujícím lesními hvozdy do hor, a mezi německými kolonizátory, přinášejícími šlechtě nejen vklady a bohatší renty, ale i levnou pracovní sílu. Pozdější průmyslníci poznali, že i tento boj odvádí zdejší proletariát od bojů za sociální práva, a tak ho spolu se spiritismem přijali do svých arzenálů.

Zdejší lidé neměli dřív k sobě po cestách blízko, jejich chaloupky vyrůstaly daleko od sebe. A přesto dnešní člověk, uzavřený do bohatých pokojů vybavených technickými prostředky, často závidí svým dědům bohatost a plnost života. Inu, i přes tu vzdálenost měli k sobě životem blíž...

Tak u nás v podhůří z lidu vyrůstali písmáci. Jejich pokrokové myšlenky ohromují svým filozofickým rozhledem a často, velmi často, se k nim vracíme. A jak naši dědové muzicírovali! Žádná klasika nebyla pro ně nezvládnutelná. Závidíme jim, když si dnes na kulturní večery musíme pozvat profesionály. S lítostí vzpomínáme, jak z kolébky české krkonošské houslařské školy odešly do celé Evropy slavné rody houslařů a dodnes tam získávají vavříny pro své mistrovské nástroje, zatímco u nás po nich zůstala jen síň tradic v Pasekách nad Jizerou.

Jsme však hrdi na práci, kterou vykonaly pro lidskou společnost osobnosti z našeho regionu. Spisovatelé, umělci, vědci, lidé urychlující technický pokrok. Byly a jsou jich stovky. Moc jim ještě za jejich práci dlužíme. Víme, že nám schází nejen podrobný literární místopis, ale i hudební, výtvarný a kdovíjaký ještě místopis či encyklopedie našeho regionu.

Již proto jsem se zájmem četl rukopis prvního obsáhlejšího vlastivědného sborníku, který připravil okresní archiv Semily, určeného především pro odbornou veřejnost, politické a kulturní pracovníky, učitele, zájemce o regionální historii a pro naši mládež. Bude-li mít další pokračování, stane se jed-

nou dobrým pramenem historikům a jistě i studentům. Tímto počinem Muzeum Podkrkonoší v Trutnově (sborník Krkonoše - Podkrkonoší), podnikový archiv národního podniku Texlen v Trutnově (Lnářský průmysl), Výzkumný ústav bavlnářský v Ústí nad Orlicí (Z dějin textilu), státní oblastní archiv v Zámrsku (Sborník prací východočeských archivů) i další editoři tohoto zaměření v našem kraji získávají následovníka.

Když se před lety tvořily okresní archivy, neměl to ten náš lehké. Fondy v rozsypu, roztříštěné ve dvacítce různých nevyhovujících skladů, nedostatečná evidence. Postupně však, díky porozumění okresního národního výboru, se archiv centralizoval do Bystré nad Jizerou, vyrůstal po technické i odborné stránce a dnes se stává jedním z ústavů, kde už lze nalézt a studovat nepřeberné doklady o životě společnosti. Naši archiváři se však nespokojují se stavem věcí, organizují další skladové a studijní prostory a hledají možnosti, jak by co nejlépe uspokojili rostoucí požadavky kulturních institucí, národních výborů, škol i občanů.

Nynější semilský okres, v minulosti často tříštěný do různých správních celků, musí tuto nejednotnost pracně překonávat. Týká se to i archivních dokladů, rozlétnutých ve spoustě dalších archivů, muzeí a sbírek ve Východočeském, Severočeském a Středočeském kraji, v Památníku národního písemnictví, v soukromých archivech a sbírkách i fondech centrálních. I zde bude náš okresní archiv čekat práce v informační službě; vlastivědné sborníky tuto pomoc zčásti poskytují.

Semilsku schází ještě řada regionálních institucí pro studium některých historických a kulturních etap. Komise regionálních dějin dělnického hnutí a KSČ při okresním výboru KSČ se již druhé desetiletí snaží zpracovávat jednotlivá období nejnovějších dějin společnosti. K tomu školí lektory a práce svých členů publikuje. Ve spolupráci nestojí stranou ani okresní archiv. Tím, že neustále zlepšuje evidenci archivních fondů a sbírek, začínají je intenzivněji využívat také členové komise regionálních dějin a lektoři přednášející o rozvoji společnosti. V současné době se slibně rozvíjí činnost komise pro dějiny závodů při okresní odborové radě a tím také kronikářů a komisí v řadě průmyslových závodů. Větší iniciativu bychom rádi viděli v zemědělských závodech a ve složkách Národní fronty. Je chvályhodné, že i školy začínají pracovat v této oblasti, například jilemnické gymnázium při ukládání pamětí na dobu bojů proti fašismu nebo turnovské gymnázium při zpracovávání literárního místopisu v oblasti Českého ráje. Zde nutně musí docházet ke kontaktům autorů a našeho okresního archivu. V metodické i konkrétní pomoci je největší záruka správného vývoje regionální historiografie v budoucnosti.

Miroslav Kubát

ČLÁNKY

Odraz španělských událostí v letech 1936 až 1939 na Semilsku [1]

Igor Činovec

Boj španělského lidu ve třicátých letech tohoto století se zapsal hluboko do dějin protifašistického hnutí.

Když 14. dubna 1931 abdikoval král Alfons XIII. a ve Španělsku byla vyhlášena republika, zůstaly v zemi silné fašistické a reakční skupiny – fašističtí důstojníci, velkostatkáři, šlechta, církev i reakční buržoazie, které spojily své síly proti republice. Z Německa a Itálie plynula reakci již tehdy velice účinná pomoc ve formě finančních podpor, zbraní, záškodníků a agentů. Takto bylo umožněno, aby rok po abdikaci Alfonse XIII. proti republice povstal generál Sanjurjo. I když za pomoci pracujících mas bylo toto povstání potlačeno a generál Sanjurjo byl odsouzen k smrti, ještě týž den dostal milost. Ve volbách v roce 1933 zvítězila korupcí, podvody a terorem opět pravice a nastal útisk všeho demokratického, co mělo dříve volnost. Pracující lid tento útlak nevydržel ani rok a již v říjnu 1934 začala vypukat povstání po celé zemi. Všechna však byla krutě potlačena, dokonce nejsilnější povstání baskických horníků v Asturii vláda udusila až s pomocí nenáviděné cizinecké legie.

Ale v dalších volbách 16. února 1936 již opět zaznamenala vítězství Lidová fronta. Byla vyhlášena amnestie pro třicet tisíc politických vězňů z povstání v Asturii, o kterou se nejvíce zasloužil ministerský předseda Vollandarés; generálové Sanjurjo a Ochea byli vypovězeni, Katalánie dostala ztracenou autonomii.

Již v této době připravovaly reakční a fašistické skupiny ozbrojené povstání, které vypuklo 18. července 1936. Generál Sanjurjo, který se chtěl stát vojenským diktátorem, si při návštěvě Berlína zajistil souhlas pro povstání a podporu berlínské vlády a generál Francisco Franco,[2] jako velitel Kanárských ostrovů, byl ještě před začátkem puče zásoben zbraněmi a letadly z Německa, bez nichž by puč asi jen těžko začínal. Hitler a Mussolini totiž doufali, že ve Španělsku v roce 1936 se bude opakovat Itálie roku 1922 a Německo roku 1933 a bohaté surovinové zdroje Španělska jim budou dobrou základnou pro přípravu nové války, nehledě k tomu, že fašistické Španělsko by bylo vynikajícím opěrným bodem proti vládě lidové fronty ve

Francii. V moci fašistů by se tak také ocitly veškeré komunikace, spojující Atlantický oceán se Středozemním mořem, čímž by si zajistili nástupiště pro případ války s Anglií. I korespondent listu Chicago Tribune veřejně prohlásil, že Franco je generálem Hitlera a Mussoliniho na španělském bojišti.[3]

Tak 18. července 1936 byly ve všech městech Španělska na smluvený rozhlasový signál obsazeny veřejné budovy, nazítří pak ve všech posádkových městech vypukl vojenský puč, který se však zdařil jen tam, kde byly silné posádky.[4] V Madridu a v Barceloně povstali dělníci k obraně a útokem vzali kasárna. Z těchto bojů vznikly dělnické milice, do nichž hned v prvých dnech vstoupilo na tři sta tisíc lidí.

Celosvětový ohlas na tyto události a další průběh byl obrovský. Vlády evropských i mimoevropských států se rozdělily na tři skupiny. Německo, Itálie a Portugalsko stály otevřeně na straně povstalců. O Portugalsku je možno říci, že v Lisabonu byla povstalecká centrála, kde se otevřeně najímali dobrovolníci pro povstaleckou armádu, Itálie a Německo všemožně povstaleckou armádu podporovaly a podle jejích úspěchů či neúspěchů posílaly do Španělska další vojenské oddíly. Již počátkem prosince 1936 odhadovaly britské oficiální kruhy, že ve Španělsku bojuje na pět tisíc německých vojáků[5] a ve dnech puče stály na moři u Barcelony italské válečné lodě. Druhá skupina byla pro politiku neintervence. Vlády Anglie, Francie a Spojených států namlouvaly sobě i jiným, že kdyby nefašistické státy a Společnost národů vystoupily proti interventům, fašistické státy zahájí válku. Vláda Lidové fronty ve Francii byla dokonce pod nátlakem reakce nucena zrušit 25. července 1936 smlouvu o vývozu zbraní do Španělska z roku 1935. A 9. září byl v Londýně ustaven *neintervenční výbor* za předsednictví lorda Plymoutha, jehož členy byly i Německo a Itálie. Tento výbor však svou činnosti pouze kryl intervenci fašistických států ve Španělsku. Za tuto politiku neintervence se postavila i československá vláda a tezi o možnosti rozpoutání války fašistickými státy a zhoršení mezinárodní situace vůbec v případě intervence nefašistických států otiskl i národně socialistický list Bratrství 29. ledna 1937.[6] Tato fakta však popíral již postoj Sovětského svazu a všeho pokrokového lidstva, z něhož jasně vyplývalo, že je třeba se všemi silami snažit o blokování zásobování a pomoci, která ze všech stran přichází španělským fašistům, a naproti tomu je třeba zajistit pomoc španělskému lidu potravinami, šatstvem a léky. Komunistická internacionála vytýčila takové požadavky, jako je okamžité odvolání intervenčních vojsk, zrušení blokády nad španělskou republikou a uznání všech práv legální vlády. Proti fašistickým útočníkům navrhovala pak použít stanov Společnosti národů. Tyto požadavky byly brzy vyhlášeny i Socialistickou dělnickou internacionálou.[7]

Po celém světě se konaly sbírky ve prospěch španělského lidu, mezinárodní proletariát posílal do Španělska životní potřeby a léky, pracující celého světa pořádali různé akce solidarity se španělským lidem, nejlepší z nich pak bojovali v řadách španělské republikánské armády jako interbrigadisté, čímž podali krásný a stále živý příklad nejvyššího stupně mezinárodní solidarity a proletářského internacionalismu. Tvoření interbrigád mělo nedozírný význam pro celosvětovou pokrokovou veřejnost, pro mezinárodní dělnickou třídu.

V naší historické literatuře již bylo na události ve Španělsku třicátých let

a na postoje vlády upozorněno poměrně dostatečným způsobem. Na vedoucí úlohu Komunistické strany Československa ve snaze o správné chápání španělských událostí pracujícím lidem poukázali například Hamerníková, Bräuner, Kodeš,[8] činnost Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku a pozdější Společnosti přátel demokratického Španělska zhodnotil Jan Kuklík.[9] A snad nejrozsáhlejší literatura je věnována tvoření a práci mezinárodních brigád a účasti československých státních příslušníků v nich. Prvním velkým dílem o interbrigádách a interbrigadistech byla studie interbrigadisty Artura G. Londona, který kromě autopsie čerpal i z nacistických pramenů.[10] Dále to jsou publikace, které vycházely ponejvíce v nakladatelství Naše vojsko,[11] články zaměřené většinou k výročím interbrigád či jednotlivých interbrigadistů v časopisech a novinách Historie a vojenství, Hlas revoluce nebo Obrana lidu.[12]

Přímo východních Čech se dotýkají starší práce Jiřího Frajdla a Zdeňka Bičíka,[13] v archivu Českého svazu protifašistických bojovníků je uložena práce Jiřího Koloucha, která se týká stejného regionu.[14]

■

Mezi dobrovolníky z 53 států bojovalo také podle odhadu asi tři tisíce Čechoslováků, mezi nimiž byli i antifašisté německé a maďarské národnosti z naší republiky.[15] Komunistická strana Československa, věrna Gottwaldovu heslu *U Madridu se bojuje za Prahu*, byla organizátorkou většiny akcí pomoci španělskému lidu, a u vědomí, že *hranice Československa leží v současné době na madridské frontě*,[16] doporučovaly jednotlivé základní organizace na výzvu ústředního výboru ze svého středu dobrovolníky, kteří se tak stávali prvními, kteří bojovali i za svobodu naší vlasti se zbraní v ruce.

S komunisty odcházeli do Španělska – přes zákazy a pohrůžky přísných trestů – i levicoví sociální demokraté a další demokraté i politicky neorganizovaní a mnozí z nich právě na španělských bojištích vstupovali do řad komunistické strany.[17] K tomu jim nepřímo napomáhal i jejich vlastní tisk, který je nazýval dobrodruhy nebo je přímo vylučoval z politických organizací.[18] Oběžníkem prezídia zemského úřadu ze dne 19. května 1937 bylo totiž jasně řečeno, že dobrovolníci jsou ve Španělsku nejen proto, aby tam chránili demokracii a pomáhali k vítězství komunismu, ale též proto, aby se vycvičili v pouličních bojích a po návratu se stali instruktory v tajných komunistických přípravách na pouliční boje. Tedy i ti, kdož byli zlákáni jen politickým romantismem nebo touhou po výdělku, si osvojí hrubé násilnictví a navrátí se demoralizováni.[19] Bulvární plátek A-Zet z 11. února 1937 dokonce napadl interbrigadisty, že prý jsou verbováni komunisty za peníze.[20] Přitom odchod dobrovolníků do Španělska byl spontánní a dobrovolníci zůstali dobrovolníky po celou dobu války, neboť mohli kdykoli odejít.[21] Další noviny psaly, že vojáci mezinárodních brigád mají hlad, jsou zavšiveni a chodí žebrat, což opět nebyla pravda, protože k jídlu dostávali interbrigadisté i pomeranče, datle, po večeři 0,5 litru vína a denně na osobu 20 cigaret.[22] Stávalo se také, že na stranu interbrigadistů přeběhla skupina „fašistů", kteří provolávali slávu Sovětskému svazu.[23]

Po dvou letech byli dobrovolníci rozhodnutím Společnosti národů ze Špa-

nělska odvolání. Stahování československých interbrigadistů začalo v říjnu 1938 a jejich soustředění v Katalánii u města Figueras u francouzských hranic skončilo v polovině ledna 1939. Avšak na žádost Komunistické strany Španělska se vrátili pomoci Barceloně, což stálo další životy. Po zastavení bojů v pohraničních pásmech přešly zbytky mezinárodních jednotek do Francie a různými způsoby začaly další etapu boje proti fašismu.[24]

■

Veliký zájem o dění ve Španělsku ve druhé polovině třicátých let panoval také na severu Čech.

Již v září 1936 se na území tehdejšího semilského okresu konala sbírka ve prospěch španělského lidu formou rozprodeje pohlednic s vyobrazením dvou milicionářek s českým a německým textem: *Mládeži, podporuj španělský lid v jeho boji za demokracii. Jugend, unterstütze den Kampf des spanischen Volkes für Demokratie.* Kč 1,–. Přednostové okresních úřadů byli nabádáni k zákrokům proti těmto sbírkám, které nejsou povoleny.[25] Podobně se prezidium zemského úřadu v souladu s neutrálním stanoviskem naší vlády ke španělské otázce postavilo počátkem roku 1937 i k zásilce plakátů, které vydalo ministerstvo propagandy španělské vlády ve Valencii. Na plakátu byl obrázek mrtvého dítěte, nad nímž se vznáší roj letadel, s nápisy: *Madrid – vojenská akce povstalců a Toto Evropa snáší nebo dokonce ochraňuje. Toto mohou očekávati i Vaše děti. Ministerstvo propagandy.* Byl vydán zákaz plakáty rozšiřovat a při jejich případném vylepení na veřejném místě se mělo tvrdě postupovat podle platných předpisů.[26]

I když mezi členy komunistické strany, ale i dalšími pokrokovými lidmi se již koncem roku 1936 objevovaly snahy dostat se do Španělska a tam vstoupit do vládního vojska, zájem o španělské události bezpochyby vzrostl v souvislosti s ubytováním 47 španělských emigrantů, vesměs příslušníků Francovy strany, v lázních Sedmihorkách v květnu 1937.[27] I když jim na vyslanectví v Madridu bylo řečeno, že jsou hosty československé vlády, noviny, zvláště pak stranický tisk, věnovaly této návštěvě patřičnou pozornost. A protože se vláda bála napadení těchto hostů komunisty, byli již od Chebu doprovázeni bezpečnostními orgány a ředitelem Červeného kříže Ježulákem z Prahy. To se Španělům zdálo divné, stěžovali si, že jsou hlídáni, a proto úmyslně nerespektovali pokyny, které jim byly dány. I když šatstvem a obuví byli zásobeni dostatečně (byly mezi nimi i zámožné osoby) a od naší vlády žádali pouze byt a zaopatření, přesto v celém jejich jednání byla vidět určitá svévole a někteří, například advokát Angel Silvela, dokonce veřejně kritizovali náš stát. Hlavní odpor měli emigranti vůči tlumočníku Kalendovi. Kromě toho přijímali hojné návštěvy Němců z pohraničí. I když nájemcem lázní Sedmihorek byla v této době Anežka Novotná, na ubytování Španělů právě zde musel mít velký vliv i majitel hrabě Jan Lexa Aehrenthal, protože například tři bratři Silvelové s ním hned 7. května navazují styky.

V noci z 21. na 22. května namaloval neznámý pachatel na silnici z Turnova do Jičína u zastávky Sedmihorky a na dalších místech nápis: *Pryč se Španěly a fašisty*, a na hrázi Aehrenthalova rybníka zasvítilo španělsky: *Ať žije volnost ve Španělsku! Neprojdou!* V noci z 2. na 3. června byly v Tur-

nově vylepeny letáky proti pobytu Španělů v Sedmihorkách. Tato letáková akce zasela další semě nenávisti proti emigrantům. Pracující poukazovali na to, že bohatí Španělé jsou vydržováni Československým červeným křížem.

Urychlete

pomoc španělskému lidu

Přes všechnu krisi a nepovolení sbírek úřady ani na léčiva a potraviny, ač tyto sbírky nejsou se ani porušení tak zv. „neutrality", která se týká pouze dovozu zbraní — pracující lid na českém severovýchodě prakticky dokázal svou povinnost hmotně pomoci bojovníkům madridské vlády lidové fronty v přesvědčení, že španělský lid bojuje nejen za svou demokracii, nýbrž i za naši demokracii proti světovému fašismu, za světový mír.

Dosud bylo na sběrací listiny a na veřejných schůzích, organisovaných v našem kraji komunistickou stranou, vybráno a do Španělska madridské vládě zasláno 1.789 Kč!

Podrobný výkaz je následující: Žel. Brod 35 Kč 80 h, Dvůr Králové 70 Kč, Náchod 580 Kč 60 hal., Mladeč KSČ. 75 Kč, Dělnicí fy Skuherský 100 Kč, Plácka 150 Kč, Žel. Brod 147 Kč, Police n. M. 110 Kč 40 hal., Smiřice 70 Kč 50 hal., N. Bydžov 29 Kč 70 h, Týniště n. O. 90 Kč, Úpice 100 Kč, Hronov 38 Kč, Ašovice 80 Kč, Pražské Předměstí 22 Kč a nejmenovaní 25 Kč, Hořice s. Kuhn 20 Kč.

Ve smyslu usnesení ústředí KSČ. jednodenní mzdu věnovali zaměstnanci strany a odvedli první splátky soudruzi: s. Josef Tesla 25 Kč, s. Petr Pech 15 Kč, s. Ant. Košťál 15 Kč, s. Rajmund Kříž 10 Kč. Soudr. Karla Pfeiferová a s. Roman Bolehovský odvedli jednodenní mzdu v Praze, kde jsou placeni.

Celkem bylo zasláno 1.789 Kč, tedy téměř 1.800 Kč.

Ostatní okresní vedení KSČ., z jejichž okresů dosud nebylo ničeho odvedeno, konejte svou povinnost!

Dále plným tempem

na pomoc španělskému lidu!

Dary pracujícího lidu v severovýchodních Čechách zásluhou iniciativy komunistů a všeobecné sympatie lidu ke španělským hrdinům, scházejí se stále potěšitelněji.

Minule jsme vykázali sumu 3063 Kč80 haléřů.

Na předním místě musíme uvésti chudou menší obec Zlatou Olešnici u Rokytnice nad Jizerou, která odevzdala 128 Kč, Nová Paka 18. října odeslala 251 Kč 50 h, Podmoklice 100 Kč, obecní zaměstnanci v Hradci Králové 65 Kč 50 h, Martinice na Jilemnicku 45 Kč, Kostelec n. O. 30 Kč. Lomnice 30 Kč, Dvůr Králové 25 Kč, s. Souček, Pražské Předměstí, 5 Kč a s. Honek, Pražské Předměstí, 5 Kč; celkem v tomto týdnu 684 Kč a s minulým výkazem 3747 Kč 80 hal.

Téměř na 4000 Kč sebral nejchudší lid našeho kraje svým španělským bratřím na léky a potraviny. To je konkrétní pomoc, která musí potěšit každého pokrokového člověka.

Ale rozhodující boje přes všechnu pomoc Sovětů a Francie, má madridská vláda stále ještě před sebou. Velmi mnoho záleží na mezinárodní pomoci, jak rychle budou ztrestáni pučističtí generálové lživlastenecké „vlády" burgosské. Proto stále plným tempem na pomoc španělskému lidu.

Oznámení o výsledku sbírek na podporu revoluce přinášela i hradecká Pochodeň.

V noci za tři dny nato byla pomalována silnice mezi Paceřicemi a Ohrazenicemi hesly: *Pryč se španělskými fašisty z republiky. Ať žije lidová fronta! Vše pro mír!* A snad právě tyto události, spolu například s tím, že byl emigrantům přesně vymezen prostor, kde se mohou pohybovat,[28] způsobily, že Španělé odcestovali 18. června ze Sedmihorek do Lázní svaté Kateřiny[29] po trase Turnov – Hradec Králové – Německý Brod – Jihlava – Horní Cerekev – Kamenice nad Lipou. Ovšem již předtím, 5. června, překročilo šest Španělů, vesměs těch, co přijeli do ČSR bez víza, protože doprovázeli své příbuzné a přátele, aby nemuseli ve Španělsku narukovat, v obci Horní Vítkov[30] protiprávně státní hranici do Saska; před odchodem prohlásili, že hodlají vstoupit do Francovy armády. Šest dalších odjelo 4. – 6. června do Prahy, odkud chtěli pokračovat do Karlových Varů, dvě Španělky odcestovaly 12. června do Prahy, odkud zamýšlely pokračovat do Paříže.[31]

V Láznich svaté Kateřiny byly se španělskými emigranty stejné potíže jako v Sedmihorkách. Již počátkem srpna 1937 si bratři Silvelové podali žádost, aby mohli navštívit Prahu. Tuto žádost odůvodnili tím, že prý potřebují odborná lékařská vyšetření, chtějí si obstarat nákupy a kromě toho se chtějí seznámit s velikou zemí, které jsou tak zavázáni. Okresní úřad v Kamenici nad Lipou však hned druhého dne poslal prezídiu zemského úřadu v Praze dobrozdání, v němž rozhodně nedoporučuje této žádosti vyhovět pro nebezpečí útěku.[32] Koncem srpna již začínají Španělé z vykázaného území utíkat.[33]

Kamil Kozderka.

Španělští intergbrigadisté. První zleva František Hlaváč.

Příznačné pro tehdejší byrokratický správní aparát bylo, že podle hlášení okresního četnického velitelství v Turnově ze dne 9. července proběhl pobyt Španělů v Sedmihorkách bez závady, žádné nepřístojnosti v chování emigrantů prý nebyly zjištěny a celé hlášení vyznívalo v tom smyslu, že všechny „lži" jsou výmyslem lidí, kteří sympatizují s komunistickou stranou a bojem španělského lidu.[34]

Již od července 1934 se v Košťálově zdržoval ruský emigrant Luarsab Magalov, který byl zaměstnán u firmy Libštátské textilní závody. Z Košťálova odjel 8. listopadu 1936 do Prahy, odkud pokračoval dále do Itálie. Z Milána poslal vrátnému v Libštátských textilních závodech Štorkánovi pohled a 10. února 1937 poslal lístek ze Sevilly svému krajanu Mikoláši Sokolovi. Jemu oznamuje, že vstoupil do Francovy armády.[35]

V našem regionu byla značnou měrou zastoupena i nejvyšší forma pomoci španělskému lidu – dobrovolníci v mezinárodních brigádách. I když tito lidé byli vystavováni různým perzekucím ze strany vládnoucích úřadů a při návratu se vystavovali možnosti postihu podle § 176 zákona na obranu státu

č. 131 ze dne 13. května 1936, dostávali se do Španělska různými ilegálními cestami, mnohdy svízelnými.

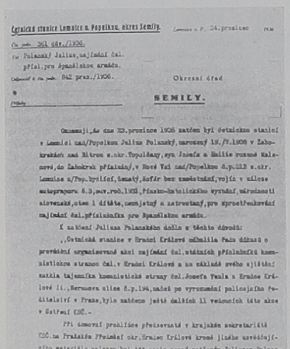
Dobrovolník byl vždy vybídnut, aby si obstaral pas, před odjezdem obdržel průkaz, který byl vystaven španělským ministerstvem propagandy, s francouzským textem: *N. N. je oprávněn překročit španělskou hranici. Prosíme všechny soudruhy a úřady, aby jmenovanému usnadnili cestu do Barcelony.* Tento průkaz nahrazoval vstupní vízum a potvrzení španělského konzulátu v Praze. Dále dostávali dobrovolníci peníze na cestu nebo jízdenku do Paříže nebo Lyonu přes Německo nebo Rakousko a Švýcarsko. Trasy bylo nutno měnit, protože například rakouské vyslanectví v Praze vydalo 7. ledna 1937 nótu č. 631 RP, podle níž bylo zřejmo, že Rakouskem a Švýcarskem projíždí značný počet československých státních příslušníků do Francie a dále do Španělska. Touto nótou dalo rakouské vyslanectví také najevo, že rakouská vláda, stejně jako vlády Švýcarska a Francie, bude proti těmto dobrovolníkům tvrdě postupovat a posílat je zpět. Navíc Mezinárodní výbor pro nevměšování se do španělského sporu se 15. února 1937 usnesl, že všichni členové neintervenční dohody vytvoří ze soboty 20. února na neděli 21. února opatření, jimiž zabrání odjezdu dobrovolníků do Španělska.[36]

Jedním z prvních, kdo z našeho regionu odjel do Španělska, byl sedmadvacetiletý lakýrník Kamil Kozderka z Paceřic, vojín hraničářského praporu v záloze. Cestovní pas do všech evropských států, s výjimkou Sovětského svazu, získal ilegální cestou. Do zahraničí odjel začátkem listopadu 1936 a počátkem prosince téhož roku byl v Paříži, odkud poslal rodičům lístek.[37]

Dalším dobrovolníkem byl František Hlaváč ze Železného Brodu. Nemajetný, bytem v hotelu Volha u Josefa Fröhlicha čp. 136. Podle svědectví majitele hotelu Hlaváč již v letních měsících prohlašoval, že by rád odjel do Španělska. Dne 12. listopadu 1936 navštívil Prahu, kde se mu pravděpodobně dostalo dalších přesných instrukcí, a za týden nato si zažádal u okresního úřadu v Semilech o vydání cestovního pasu do všech zemí mimo Sovětského svazu s tím, že pojede do Francie uzavírat objednávky za sklářské družstvo Maják v Železném Brodě. Do družstva jej jako zástupce pro uzavírání objednávek doporučil jeho přítel Liboslav Louma, aby mu umožnil odjezd za hranice na řádný cestovní pas, a další cestu mu zprostředkoval Václav Strnad z Alšovic. Dne 12. ledna 1937 odjel do Prahy, odtud 14. nebo 15. ledna 1937 dál do Francie a posléze přešel hranice do Španělska. Další zprávu o něm máme z 18. ledna 1937. Tohoto dne poslal kolportéru komunistického tisku pohled (není jisté, zda z Francie nebo Španělska), kde však píše jen o cestě přes Německo, která byla plná úzkosti. Koncem února dostala Marie Bártová ze Záborčí u Turnova dopis od svého syna, který píše, že u jejich jednotky slouží jakýsi Hlaváč ze Železného Brodu.[38] Začátkem května 1937 byl František Hlaváč u Madridu zraněn do hlavy, následkem čehož přišel o oko, a koncem června se vrátil domů.[39] Ovšem bojovat za přátelství se všemi pokrokovými lidmi celého světa, za přátelství se Sovětským svazem, nepřestal ani po návratu. Bylo proti němu zavedeno trestní řízení, protože sbíral podpisy na arch s nápisy: *K XX. výroči SSSR. Přejeme sovětským národům další úspěšný hospodářský a kulturní rozvoj. Setrváme se Sovětským lidem ve věrném přátelství a ve společném úsilí o mír.*[40] A v první jarní den roku 1939 byl František Hlaváč pro svou komunistickou činnost zatčen.[41]

Již v souvislosti s odchodem Františka Hlaváče do zahraničí a jeho vstupem do španělského republikánského vojska byla při prohlídce komunistického sekretariátu v Železném Brodě nalezena sběrací listina s názvem *Na pomoc Španělsku*, jíž se všichni pracující vyzývají, aby dle svých možností přispívali různými dary. Tato listina nese podpis společnosti *Pomocný výbor pro Španělsko v Hradci Králové*. Zároveň byli také zatčeni Václav Strnad a Liboslav Louma, kteří byli podezřelí, že Hlaváčovi zprostředkovali vstup do španělského vládního vojska. Při jejich výslechu bylo zjištěno, že na Železnobrodsku probíhala také sbírka s názvem *Tisíc svetrů pro Španělsko*. O zatčení Liboslava Loumy a Václava Strnada psalo Rudé právo 26. března 1937 pod titulkem: *Zatčen, protože měl v albu španělské známky. Kdy bude konec s ostudou verbířských afér?*[42]

Dalším interbrigadistou byl již zmíněný Artur Bárta ze Záborčí, obec Vranové. V roce 1936 přišel domů po vykonání vojenské služby, s nevšedním zájmem sledoval v tisku veškeré události ve Španělsku a nijak se netajil tím, že do Španělska také odjede. I když jej všichni od cesty do Španělska zrazovali, Artur odjel 2. ledna 1937 do Prahy a pravděpodobně hned se mu poštěstilo jet dál, neboť již 6. ledna posílá matce dopis z Paříže a 23. ledna přišel lístek z Valencie jeho bratru Adolfu Bártovi s textem *Srdečný pozdrav*.[43]

Četnická stanice Lomnice n. Popelkou, okres Semily. Lomnice n. P. 24. prosince 1936

Čís. jedn. 2614 dův./1936.

Věc: Polanský Julius, zaměstnání čal. při fa. Pyramidkino, Hradec Králové, odpovědný za jeho čin. Dále před./1936.

Okresní úřad

SEMILY.

Oznamuji, že dne 23. prosince 1936 zatčen byl četnickou stanicí v Lomnici nad Popelkou Julius Polanský, narozený 15./9.1908 v Zaboděnských nad Bítrou u.okr. Trutnov, syn Josefa a Emilie rozené Kalcové, do Lomnice přistěhovaný, v Hoře Vel. nad Popelkou č.p.113 u.okr. Lomnice n./Pop. bytující, tesařský dělník bez majetku, svobodný, věřící, státní příslušník čsl. dle domovského práva, trestaný pro trestný čin podle § 3, zák. čís. 50/1923 Sb. z. a n. do 3 měsíců těžkého žaláře, zostřeného každý měsíc jedním tvrdým ložem a jednodenním půstem, pro přečin podle § 1, zák. čís. 50/1923 Sb. z. a n. do 1 roku

A 7. února již uvádí svoji novou adresu: *Artur Bárta, Soccorro Rajo, Plaza del Altazano 184, Albacete, España.*

Ve svých dopisech píše, že se mu daří dobře, až na malá onemocnění, která prý prodělali všichni. Po šesti nedělích pobytu píše svému švagrovi Bažantovi obsáhlejší list; jeden z takových, které našemu lidu bez jakýchkoliv výmyslů ukazovaly pravou tvář španělského lidu a například spolu s přednáškami Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku (později Společnosti přátel demokratického Španělska) seznamovaly československou veřejnost s hrůzou fašismu. Artur Bárta uvádí, že při jízdě do výcvikového tábora španělský lid doslova bombardoval interbrigadisty pomeranči, čokoládou a vším, co bylo k jídlu a pití. Protože v kulometné rotě, kde Bárta sloužil, bylo zastoupeno několik národností, píše žertovně, že si za těch pár neděl, co jsou spolu, vytvořili nové esperanto, kterým se dorozumí třeba i s čertem. Svůj dopis končí konstatováním, že se v jejich československé skupině sešli kamarádi sice různého politického přesvědčení, ale za jednou ideou – porazit světový fašismus.[44]

Podobné závěry můžeme číst i v dopisech dalšího z interbrigadistů – Václava Janečka z Turnova, jehož cesta do Španělska však vůbec nebyla jednoduchá. Nepodařilo se zjistit, kdo mu cestu zprostředkoval; četnická stanice v Turnově se domnívala, že do Španělska odjel proto, aby se vyhnul druhému vojenskému cvičení. Na cestu do Prahy se vydal již den před Štědrým večerem 1936. Hned druhý den pokračoval v cestě do Německa ještě s několika dalšími. Na hranicích však byli zadrženi. Na Nový rok byl Janeček v Německu operován na slepé střevo a ještě 6. ledna dostala jeho manželka dopis z Kühlu, ale ihned po rekonvalescenci byl německými orgány odveden za hranice naší republiky u Chebu, kde byl propuštěn, aniž by byl vydán našim úřadům. Přes Prahu se 27. ledna vrátil domů do Turnova. Manželce slíbil, že druhý den půjde na četnickou stanici, což však neučinil. Naopak, po třech dnech dostala manželka dopis z Polska, za týden z Dánska, ten byl psán 2. února, 8. února byl poslán lístek z Paříže a 26. února již ze Španělska. Při výslechu po svém návratu Václav Janeček sice uvedl, že do Španělska jel přes Rakousko a Švýcarsko, ale podrobně popisuje až cestu z Paříže, odkud odjel na hranice do města Perpignan a odtud byl ještě s dalšími dobrovolníky odvezen do města Figueras v Katalánii. Na další zastávce v Albacete obdrželi vojenskou výstroj a 22. února odjeli do obce Moraty, v níž byli vyzbrojeni. Václav Janeček byl přiřazen ke kulometnému útvaru. Odtud jeli už na frontu, kde byl Janeček přidělen k batalionu Dimitrov 15. brigády.

Jeho dopisy domů neobsahovaly nic podstatného, ale v posledním ze 7. března potvrzuje, že je pravda to, co o Španělsku píše Rudé právo, které jim docházelo na bojiště. Dále se v dopisech Václav Janeček vyznává, že ve Španělsku bojuje za jiný společenský řád, který se bude starat o lid: *Držte nám všecky palce, abysme je co nejdřív porazili, aby už jednou navždy byl od nich pokoj a začal šťastnej a novej život všeho pracujícího lidu na celém světě.* Koncem dubna 1937 Janeček onemocněl, byl uznán neschopným a vrátil se přes Paříž a Německo zpět do Turnova, kde se objevil 13. srpna 1937. Jízdenku do Paříže dostal ještě ve Španělsku a v Paříži na Španělském komitétě dostal jízdenku až do Prahy. Dne 18. srpna byl zatčen podle zprávy okresního úřadu proto, že se dal najmout do cizího vojska,

Josef Kurfiřt s pěnčínskou fotbalovou jedenáctkou (třetí zprava sedící).

a pro nedovolený návrat do Turnova, z něhož byl vyhoštěn. Z příkazu prezídia zemského soudu v Praze byl tedy stíhán pro porušení § 6 a 40 branného zákona.[45]

Další z interbrigadistů, Jindřich Miler z Jenišovic, opustil vlast až v letních měsících roku 1937. Žádal nejdříve o vydání pasu, aby mohl navštívit světovou výstavu v Paříži, ale když mu to bylo odepřeno, uprchl do Španělska ilegálně. Jenišovickému starostovi Bělíkovi poslal letáky a časopis Salud, pravděpodobně proto, aby na něho upozornil úřady (Bělík byl národní socialista, zatímco Miler člen komunistické strany). V relacích četnické stanice se jako účel odcestování uvádí opět snaha po uniknutí vojenské povinnosti, neboť Jindřich Miler měl 1. října 1937 narukovat.[46]

Cestovní pas do Ruska, protože prý byl delegován za odborový svaz sklářského dělnictva k oslavám 20. výročí vzniku SSSR, obdržel Josef Kurfiřt z Chlístova. Nicméně začátkem listopadu 1937 odjel ilegálně směrem jihozápadním a 14. listopadu poslal manželce dopis z Paříže, kde jí oznámil, že

nejede do Sovětského svazu, ale odjíždí do Španělska. A v dalším dopise z prosince 1937 manželce oznamuje, že vstoupil do mezinárodní brigády vojska španělské vládní strany a jako člen Komunistické strany Československa to odůvodňuje svým politickým přesvědčením.[47]

V listopadu 1937 žádalo policejní ředitelství v Praze všechny četnické stanice o seznamy Čechů z jejich obvodu, sloužících ve španělské armádě. V hlášení četnické stanice v Bratříkově se objevuje jméno Vojtěcha Malého ze Skuhrova. Ke dni 20. listopadu 1937, jak je hlášení datováno, se doposud nevrátil.[48]

V hlášení četnické stanice v Hájích nad Jizerou se zase objevuje jméno Oldřicha Kafky ze Semil. Ten se vystěhoval již 13. srpna 1924 do Francie a v dopise trafikantu Kubánkovi v roce 1937 uvádí, že byl raněn a přemístěn k mezinárodní brigádě v Albacete. Jakým způsobem se dostal do Španělska, se však nepodařilo zjistit.[49]

V prosinci 1937 oznámil bývalý starosta Rovenska pod Troskami Josef Holan, že mu byly ze Španělska zaslány české a španělské letáky a brožury. Tento kompromitující materiál mu zaslal Rudolf Jakoubek, bývalý číšník, který se již dlouho zdržuje mimo republiku (Maroko, Francie) a v současné době koná službu ve španělském vládním vojsku.[50]

Vernisáž výstavy „Ve Španělsku za mír" 31. října 1986 v Muzeu dělnického hnutí v Semilech. (Foto M. Srbová.)

Karel Bouda, švagr Václava Janečka, se vydal na cestu do zahraničí v lednu 1937. Měl pas do tří evropských států a v Turnově obdržel od komunistického důvěrníka Václava Miltnera list z jedné strany červený a z druhé bílý, do půle natržený, s nímž se měl hlásit na komunistickém sekretariátě v Mladé Boleslavi. Tam dostal modrý lístek, kterým se měl zase prokázat v Praze na Vinohradech před hospodou U dubu v Záhřebské ulici. Na Vinohradech se sešel s jedním Němcem, který měl stejné poslání, a společně se prokázali jednomu kamelotovi. Ten je odkázal, aby na něho počkali večer na Malostranském náměstí před hospodou, jejíž jméno Bouda zapomněl.[51] Večer ho kamelot zavedl na Kampu, kde ho ubytoval u jednoho pokrývače. Bouda tam bydlel až do 12. ledna 1937, ale pak odejel zpátky do Turnova. V Turnově udal nejen vinohradského kamelota, ale na jeho udání byli hned 13. ledna zatčeni i okresní komunistický důvěrník Václav Miltner z Turnova a další funkcionář KSČ Josef Kořínek z Ohrazenic z důvodu podezření, že *v době od měsíce prosince 1936 až do měsíce ledna 1937 bez dovolení československé vlády najímali příslušníky československého státu pro vojenskou službu vládního vojska ve Španělsku, respektive v Madridě, dále pak že toto najímání skutečně zprostředkovali*, poté odevzdáni do vazby krajského soudu v Mladé Boleslavi. I když při výslechu vyšlo najevo jméno dalšího interbrigadisty, německého emigranta z Daliměřic Františka Josefa Plichty, který odjel již před Novým rokem 1937, oba toto nařčení popřeli s tím, že se jednalo o cesty do Francie.[52] Nakonec bylo trestní řízení zastaveno a oba byli spolu se Stanislavem Masarem, tajemníkem krajského komunistického sekretariátu v Mladé Boleslavi, obviněným ze stejného přečinu, propuštěni, protože státní zastupitelství vzalo žalobu zpět.[53]

Pro stejný přečin byl zatčen i Julius Polanský z Nové Vsi nad Popelkou. Při domovní prohlídce v krajském sekretariátě KSČ v Hradci Králové na Pražském předměstí byl totiž nalezen dopis Josefa Polanského Josefu Teslovi, tajemníku komunistické strany v Hradci Králové, v němž Polanský upozorňuje na Václava Noska, strojníka z Velkých Petrovic, jenž byl letošního roku propuštěn z aktivní vojenské služby. Polanský se domníval, že by bylo záhodno jej získat pro zájem komunistické strany.[54] Kromě Polanského byl zatčen i Josef Tesla a po vyrozumění policejního ředitelství v Praze bylo zatčeno ještě dalších jedenáct vedoucích této akce. Všem bylo prokázána skutková podstata zločinu dle § 176 zákona na obranu státu č. 131/36 Sb. z. a n.[55]

Velice málo zpráv se zachovalo o interbrigadistech, kteří odjeli z naší republiky do ciziny již dříve. Záviselo to na tom, jak důsledně četnictvo splnilo již zmíněné nařízení pražského policejního ředitelství z listopadu 1937. Přesto nesmí být zapomenuto ani jméno Miroslava Erlebacha, rodáka z Bozkova, který předtím, než odešel do Jugoslávie za prací, bydlel ve Zlaté Olešnici. V lednu 1937 přešel ilegálně do Bruselu, pak pokračoval v cestě přes Paříž do Perpignanu a do Figueras v Katalánii. Po výcviku byl v Madridu zařazen do praporu J. Dimitrova. Do Francie přišel až 12. 2. 1939, v koncentračních táborech St. Cyprien a Argeles-sur-Mer strávil jedenáct měsíců. V lednu 1940 vstoupil do československé armády v Adge a prodělal tažení až do Kolína nad Rýnem, kde byl v prosinci 1945 demobilizován.

Po záboru našich zemí v roce 1939, kdy si německé úřady byly vědomy zvýšeného nebezpečí ze strany bývalých interbrigadistů, vydalo ministerstvo

vnitra 19. dubna 1939 nařízení, aby španělští interbrigadisté nebyli vyslýcháni státními bezpečnostními úřady a orgány protektorátu, ale ihned předáni úřadovnám gestapa.[56]

■

Z území tří správních okresů – Jilemnice, Semily a Turnov – mělo tedy zájem dostat se do Španělska nejméně třináct osob. Nebudeme-li uvažovat Luasraba Magalova, který bojoval na Francově straně, a Karla Boudu, který se nedostal ani za hranice, zbude nám ještě jedenáct protifašisticky smýšlejících občanů. Z nich se do Španělska nedostal podle své vlastní výpovědi pouze Julius Polanský.

I na tomto malém vzorku vidíme potvrzení všech závěrů, které byly o interbrigadistech již publikovány. Podle prezidiálních spisů okresních úřadů jen pět (Hlaváč, Janeček, Kozderka, Kurfiřt, Miler) bylo prokazatelně členy komunistické strany, u Bárty, protože jeho švagr byl důvěrníkem KSČ, můžeme předpokládat přinejmenším sympatie s politikou strany. Ze zmíněného regionu odešel bojovat do Španělska i německý emigrant v ČSR (Plichta), dva dobrovolníci (Jakoubek, Kafka) pak odjeli do ciziny již dříve.

Poznámky

1 Pod pojmem Semilsko rozumím pro potřeby této práce bývalé správní okresy Jilemnice, Semily a Turnov.

2 V čele povstání byl generál Sanjurjo, který však brzy po vypuknutí povstání zahynul při letecké katastrofě a do čela vzbouřenců se postavil generál Francisco Franco.

3 *Boj španělské demokracie*. Praha 1937, s. 12. Landon se ovšem později zpronevěřil ideálům, za něž bojoval (pozn. red.).

4 Zaragoza, Valladolid, Burgos, Vigo, La Coruña. *Boj španělské demokracie*, s. 9.

5 *Boj španělské demokracie*, s. 11.

6 Frajdl, J.: *O boji proti fašismu a na obranu republiky v Pardubickém kraji*. Pardubice 1958, s. 34.

7 Dimitrov, J.: *Rok hrdinného boje španělského lidu*. In: Dimitrov, J. – Marty, A.: *Rok bojů ve Španělsku*. Praha 1937, s. 6.

8 Hamerníková, A. – Brouner, V.: *KSČ a národně revoluční válka ve Španělsku*. Brněnský archivní věstník, 1961, č. 1; s. 144 – 151; Kodeš, J.: *KSČ a válka ve Španělsku 1936 až 1939*. In: Mezinárodní politika. Praha 1961, s. 570 – 575.

9. Kuklík, J.: *Boj na obranu demokratického Španělska a formování lidové fronty v Československu*. Acta Universitatis Carolinae – philosophica et historica, 3 – 4, 1973, s. 105 až 117.

10 London, A. G.: *Španělsko, Španělsko*. Praha 1963.

11 Např. Konopka, V.: *Živé tradice. Kapitoly z národně osvobozeneckého a protifašistického boje našeho lidu*. Praha 1959; *Dobrovolníci svobody. O bojích československých dobrovolníků proti fašismu ve Španělsku v letech 1936 až 1939*. Praha 1956; Renn, V.: *Španělská válka*. 2. vyd. Praha 1959.

12 Zvláště studie Františka Kružíka s doplňky Josefa Prose. Kružík, F.: *Československí dobrovolníci v národně revoluční válce španělského lidu 1936 – 1939*: Historie a vojenství, 1955, s. 413 – 443; Pros, J.: *Československí dobrovolníci v národně revoluční válce španělského lidu*. Historie a vojenství, 1956, s. 444 – 450; Kružík, F.: *KSČ a československí dobrovolníci v mezinárodních brigádách ve Španělsku*. Historie a vojenství, 1961, s. 111 – 141; Kružík, F.: *Solidarita s republikánským Španělskem a vznik mezinárodních brigád*. Historie a vojenství, 1966, s. 408 – 445; Kružík, F.: *Bojovali jsme za svobodu Španělska*. Hlas revoluce, 15, 1962, č. 2, s. 3; Hrubý, G.: *Na obranu demokracie a svobody*. Obrana lidu, 23. 8. 1963, s. 4.

13 Frajdl, J.: *O boji proti fašismu a na obranu republiky v Pardubickém kraji*. Pardubice 1958; Bičík, Z. – Frajdl, J.: *Na pomoc demokratickému Španělsku*. Hradec Králové 1967.

14 Kalouch, J.: *Solidarita Královéhradecka s bojujícím Španělskem. Chronologie událostí z let 1936 – 1939*. 1980, archiv ČSPB, č. 2675.

15 Starší literatura, např. Bičík, Z. – Frajdl, J., *op. cit.*, s. 8, uvádí menší počty. K 5. květnu 1937 nemohlo ani naše velvyslanectví v Madridu uvést přesný počet československých dobrovolníků ve vládním vojsku. Při vyjmenování národů však byli Čechoslováci uváděni na třetím místě. OA Semily, OÚ Semily, pres. 642/1937.

16 *Čechoslováci ve Španělsku bojují po boku španělského lidu i za demokracii a samostatnost Československa*. Rudé právo, 16, 1937, č. 37, 12. 2., s. 1 – 2.

17 Brož, V.: *O úloze interbrigád a interbrigadistů*. Rudé právo, 36, 1956, č. 199, 18. 7., s. 3; Pros, J.: *op. cit.*

18 Pros, J., *op. cit.*

19 OA Semily, OÚ Semily, pres. 642/1937.

20 *Čechoslováci ve Španělsku bojují po boku španělského lidu i za demokracii a samostatnost Československa*. Rudé právo, 16, 1937, č. 37, 12. 2., s. 1 – 2; *Laco Holdoš, svědek proti*

Ihál v A-Zetu. Rudé právo, 16, 1937, č. 37, 12. 2., s. 1 – 2.

21 Pros, J.; *op. cit.*, s. 448.

22 R.: *I vy doma musíte pomáhat. Naši ve Španělsku*. Rudé právo, 16, 1937, č. 103, 1. 5., s. 5.

23 Husák, Josef: *Dva tanky proti kulometu. Naši ve Španělsku*. Rudé právo, 16, 1937, č. 103, 1. 5., s. 5.

24 O dalších osudech našich interbrigadistů například Brod, T.: *Československí interbrigadisté a partyzáni ve Francii za druhé světové války*. Dějiny a současnost, 1, 1959, č. 9, s. 45 – 47.

25 OA Semily, OÚ Semily, pres. 670/1936.

26 OA Semily, OÚ Semily, pres. 642/1937.

27 Např. Hubáček, V.: *Válka ve Španělsku 1936 až 1939 a její odraz v kultuře*. 1974, archiv ČSPB, č. 2005 a další literatura hovoří o 48 emigrantech, avšak v jejich seznamu je napsáno, že Mercedes Martines de Campo nepřijela. OA Semily, OÚ Turnov, pres. 677/1937.

28 Tento dokument nabyl platnosti, i když ho emigranti odmítli podepsat.

29 V současnosti část města Počátek, okres Pelhřimov.

30 Část obce Chrastava, okres Liberec.

31 O pobytu Španělů v Sedmihorkách – OA Semily, OÚ Turnov, pres. 513/1937, pres. 667/1937, pres. 677/1937.

32 OA Pelhřimov, OÚ Kamenice nad Lipou, pres. 629/1937.

33 OA Pelhřimov, OÚ Pelhřimov, sign. III 6/8.

34 OA Semily, OÚ Turnov, pres. 677/1937.

35 OA Semily, OÚ Semily, pres. 642/1937.

36 OA Semily, OÚ Semily, pres. 642/1937. Jak již bylo mnohokrát pranýřováno, paradoxem je, že intervenční vojska německá a italská Mezinárodní výbor pro nevměšování se do španělského sporu vůbec nezajímala.

37 OA Semily, OÚ Turnov, pres. 36/1937.

38 OA Semily, OÚ Semily, pres. 642/1937.

39 OA Semily, OÚ Semily, pres. 42/1938.

40 OA Semily, OÚ Semily, pres. 730/1937.

41 OA Semily, OÚ Semily, pres. 379/1939.

42 OA Semily, OÚ Semily, pres. 642/1937.

43 S matkou měl domluvená hesla. Lístek s textem *Zdraví Vás ohlašovol*, že se má dobře, text *Srdečný pozdrav* znamenal, že to ještě ujde, *Mnoho pozdravů svědčilo* o tom, že je s ním zle.

44 OA Semily, OÚ Turnov, pres. 185/1937.

45 Jednalo se o zákon č. 193 Sb. z. a n. ze dne 19. března 1920. O Václavu Janečkovi – OA Semily, OÚ Turnov, pres. 37/1937, 210/1937, 819/1937, 1053/1937.

46 OA Semily, OÚ Turnov, pres. 1151/1937.

47 OA Semily, OÚ Semily, pres. 42/1938. O Josefu Kurfiřtovi se zmiňuje I. Bičík, Z. – Frajdl, J., *op. cit.* s. 19.

48 OA Semily, OÚ Semily, pres. 42/1938.

49 OA Semily, OÚ Semily, pres. 42/1938.

50 OA Semily, OÚ Turnov, pres. 1161/1937.

51 Protože Karel Bouda při výslechu hovoří o podlaubí, jednalo se patrně o hospodu U Glaubicú. OA Semily, OÚ Turnov, pres. 1028/1938.

52 OA Semily, OÚ Turnov, pres. 37/1937.

53 Na Boudovo udání byli za součinnosti zpravodajského oddělení policejního ředitelství v Praze také zatčeni okresní důvěrník a člen obecního zastupitelstva v Praze III za stranu komunistickou kožešník Antonín Kodet a komunistický funkcionář pokryvač Josef Spurný. Hostinský z hostince U dubu byl vyšetřován zpravodajským oddělením. OA Semily, OÚ Turnov, pres. 1028/1938.

54 V seznamu interbrigadistů z východních Čech, který uvádí Bičík a Frajdl (*op. cit.*, s. 17 – 19), však Václav Nosek uveden není. I když seznam není úplný, jak také autoři sami konstatují, nevíme, jestli se Nosek do Španělska dostal či nikoliv.

55 OA Semily, OÚ Semily, pres. 642/1937. O procesu s Polanským viz též Bičík, Z. – Frajdl, J., *op. cit.*, s. 17.

56 OA Semily, OÚ Semily, pres. 449/1939; OÚ Jilemnice, pres. S/57/1939. Tento dokument odjinud cituje i Bičík, Z. – Frajdl, J., *op. cit.*

Přehled interbrigadistů

Jméno	Narozen	Poslední bydliště	Poznámka
Bárta Artur	10. 12. 1912 Záborčí	Záborčí	padl 13. 2. 1937 na Jaramě
Erlebach Miroslav	17. 7. 1910 Bozkov	Zlatá Olešnice	
Hlaváč František	27. 4. 1894 Huntířov	Železný Brod čp. 136	
Jakoubek Rudolf	1913 Brandýs n. L.	?	
Janeček Václav	19. 9. 1910 Činěves	Turnov čp. 744	

Jméno	Narozen	Poslední bydliště	Poznámka
Kafka Oldřich	22. 9. 1900 Dolní Sytová	Semily	
Kozderka Kamil	25. 5. 1909 Jenišovice	Pacerice	polit. komisař 13. bataliónu Čapajev
Kurfiřt Josef	8. 10. 1904 Bzí	Chlistov	padl 1938 u Bilbaa
Malý Vojtěch	12. 2. 1900 Čížkovice	Skuhrov	
Miler Jindřich	24. 1. 1915 Jenišovice	Jenišovice	raněn 29. 3. 1938 u Forkalu a 13. 9. 1938 u Ebra
Plichta František Josef	?	Dalimeřice	

Hospodářský, politický a kulturní život v Rovensku pod Troskami mezi světovými válkami

Ivana Hamplová

Základním činitelem a představitelem našich národních dějin je pracující lid. Proto hlavním cílem této práce je charakteristika životních podmínek lidu a jeho boje za lepší budoucnost. Místní historii Rovenska pod Troskami je nutno chápat v širší souvislosti s celkovým děním a dějinami našeho národa.

První historická práce o Rovensku pod Troskami vyšla v roce 1895. Byly to *Paměti města Rovenska* učitele Petra Matouška, které byly ve své době nepochybně záslužným dílem, již jako první pokus o shrnutí historických dat a údajů k dějinám města, nesou ovšem pečeť diletantství.[1]

Prvním dílem, které se zabývá celkovými dějinami města již z pozic historického materialismu, jsou *Dějiny Rovenska a jeho nejbližšího okolí* od učitele a archiváře Jaroslava Podobského. Popisuje život v Rovensku a jeho nejbližším okolí od osídlení krajiny až do buržoazní revoluce v roce 1848. Smrt zabránila autorovi dílo dokončit. Starší práce Podobského, *Stručné dějiny města Rovenska pod Troskami*, zahrnující období do roku 1945, nepřesahuje rámec přehledu základních dat.[2] Autor nebyl vědecky školeným historikem, což se přece jenom odráží v otázkách koncepčních, strukturálních i metodických. Ale celé jeho dílo odráží lásku a úctu k domovu a pracujícímu lidu, smysl pro pokrokové a revoluční tradice.[3]

Pro období let 1918 – 1938 zatím neexistuje práce, která by se jím hlouběji zabývala. Naše studie je tedy příspěvkem k problematice regionálních dějin, snažícím se o zpracování a zhodnocení dostupných pramenů. Na tomto místě je nutné podotknout, že pramenná základna je poměrně úzká. Městský archiv je dochován pro období 19. a zvláště 20. století jen velmi kuse, neboť městská registratura byla téměř beze zbytku zničena.

Rovensko pod Troskami je městem, kde se vedle zemědělské výroby od nepaměti provozovala řada řemesel, ale žádné z nich nepřerostlo v tovární výrobu. Příčiny, proč Rovensko zůstává vyloženě živnostenským městem, nutno hledat již na počátku 18. století, v době vzniku prvních sklářských konfraternit.[4] Ty svou organizací poznamenaly celý budoucí vývoj řemesla, které se původně zabývalo výrobou slitinového skla, potom českými granáty a nakonec výrobou karmazínek. Faktoři, později obchodníci, byli s tradiční or-

Rovensko pod Troskami na dobové pohlednici.

ganizací výroby plně spokojeni. Nemuseli se starat o problémy vyplývající z vedení tovární výroby a jejich režijní náklady byly nepatrné. Domácí dělníci byli dostatečně vybaveni a pravděpodobně by se i bránili soustředění výroby do jednoho místa, protože doma byli subjektivně svobodnější a v sezóně mohli nejen brousit, ale i pracovat na poli, které většina vlastnila. Při továrním způsobu výroby by tuto relativní svobodu ztratili. Tento trend můžeme sledovat i v období mezi světovými válkami i v období dalším.

Další příčina, která ovlivnila charakter města, je jeho poloha. V době feudalismu to bylo sídliště se značně rozvinutou zemědělskou výrobou a tento ráz si Rovensko udrželo i později především proto, že zůstalo stranou důležitého silničního spojení Turnov – Jičín, a ani pozdější vybudování železniční tratě – téměř o celé století – už směr vývoje změnit nedokázalo.

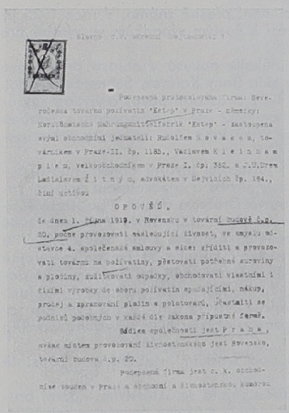
Důsledkem bylo chronické vylidňování města. Nebudeme-li brát zřetel na osady Křečovice II. díl a Liščí Kotce, které se roku 1924 od Rovenska odtrhly a vytvořily samostatnou místní obec Křečovice, bylo tu při sčítání lidu roku 1910 zjištěno 2 140 obyvatel, roku 1921 již 1 986 obyvatel a v roce 1930 to bylo jen 1 708 lidí. Není proto divu, že si Rovensko zachovalo po celou první polovinu 20. století konstantní počet domů – kolem 375.

Období mezi dvěma světovými válkami, chronologicky dvě desetiletí, je

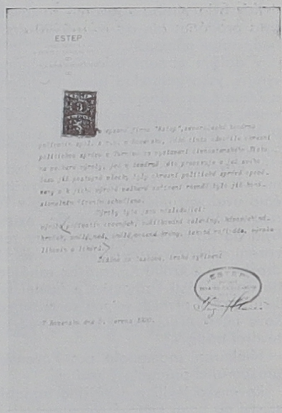
obdobím velmi bohatým na události, jejichž význam ovlivnil další vývoj v letech 1939 – 1945 a po roce 1945. Na počátku tohoto období se výrazně změnila mapa Evropy a Blízkého východu, díky rozpadu staletých mnohonárodnostních říší – habsburského soustátí, Ruska a Turecka. Tak vznikla celá řada nových států, tzv. nástupnických, které byly vytvořeny na základě práva sebeurčení národů. Mezi těmito nástupnickými státy se také objevuje samostatné Československo.

O prohlášení samostatnosti se v Rovensku dověděli 28. října asi v osm hodin večer. Nebyly to zprávy zaručené, pocházely z telegrafického sdělení železničním zaměstnancům. Ale i to stačilo k tomu, aby lidé strhávali z úřadů rakouské státní znaky. Celé město bylo tři dny vyzdobeno prapory a 29. října, po potvrzení zprávy o samostatnosti, byl znovu uspořádán průvod městem.

Vývoj v poválečném období byl poznamenán důsledky války, které se projevovaly prakticky ve všech sférách hospodářského života. V průmyslové i zemědělské výrobě byly pociťovány ztráty velkého množství mužů v produktivním věku, kteří se nevrátili z bojišť. Československá ekonomika se snažila

Opověď firmy Estep z 23. srpna 1917.

Žádost firmy Estep z 5. června 1920 o vydání živnostenského listu.

obnovit předválečný objem výroby, a můžeme říci, že se jí to i přes počáteční velké obtíže dařilo.

Uvedli jsme již, že v Rovensku převládla výroba domácího charakteru v oblasti sklářství. Na sklonku světové války byl v činnosti vlastně jediný průmyslový podnik, Severočeská továrna na požívatiny Estep. Sídlem společnosti byla Praha, místem provozování Rovensko pod Troskami. Kolaudace továrny byla provedena 28. srpna 1918, ale provoz v ní běžel již od roku 1917. V roce 1918 firma zaměstnávala 120 dělníků, v roce 1919 jich bylo již 200. Ředitelem byl inženýr chemie Adolf Cink v Rovensku pod Troskami.[5]

Kvalita výrobků byla na nízké úrovni. Již v červenci 1918 se vyskytla řada stížností ze strany spotřebitelů i místních obyvatel na nečistý způsob výroby marmelády. Továrně bylo zboží vráceno jako k požívání nezpůsobilé. To bylo nakonec i potvrzeno Všeobecným ústavem pro zkoumání potravin v Praze a rozsudkem soudu. Továrna i přes nízkou kvalitu výrobků neustále rozšiřovala svůj sortiment. V roce 1919 byla zahájena výroba slivovice z ovocných odpadků a jeřabin, která byla do Rovenska převedena z provozovny na Hrubé Skále.

Roku 1922 Estep převzal i výrobu sodové vody a limonád. Jako manipulant pro tuto výrobu byl přijat František Rieger z Rovenska, který byl jediným výrobcem tohoto zboží ve městě. Prodal veškeré stroje a zařízení Estepu a přešel k firmě jako zaměstnanec.

Kdy byla výroba v továrně zastavena, není přesně známo. V roce 1925 již byla prodána, ale od roku 1920 dochází k častým výpadkům ve výrobě pro nedostatek odbytu.[6]

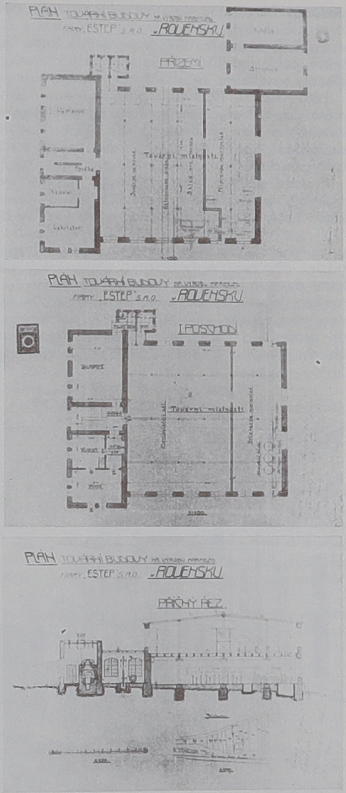
V dalším období bylo uskutečněno několik pokusů v oblasti průmyslové výroby, jako například brusírna dutého skla firmy Kořínek, Schnelder a spol. a Zikmundova brusírna šatonů; v roce 1929 ztroskotal pokus o výrobu cukrovinek, podniknutý firmou B. Šiman. V roce 1932 zde bylo započato s výrobou prádla, kdy do Rovenska přišli zástupci firmy Jaka. Ale ani tento pokus nebyl úspěšný.[7]

V Rovensku pod Troskami byl tedy k dispozici tovární objekt, nadto poměrně rozsáhlý. Možnosti jeho využití byly široké a o zakoupení továrny začalo uvažovat mlékařské družstvo v Turnově. Družstvo dosud v podstatě žádnou výrobní činnost nevyvíjelo, existovalo pouze formálně. V březnu 1934 byla do Rovenska svolána schůze zemědělců zdejšího kraje, která schválila zřízení mlékárny v rovenské továrně. Družstvo ji koupilo 30. června ve veřejné dražbě za 230 600 Kč, provoz zahájila 17. března 1935. Mléko sem bylo dodáváno z části Turnovska a Lomnicka, do budoucna se počítalo i s oblastí Jičínska.[8] V prvních letech se nepracovalo v celé továrně, která byla pro takové účely příliš rozsáhlá, ale pro provoz mlékárny byla upravena čtvrtina tovární budovy.[9]

Mlékárna znamenala pro Rovensko pod Troskami stabilní a v podstatě prosperující průmyslový podnik.

Rovensko je již z dřívějšího období úzce spjato se sklářstvím. Rozvoj brusičství po první světové válce vrcholí. Za mezník můžeme považovat rok 1921, kdy si zruční brusiči vydělali až 1 000 Kč za týden.

Počátkem roku 1928 vedli brusiči boj za zvýšení mezd se svými zaměstnavateli – faktory a obchodníky se sklem. Za účelem splnění svých mzdových

Plány na výstavbu závodu firmy Estep v Rovensku pod Troskami z roku 1918.

požadavků vstoupili do stávky, která trvala pět týdnů. Jednání byla úspěšná a brusičům byly zvýšeny mzdy v průměru o 50 – 191 %. Zvýšené mzdy vešly v platnost 6. února 1928. Vzhledem k tomu, že v poměrně krátké době znatelně poklesl odbyt brouseného skla a ve výrobě nastává stagnace, mzdy klesaly a nakonec se ustálily na výši vyplácené v roce 1927.[10]

Léta 1929 – 1933 jsou poznamenána světovou hospodářskou krizí, která měla dopad na průmyslovou i zemědělskou výrobu. V Rovensku pod Troskami se začíná projevovat v roce 1930. V tomto roce bylo u městského úřadu přihlášeno 78 úplně nezaměstnaných, z toho bylo 57 brusičů skla. Částečně nezaměstnaných bylo 60 a z tohoto počtu bylo sklářů 43.[11]

Protože většina nezaměstnaných neměla podle platných zákonů nárok na podporu v nezaměstnanosti, zahájila vláda takzvanou stravovací akci, ze které byly nezaměstnaným poskytovány poukázky na potraviny.

V roce 1931 začalo ministerstvo sociálních věcí poskytovat obcím peněžité příspěvky na provádění nouzových prací. Ty byly určeny nezaměstnaným dělníkům, aby měli možnost alespoň minimálního výdělku. Rovensko pod Troskami dostalo příspěvek na nouzové práce pro patnáct dělníků po osmi korunách denně. Celkem obec obdržela 6 696 Kč. Během nouzových prací byla opravena veřejná cesta Na šachtě, opraveny i všechny ostatní cesty ve městě, provedena regulace potoka Veselky pod starou školou a prohloubena obecní studna na Týně, která byla zároveň opatřena železným čerpadlem.[12]

Palackého ulice v Rovensku v době mezi válkami.

Mimo lístky na potraviny, které byly poskytovány nezaměstnaným dělníkům ze státní stravovací akce, byly pro děti nezaměstnaných vydávány ještě zvláštní poukázky na odběr mléka z takzvané mléčné akce pro děti nezaměstnaných. V roce 1931 bylo rovenským dětem poskytnuto mléko za 4 228 Kč. Mléko bylo odebíráno od místních rolníků a za jeden litr se platilo 1,80 Kč.[13]

V této souvislosti není bez zajímavosti, že příslušníci sociálně demokratické strany dělnické se usnesli na výroční plenární schůzi, která se konala 12. prosince 1931, že nechtějí pobírat podporu, která jim byla poskytována v nezaměstnanosti, ale že za ni budou dobrovolně pracovat pro obec. Většinou potom pracovali na místních komunikacích.[14]

S prohlubující se krizí stoupal i počet nezaměstnaných dělníků. Oproti roku 1931 se v roce 1932 počet nezaměstnaných v Rovensku značně zvýšil. Zvýšení je patrné především v letních měsících, kdy se proti minulému období počet nezaměstnaných dělníků ztrojnásobil. Tato situace ukazuje na to, že se v této oblasti začíná krize projevovat i v zemědělské výrobě.[15]

Na pomoc těmto nezaměstnaným dělníkům, kteří nepobírali podporu v nezaměstnanosti, poskytoval stát i v roce 1932 značné částky na stravovací akci. U obecních úřadů byly každý měsíc prováděny soupisy nezaměstnaných, podle kterých byly mezi nezaměstnané rozdělovány lístky na potraviny. Na jednu poukázku dostal dělník za deset korun potravin. Na jeden měsíc obdržel úplně nezaměstnaný dělník (s rodinou) zpravidla 8 – 9 poukázek, částečně nezaměstnaný 5 – 6 poukázek, svobodní 3 – 4 poukázky.[16]

Soupisy nezaměstnaných i rozdělování přidělených poukázek prováděla zvláštní komise, která byla zvolena ze zástupců politických stran. Počátkem roku 1932 musely být vyhotoveny a vyvěšeny seznamy všech osob, které pobíraly podporu ze státní stravovací akce. Seznamy byly opakovaně pořizovány po každém přídělu poukázek a muselo v nich být uvedeno, kdo a v jakém množství obdržel poukázky na potraviny a kolik na mléko pro děti. Tak byla zavedena jakási veřejná kontrola nezaměstnaných ve věci rozdílení podpor. Veřejnost přijala toto opatření s povděkem, protože byla řada lidí, kteří žádali o podporu neprávem.[17] Před vánocemi ještě prováděla státní správa dobročinné sbírky mezi občany pro nezaměstnané. Sbírkám předcházela zvláštní provolání okresního úřadu a místní pomocné komise pro nezaměstnané.[18]

Nebylo ovšem pravidlem, že by všichni přihlášení nezaměstnaní dostali podporu. Neměli na ni nárok ti, kteří buď částečně pracovali, nebo vlastnili pozemek a jejich výživa nebyla bezprostředně ohrožena.

Světovou hospodářskou krizi z let 1929 – 1933 na rozdíl od dřívějších let nevystřídal vzestup průmyslové výroby, ale zvláštní deprese, po níž roku 1937 následovala další krize. To vše svědčilo o tom, že kapitalistický systém není s to překonat své vnitřní rozpory a zajistit rovnoměrný vývoj národního hospodářství.

V roce 1934 bylo v Rovensku pod Troskami sice méně nezaměstnaných, avšak stále ještě také nebylo dostatek pracovních příležitostí. To se projevuje i v dalších letech, kdy se počet dělníků, kteří neměli žádnou práci, nepatrně zvyšoval.[19]

Po roce 1933 se v Rovensku pod Troskami organizoval vedle přídělu pou-

kázek k odběru potravin ze státní stravovací akce příděl poukázek na potraviny a od roku 1936 se také naplno rozjela chlebová akce.[20]

Správa obecních záležitostí byla svěřena městskému zastupitelstvu, které tvořili zástupci následujících politických stran: národně socialistické, sociálně demokratické, republikánské, lidové, živnostenské, komunistické, národně demokratické, domkářů a malorolníků a zastoupení měla i takzvaná nepolitická skupina.

Do voleb v období let 1923 – 1933 vstupovalo ve městě v průměru asi 1 070 voličů. Počet volebních skupin se pohyboval od pěti do osmi. Podívejme se nyní blíže na výsledky.

Ve druhých poválečných obecních volbách roku 1923 získala největší podporu živnostenská strana (307 hlasů), poměrně těsně ji následovala sociální demokracie (284); podstatně méně úspěšní byli národní socialisté a lidovci, zatímco agrárníci utrpěli porážku. Nepolitická skupina se díky 125 hlasům umístila jako předposlední. V městském zastupitelstvu bylo potom osm sociálních demokratů, devět živnostníků, pět socialistů, tři lidovci, dva agrárníci a tři bezpartijní.

O dva roky později se již jevila politická situace v Rovensku docela jinak. Prvenství dosáhla strana národních socialistů (247 hlasů), zatímco živnostníci ztratili 60 hlasů, sociální demokraté 70 (zřejmě ve prospěch KSČ, k níž se přihlásilo 56 voličů). 96 hlasů stačilo nepolitické skupině ke 4. místu, neboť lidovci, republikáni a domkáři s malorolníky nedosáhli ani tohoto počtu. V městském zastupitelstvu zasedli jeden komunista, jeden domkář, pět sociálních demokratů, tři lidovci, šest socialistů, pět živnostníků, dva agrárníci a dva bez stranické příslušnosti.

Do roku 1929 se politické klima ve městě opět radikálně změnilo. Zcela bez konkurence zvítězili sociální demokraté, neboť se jim podařilo získat 37 procent všech voličů; tak přesvědčivé převahy nedosáhla za celé sledované období žádná politická strana. Komunisté tentokrát kandidátku nepostavili, samostatně nevystoupili ani bezpartijní – právě jejich hlasy zřejmě dostali sociální demokraté. Živnostenská strana si polepšila o dvacet hlasů, které naopak ztratila třetí nejsilnější strana, národně socialistická. Podíl agrárníků a lidovců byl tradičně nevýrazný. Do městského zastupitelstva se dostalo devět sociálních demokratů, šest živnostníků, pět národních socialistů a po dvou zástupcích republikánské a lidové strany.

Pro poslední obecní volby v roce 1933 byl charakteristický již jistý posun doprava; třebaže sociální demokracie zůstala nejsilnější stranou (308 hlasů), bylo to již jen 29 procent. Zvedla se prestiž živnostenské strany, jež získala o 25 hlasů méně než sociální demokracie. Národní socialisté ztrátou dalších 56 hlasů klesli až za stranu republikánskou; počet jejích přívrženců se více než zdvojnásobil (182). Zájmy velkého kapitálu podporovalo hlasy straně národně demokratické 51 stoupenců, což jim zajistilo jednoho člena v městském zastupitelstvu, podobně jako 69 hlasů lidovcům; vedle nich v něm zasedalo šest živnostníků, pět republikánů, sedm sociálních demokratů a čtyři národní socialisté.[21]

Spolková činnost v Rovensku pod Troskami byla poměrně bohatá. Do roku 1938 v Rovensku vzniklo téměř padesát spolků. Charakterizovat jejich činnost není účelem této práce, proto se zaměřím jen na ty nejvýznamnější.

Plovárna Klubu českých turistů ve 30. letech.

Mezi spolky s nejbohatší činnosti patřil nepochybně Sokol, Sbor dobrovolných hasičů, Klub českých turistů a spolek divadelních ochotníků.

Je příznačné, že mezi válkami nevytvořilo rovenské dělnictvo žádný spolek, který by jeho zájmy plně uspokojoval. Vzdělávací a zábavný spolek Bratrství, založený roku 1893, se za první světové války dobrovolně rozešel, v téže době se rozpadlo i Všeodborové sdružení národně sociální pro Rovensko a okolí, povolené roku 1906. Dělnickou tělocvičnou jednotu založila rovenská sociální demokracie až v roce 1921, tedy třináct let po Turnovu, chtějíc tak vytvořit protipól Sokolu, ovládanému středními vrstvami, obchodníky a živnostníky. Zdá se však, že se dělnické tělovýchově nepodařilo získat početnější členskou základnu a po roce 1926 její činnost zcela ustala. Bez významu patrně nebyl fakt, že v této době se starostou rovenské tělovýchovné jednoty Sokol stal pokrokový učitel Alois Náhlovský, který měl i mezi dělnictvem velký vliv.

Sokol se značnou měrou zasloužil i o kulturní rozvoj města. Díky jemu se ve městě od roku 1925 pravidelně promítalo v nově zřízeném biografu. Tělocvičné jednotě bylo povoleno postavit na radnici, v prostorách balkónu, míst-

nost pro promítání.[22] Vzhledem k nutným stavebním úpravám, které bylo nezbytné provést a které částečně narušovaly radniční interiér, postavila se řada občanů proti této akci, ale bezvýsledně. Kino bylo v následujícím období velmi oblíbeno, jak o tom svědčila jeho návštěvnost.[23]

Činnost tělocvičných jednot provázela pravidelná masová vystoupení cvičenců. VIII. všesokolského sletu v Praze, který se konal v roce 1926, se úspěšně zúčastnilo i desetičlenné družstvo z Rovenska pod Troskami. Pět členů získalo diplom a družstvo jako celek vybojovalo diplom a vavřínový věnec. 12. června 1926 si jednota troufla uspořádat i v Rovensku slet sokolské župy Ještědské a o jedenáct let později důstojně oslavila padesáté výročí svého vzniku.[24]

Sbor dobrovolných hasičů v Rovensku pod Troskami se společně s Nezávislou jednotou českých legionářů zasloužil o uctění památky padlých vojáků v první světové válce. Autorem pískovcového pomníku byl prof. Josef Drahoňovský, rodák z Volavce. Pomník, umístěný na starém hřbitově na Týně, představuje „Poutníka u cíle" a nese desku se jmény padlých.[25]

Slavnosti odhalení 8. srpna 1926 se zúčastnil i nechvalně známý generál ruských legií Radola Gajda. Na rovenském nádraží ho uvítala čestná rota, kterou vyslala turnovská posádka, a uvítací projev přednesl major Holeček. Starosta města Josef Kouřil při oficiálním vítání hostů z balkónu radnice neuvítal protektora slavnosti Gajdu, což bylo fašisticky naladěnou částí obecenstva na místě rezolutně reklamováno. Generál Gajda se již v té době nacházel ve vyšetřování pro různé delikty a byl také následující čtvrtek superarbitrován a propuštěn z armády. Proto jej také starosta města, který byl jako sociální demokrat odpůrcem fašismu, nepřivítal.[26] Denní tisk se touto příhodou zabýval několik dní a záleželo především na politickém zabarvení listu, jaké zaujal k této události stanovisko.

17. července 1932 se v Rovensku pod Troskami konal 36. župní sjezd hasičské župy z okolí Trosek a Kozákova; sdružovala 51 sbor.[27] Sjezdu se účastnilo celkem 497 členů a zároveň bylo přítomno 58 hostů – delegátů z jedenácti okolních žup. Na pozvání se sjezdu také účastnili zástupci rovenské tělocvičné jednoty.[28]

Hasičská jednota se starala i o odbornou přípravu svých členů. V roce 1934, v období od února do května, uspořádala župní teoretickou a praktickou školu. Prvního běhu se účastnilo průměrně 154 posluchačů, v druhém běhu to byli 84 posluchači.[29]

Pro činnost hasičské jednoty v Rovensku pod Troskami byl významným mezníkem rok 1938, kdy hasičská župa z okolí Trosek a Kozákova oslavila padesát let svého trvání. Činnost župy byla zhodnocena a charakterizována v jubilejním památníku, který byl k tomuto výročí vydán.

Klub českých turistů v Rovensku pod Troskami byl založen již roku 1910. Díky neúnavnému úsilí spolku byly provedeny dvě opravy zřícenin hradu Trosky. První byla provedena v roce 1923 nákladem 104 000 Kč.[30] Ale tato dílčí oprava nemohla zabránit dalšímu rozkladu, kterému hrad podléhal. Aby nedošlo k rozsáhlejším škodám, které by se v dalším období jenom těžko likvidovaly, upozornil spolek na tento stav ústředí Klubu českých turistů v Praze. Následovala odborná prohlídka hradu a na základě jejího výsledku bylo rozhodnuto, že bude provedena rozsáhlejší oprava, která by mě-

la zabezpečit rozpadající se zdivo proti povětrnostním vlivům. S pracemi bylo započato v roce 1934 a byly naplánovány na několik let.[31]

V roce 1928 zřídil spolek koupaliště, které mělo tři bazény. Bylo vybudováno nákladem 210 000 Kč. Společně s ním byl postaven domek pro plavčíka a prostorné převlékací kabiny. Jednotlivé bazény byly určeny pro plavce, pro neplavce a pro děti.[32]

Klub českých turistů v Rovensku pod Troskami se po celou dobu své činnosti staral o propagaci města. V roce 1925 nechal například vydat *Průvodce Rovenskem pod Troskami a okolím*, který čtenáře stručně seznamuje s historií města a uvádí některé turistické trasy, které jsou vhodné pro návštěvníky Rovenska, v roce 1929 vydal vlastním nákladem turistickou mapu Českého ráje, která obsahovala všechny značené turistické cesty v této oblasti, roku 1934 dal natisknout pohlednice s Troskami a propagačním textem. Na pomoc spolku vyšla vstříc i místní tiskárna, která vytiskla zdarma několik tisíc propagačních letáků.[33] Nelze neupozornit na osobní vklad předsedy klubu, obvodního lékaře MUDr. Arnošta Kruse, jehož amatérské snímky se v propagačních tiskovinách často objevovaly.

Spolek divadelních ochotníků se vedle pravidelně pořádaných divadelních představení v průběhu celého roku staral o plesy v době masopustu. Ve městě hostovaly i divadelní soubory z okolí, které tak obohacovaly kulturní život města. Spolková činnost byla bohatá, o čemž svědčí i počet pořádaných divadelních představení za rok. Například v roce 1932 byl společně s tělocvičnou jednotou uspořádán ples, spolek uvedl sedm divadelních her a proběhlo jedno představení divadelního souboru Svornost z Lomnice nad Popelkou.[34]

Za zmínku stojí i činnost občanské čítárny ve městě, která byla založena v roce 1879. Spolek Občanská čítárna měl v roce 1931 128 členů. Spolková knihovna měla ke konci tohoto roku 2 280 svazků knih. Půjčeno bylo 4 600 svazků, o dva roky později již 6 440 knih.[35]

Jestliže hovoříme o společenském životě ve městě, neznamená to, že bychom se zaměřili pouze na aktivitu spolkovou. V Rovensku se rozvíjela zvláště od začátku 30. let přednášková činnost. Jednotlivé přednášky se týkaly otázek zemědělských, zdravotnických, státoprávních a dalších. Přednášky se nekonaly pravidelně a na jejich organizaci se podílely jednak spolky, jednak politické strany. Například v roce 1935 místní organizace československé sociálně demokratické strany dělnické uspořádala dvě přednášky. První na téma „Demokracie, socialismus a fašismus", druhou na téma „Hospodářské plány socialismu".[36]

Událostí, která vešla do dějin města této doby, bylo nepochybně uspořádání velké ovocnářské výstavy v říjnu 1935. Podnět k jejímu uspořádání dal tehdejší starosta Josef Holán. Pěstitelé vystavovali ve všech místnostech radnice, a to ovoce, zeleninu, obilí, květiny. Výstavy se zúčastnila i rolnická škola z Jičína, Československé státní dráhy a rovenská družstevní mlékárna se svými expozicemi. Někteří z vystavovatelů byli odměněni diplomy, město Rovensko pak obdrželo za uspořádání výstavy diplom zemědělské rady v Praze.[37]

V úvodu svého příspěvku jsem charakterizovala Rovensko jako živnostenské město, kde žádné ze stávajících řemesel nepřerostlo v tovární výrobu.

Jediným průmyslovým podnikem, který zde vznikl na počátku dvacátého století, byla tkalcovna, v roce 1917 přeměněná na podnik potravinářského charakteru – marmeládovnu. Ani jeden z obou podniků výrazněji neprosperoval. Od poloviny 30. let soustavně rozšiřovala výrobu družstevní mlékárna, která poskytla omezenému počtu dělníků stálou pracovní příležitost.

Vzhledem k tomu, že se ve městě nerozvinula ve větší míře průmyslová výroba, nedochází zde ani k výraznějšímu prohloubení dělnického hnutí. Ačkoli jsem se snažila vystopovat alespoň základní mezníky, nepodařilo se mi to. V pramenech a literatuře, které jsem měla k dispozici, nacházíme pouze kusé zmínky, ze kterých není prakticky možné vytvořit ucelenější obraz dělnického hnutí ve městě. Tato situace je patrně poznamenána domácím charakterem broušení granátů, později bižuterie.

Jednou z mála společných akcí dělníků za zlepšení sociálních podmínek je stávka brusičů, která byla zorganizována v roce 1928 a byla úspěšná. Brusiči přistoupili na tento způsob boje, vzhledem k tomu, že požadovali zvýšení mezd. Po pěti týdnech podnikatelé uznali požadavky dělníků, přistoupili na jejich podmínky a mzdy zvýšili.

Specifické politické klima odrážejí i volby do městského zastupitelstva. I když si město udržuje živnostenský charakter, je bezesporu zajímavé sledovat postavení sociálně demokratické strany v Rovensku. V jednotlivých volbách stojí tato politická strana vždy mezi stranami nejsilnějšími – v roce 1923 byla na druhém místě za stranou živnostenskou, v roce 1925 sice klesá na místo třetí za národní socialisty a živnostníky, ale v dalších dvou volebních obdobích je na místě vedoucím a rozdíly v získaném počtu hlasů jsou poměrně vysoké. Sociálně demokratická strana získává v roce 1929 o 11,82 procent hlasů z celkového počtu voličů více než strana živnostenská a v roce 1933 o 2,35 procent.

Na základě výše uvedeného můžeme říci, že i přes živnostenský charakter města měla sociálně demokratická strana dělnická ve městě silné pozice a jádro strany pravděpodobně tvořili právě domáčtí sklářští dělníci.[38]

Poznámky

1 MATOUŠEK, Petr: *Paměti města Rovenska*. Turnov (1895).
2 PODOBSKÝ, Jaroslav: *Dějiny Rovenska pod Troskami a okolí*. 1. díl. Rovensko p. Tr. 1971. Týž, *Stručné dějiny města Rovenska pod Troskami*. Rovensko p. Tr. 1946.
3 K tomu srv. hodnocení univ. prof. PhDr. Josefa Kočího, DrSc., v doslovu Dějin Rovenska pod Troskami a okolí, s. 133 – 141.
4 Organizace podobné cechům, ale podstatně svobodnější.
5 Mimo ředitele a hlavního mistra byl v továrně zaměstnán topič, strojník, dva zřízenci pro sušení ovoce, zřízenec při řezání ovoce, zřízenec při lisování ovocné hmoty (masy), skladník, výpravčí a pomocní dělníci (OA Semily, OÚ Turnov, kart. 280, sign. 11 33/E-23).
6 Tamtéž. – MěstNV Rovensko pod Troskami, pamětní kniha, 1819 – 1945, s. 339.
7 Pojizerské listy, 1932, č. 42, s. 6.
8 Továrna byla zakoupena ve veřejné dražbě 30. června 1934 za 230 600 Kč. Přihlášena bylo 254 členů s 864 podíly. Členem družstva se stala i rovenská obec, která zakoupila celkem 20 podílů za 5 000 Kč (Pojizerské listy, 1934, č. 27, s. 3; č. 16, s. 6; č. 32, s. 1 – 2; MěstNV Rovensko pod Troskami, pamětní kniha, 1819 až 1945, s. 412 – 413).
9 MěstNV Rovensko pod Troskami, pamětní kniha, 1819 – 1945, s. 469.
10 Tamtéž, s. 241.
11 OA Semily, OÚ Turnov, kart. 249, sign. 10 1/344 – 1.
12 MěstNV Rovensko pod Troskami, pamětní kniha, 1819 – 1945, s. 280 – 282.
13 Tamtéž, s. 295 – 296.
14 Tamtéž, s. 297.
15 V březnu bylo úplně nezaměstnaných 73, v dubnu 94, v květnu 40, v červnu 35, v červenci 63, v srpnu 70, v září 68, v říjnu 70, v listopadu 103 a v prosinci 134.
16 MěstNV Rovensko pod Troskami, pamětní kniha, 1819 – 1945, s. 318.
17 Na podporách ze státní stravovací akce byly v roce 1932 poskytnuty potraviny za 69 380 Kč. Dětem nezaměstnaných bylo vydáno půl litru mléka denně, dostaly v roce 1932 celkem 9 849 litrů mléka za 15 778 Kč. Mimoto ro-

venští nezaměstnaní v tamto roce obdrželi za 1 225 Kč brambor a 8 000 kg uhlí (MěstNV Ravensko pod Troskami, pamětní kniha, 1819 až 1945, s. 320).

18 V r. 1932 bylo sebráno na hotovosti 843,50 Kč, dále 237 kg brambor, 223 kg mouky, 2 kg cibule, 12 kg rýže, 5 kg hrušek, 5 kg jablek, 10 kg hrachu a 10 bochníků chleba. Mimoto bylo darováno nové i obnošené šatstvo, obuv a prádlo, kterým byly podělěny 63 osoby.

19 Rok 1934 byl rozdělen na 11 podpůrných období, ve kterých byli nezaměstnaní povinni se hlásit u obecního úřadu s příslušnými doklady. V prvním období bylo přihlášeno 93 nezaměstnaných a podporováno bylo 69, ve druhém bylo přihlášeno 133, podporováno 86, ve třetím bylo přihlášeno 107, podporováno 48, ve čtvrtém bylo přihlášeno 72, podporováno 38, v pátém bylo přihlášeno 40, podporováno 31, v šestém bylo přihlášeno 20, podporováno 14, v sedmém bylo přihlášeno 23, podporováno 19, v osmém bylo přihlášeno 27, podporováno 23, v devátém bylo přihlášeno 31, podporováno 29, v desátém bylo přihlášeno 41, podporováno 25 a v jedenáctém bylo přihlášeno 50 a podporováno 30 nezaměstnaných. (MěstNV Ravensko pod Troskami, pamětní kniha, 1819 — 1945, s. 321, 403.)

20 V jedenácti podpůrných obdobích bylo ze státní stravovací akce přiděleno 1 413 poukázek v ceně 14 130 Kč. Mimo těchto poukázek na potraviny bylo přiděleno 769 poukázek na chleba, 40 kg cukru a 200 kg mouky k vánocům. Dětem nezaměstnaných bylo přiděleno 1 200 poukázek na mléko, to je 4 200 l mléka. Vedle toho dostaly děti do věku čtrnácti let zvláštní přídělpodpůrných k vánocům v ceně 730 Kč. V listopadu byly rozděleny mezi nezaměstnané brambory za 4 592 Kč. (MěstNV Ravensko pod Troskami, pamětní kniha, 1819 až 1945, s. 404 — 405.)

21 OA Semily, OÚ Turnov, volební katastr.

22 OA Semily, AM Ravensko p. Tr., protokoly městské rady a obecního zastupitelstva, 1922 až 1926, schůze ze dne 6. 10. 1924 a 7. 2. 1925.

23 MěstNV Ravensko pod Troskami, pamětní kniha, 1819 — 1945, s. 228.

24 Tamtéž, s. 262, 328 — 330, 371 a 520.

25 MěstNV Ravensko pod Troskami, pamětní kniha, 1819 — 1945, s. 231.

26 Tamtéž, s. 232 — 235.

27 Blatec, Borek-Hnanice, Holenice, Hrdoňovice, Hrubá Skála, Chutnovka, Jívany, Karlovice-Svatoňovice, Kotelsko, Kozákov, Krčkovice, Křečovice, Ktová, Lestkov, Lhota Seminova, Libuneč, Lokvice, Loučky, Mukařovice, Troskovice, Újezd pod Troskami, Václavi, Vesec, Veselá, Volavec a Žernov (MěstNV Ravensko pod Troskami, pamětní kniha, 1819 — 1945, strana 331 — 332).

28 Z Vyskře 15, z Tatobit 10, z Mašova 5, z Jičína 1, z Příšovic 2, z Lomnice nad Popelkou 9, ze Staré Lomnice 1, z Hoření Seminova 2, ze Stružince 1, z Turnova 2 a Libuně 10 (MěstNV Ravensko nad Troskami, pamětní kniha, 1819 — 1945, s. 331 — 332).

29 Školy se zúčastnilo 14 starostů sboru, 1 náměstek, 23 jednotelé, 13 pokladníků, 8 vzdělavatelů, 20 velitelů, 14 náměstků velitele, 14 četařů, 4 vedoucí žactva, 40 dozorci nářiní, 6 trubačů, 3 samostatní nářelníci, 8 samaritánů, 16 členů, 1 členař, 1 revizor účtů a 1 sborový posel. Tři ženy absolvovaly celý běh školy (MěstNV Ravensko pod Troskami, *Jubilejní památník hasičské župy Loumovy z okolí Trásek a Kozákova č. 54*, s. 21 — 22).

30 MěstNV Ravensko pod Troskami, pamětní kniha, 1819 — 1945, s. 218.

31 Tamtéž, s. 415 — 416.

32 OA Semily, AM Ravensko p. Tr., protokoly městské rady a obecního zastupitelstva, 1922 až 1926, schůze ze dne 2. 4. 1924.

33 Mapa byla zhotovena ve vojenském zeměpisném ústavu v Praze a byla opatřena i novým úředním názvoslovím (MěstNV Ravensko pod Troskami, pamětní kniha, 1819 — 1945, s. 251, 414 — 415).

34 28. února divadelní představení hry Elišky Malcové „Obětování", jehož výtěžek byl věnován Sokolu pro cvičence, kteří se měli zúčastnit IX. všesokolského sletu v Praze. 27. března divadelní představení hry Josefa Hoise Týneckého „Pan Biskup". 17. dubna ve městě hostoval divadelní soubor z Lomnice nad Popelkou Svornost s představením hry „Konto X". 8. května bylo uspořádáno společné s odborem ochrany matek o dětí v Ravensku pod Troskami divadelní představení „Matka matek" podle románu Popelky Biliánové. 14. srpna bylo sehráno představení „Dědečkovy housle" od Jaroslava Rudolfa. Po úspěšném uvedení této hry bylo 28. září hráno vojenská fraška Richarda Havelky „Újezdské kasárny". 30. října byla dávána divadelní hra „Malý lord" podle stejnojmenného románu Burnettové. Titulní roli ve hře vytvořila osmiletá ravenská školačka Hanička Levitnerová, která v té době byla známa již pražskému publiku nejen z jeviště, ale i z filmového plátna. 25. prosince sehrál divadelní soubor veselohru Vilému Wernera „Srdce na uzdě" (Pojizerské listy, 1932).

35 MěstNV Ravensko pod Troskami, pamětní kniha, 1819 — 1945, s. 290.

36 Tamtéž, s. 464, 493.

37 Tamtéž, s. 436 — 445.

38 O sociální struktuře vypovídá následující statistika, zachycující stav r. 1925: 174 dělníků, 52 brusičů, 63 soukromníků, 56 rolníků, 50 obchodníků, 25 služek, 22 obuvníků, 20 krejčích, 16 učitelů, 14 řezníků, 11 truhlářů, 11 pekařů, 11 úředníků, 11 zedníků, 10 hostinských, 8 příručích, 7 strojníků, 7 mlynářů, 6 strážníků, 6 pokrývačů, 5 cukrářů, 5 švadlen, 5 kolářů, 5 holičů, 5 zámečníků, 5 zlatníků, 5 kovářů, 4 listonoši, 4 klempíři, 4 tesaři, 4 hudebníci, 4 sedláři, 3 svrškaři, 3 tesaři, 3 kožíi, 3 malíři, 3 elektrotechnici, 2 knihtiskaři, 2 hajní, 2 rytci drahokamů, 2 cihláři, 2 šafáři, 2 učitelé, 2 lékaři, 2 kamnáři, 2 trafikanti, 2 košíkáři, 2 bednáři, 2 hrobníci, 2 komínici, 2 tkalci, 1 knihař, hodinář, katecheta, brašnář, inženýr chemie, sklář, natěrač, pilníkář, zahradník, výrobce metrů, soustružník, stárek, sklář, lékárník, sadař, děkan, zvoník, harmonikář, kuchařka, knihkupec, poštmistr, číslounik a jeden malíř skla (OA Semily, OÚ Turnov, kart. 155, sign. 3 1/28, volič. seznam).

Přehled výsledků obecních voleb v Rovensku pod Troskami

	1923		1925		1929		1933	
	hlasů	%	hlasů	%	hlasů	%	hlasů	%
nár. socialistická strana	178	16,4	247	22,9	227	21,5	171	16,1
soc. demokratická strana	284	26,1	215	19,9	392	37,1	308	29,0
republikánská strana	82	7,5	73	6,8	90	8,5	182	17,1
lidová strana	111	10,2	94	8,7	81	7,7	69	6,5
živnostenská strana	307	28,2	235	21,8	267	25,3	283	26,6
komunistická strana	0	0	56	5,2	0	0	0	0
strana domkářů a malorolníků	0	0	62	5,8	0	0	0	0
nár. demokratická strana	0	0	0	0	0	0	51	4,8
nepolitická skupina	125	11,5	96	9	0	0	0	0

Příspěvek k historii odborného školství v Semilech

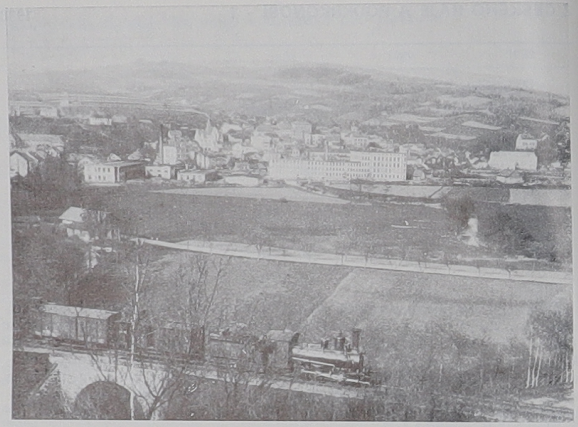
Václav Votoček

Důležitým mezníkem v rozvoji školství v Semilech bylo otevření nové samostatné školní budovy na Komenského náměstí čp. 148 na podzim roku 1861. V této škole byla od 1. října 1884 zřízena také průmyslová škola pokračovací pro učně, kteří do té doby navštěvovali pouze nedělní „opakování". V pokračovací škole, jejímž prvním ředitelem byl Jan Kamenický, se vyučovalo jen večer. Škola prohlubovala všeobecné vzdělání žáků a v odborných předmětech je připravovala k povolání kvalifikovaných dělníků, řemeslníků a živnostníků.[1]

Intenzívní rozvoj textilního průmyslu na Semilsku od osmdesátých let minulého století vyvolával však potřebu středních odborných kádrů pro nově budované závody. Největší semilská firma F. Schmitt získávala odborníky ze zněmčených pohraničních oblastí, ale i z Německa nebo ze Švýcarska. Tím vznikl a rozšiřoval se v dosud ryze českém kraji německý ostrůvek, z něhož se šířily germanizační tlaky na město i okolí. Představitelé české maloburžoazie na Semilsku sledovali s obavami tento vývoj a hledali cesty, jak mu čelit. Ve zřízení odborné textilní školy, případně jiné školy vyššího typu, viděli nejen prostředek k povznesení okresního města a českého textilního průmyslu v okolí, ale i obranu proti postupující germanizaci.[2]

Nutným předpokladem pro dosažení tohoto cíle bylo zřízení měšťanské školy, pro niž bylo třeba postavit novou školní budovu. Do cesty tomuto záměru se postavilo německé vedení přiškolené obce Podmoklice, které všemožně brzdilo přípravné práce a odmítalo podílet se na vydržování školy.[3] To způsobilo, že nová škola, postavená roku 1886, byla otevřena až v září 1892.[4]

Pozornost představitelů města se upřela nyní na zřízení školy vyššího typu. Z okolních měst byl na přelomu století školskými ústavy nejlépe vybaven Jičín s gymnáziem, reálkou, učitelským ústavem a zimní hospodářskou školou. Jilemnice měla od roku 1873 tkalcovskou, Turnov od roku 1884 odbornou zlatnickou školu. Také Lomnice nad Popelkou po několikaleté přestávce otevřela v roce 1897 znovu svou tkalcovskou školu, zřízenou v roce 1874. Tkalcovské školy s německým jazykem vyučovacím působily od sedmdesátých let

Celkový pohled na Semily okolo roku 1912.

ve Vrchlabí a v Rokytnici nad Jizerou. Bez škol vyššího typu zůstávaly Semily, Nová Paka a Železný Brod.[5]

V té době byl v Semilech členem místní školní rady JUDr. Antonín Zeman (Antal Stašek), který spolu se starostou města MUDr. Antonínem Špidlenem podporoval myšlenku zřídit v Semilech gymnázium nebo reálku, aby semilští studenti nemuseli jezdit do Jičína, Hradce Králové nebo Mladé Boleslavi. Město však bylo silně zadluženo, splácelo dosud dluh za stavbu měšťanské školy a nově se zadlužilo koupí semilského panství od knížete Rohana. K této koupi se rozhodlo v roce 1898 z národnostních důvodů, aby zabránilo dalšímu rozšiřování vlivu německé firmy F. Schmitt, která se chystala panství koupit. Na stavbu další školní budovy nebylo možno za této situace pomýšlet.[6]

Semilský okres zastupoval tehdy jako poslanec v říšské radě vysocký rodák, majitel textilní továrny v Libštátě dr. Karel Kramář. Jeho otec, stavitel Petr Kramář, žil v Semilech a vlastnil zde značný majetek. Dr. Kramář zdržoval se převážně v Praze nebo ve Vídni, ale o poměrech v Semilech byl stále dobře informován. Městští činitelé bez rozdílu politického smýšlení obraceli se na něho, jako na nejvlivnějšího krajana, při různých příležitostech o pomoc, radu nebo intervenci. V roce 1902 se dr. Kramář, zřejmě bez vědomí a předchozího souhlasu semilské městské správy, zasazoval na kom-

petentních místech o zřízení odborné přadlácké školy v Semilech. Jeho návrh pro nepříznivý posudek inspektora odborného školství neprošel. Semilské obecní zastupitelstvo se prostřednictvím košťálovského průmyslníka Stanislava Hyblera dozvědělo, že Spolek českých textilníků se nevzdal záměru zřídit českou nebo dvojjazyčnou odbornou přadláckou školu, ale nerozhodl dosud o sídle školy. Zdálo se tedy, že není nic ztraceno, bude-li město ve svém úsilí dostatečně aktivní. Když byl zveřejněn státní rozpočet na rok 1903 a v něm byla zařazena výdajová položka 6 000 K na zřízení průmyslové školy v severních Čechách, obrátil se městský úřad v Semilech písemnou žádostí přímo na dr. Kramáře, aby se zasadil o umístění plánované školy do Semil a městu dal doporučení, jaké kroky v této věci má učinit.[7]

V listopadovém čísle Národohospodářského obzoru v roce 1902 se objevila zpráva, která potvrzovala předchozí neoficiální informace, že Jednota průmyslová usiluje o zřízení přádelnické školy vyššího stupně v Čechách. To podnítilo starostu Semil dr. Špidlena k vypracování obsáhlého rozkladu o třinácti stranách, v němž rozebral podrobně ekonomické, národnostní a kulturní podmínky semilského okresu a zakončil jej žádostí o podpoření snah města Semil ve věci odborné školy. Přípis byl rozeslán průmyslovým spolkům, jmenovitě českých textilníků, Vývoznímu spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko, Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách, České společnosti národohospodářské a Národní jednotě severočeské.[8]

Odpověď Jednoty pro povzbuzení průmyslu v Čechách z 8. března 1904 byla však pro Semily zklamáním. Jednota oznámila, že po dohodě se Spolkem českých textilníků a pražskou obchodní a živnostenskou komorou se rozhodla podporovat zřízení přádelnické školy v Ústí nad Orlicí. Rozladění v Semilech bylo zřejmě značné, takže organizace, které se na tomto rozhodnutí podílely, považovaly za nezbytné alespoň neoficiální formou představitele města utěšit a naznačit možnost zřízení školy jiného druhu, například barvířské.[9]

Chlapecká a dívčí měšťanská škola na Komenského náměstí kolem roku 1910.

Teprve 17. června 1907 však výbor Spolku českých textilníků na své schůzi skutečně rozhodl, že podpoří zřízení dvouleté barvířské školy v Semilech. O tomto rozhodnutí informoval starostu Semil již následujícího dne Stanislav Hybler, spolumajitel textilní továrny v Košťálově.[10] O týden později poslal dokonce přítel semilského městského tajemníka Eduarda Beneše dr. Preiss stručný návod, jak by žádost na ministerstvo za zřízení této školy měla vypadat. Podotkl, že žádost má být jen formálním podnětem, protože za věcí stojí celý český textilní průmysl včetně dr. Kramáře a je tedy vlastně již rozhodnuto.[11] Skutečnost však tak růžová nebyla. Jednání se vleklo a ani po dvou letech nebylo stále ještě ukončeno.

Starosta města dr. Špidlen vypravil 5. května 1909 znovu obsáhlou a mnoha argumenty podloženou žádost za zřízení dvoutřídní české státní mistrovské školy barvířské v Semilech k ministerstvu veřejných prací ve Vídni, která obsahovala i výčet větších průmyslových závodů v Semilech a okolí, v nichž by se měli absolventi zamýšlené školy uplatnit.[12] Požadavek, aby se ve škole vyučovalo česky, zdůvodnil tím, že všechny v žádosti uvedené závody až na čtyři jsou v českých rukou a i zbývající německé podniky zaměstnávají částečně české mistry a středně technické kádry.

Pevné stanovisko městské rady v otázce vyučovacího jazyka zřejmě později přispělo k neúspěchu podané žádosti, protože vlivní němečtí podnikatelé byli ochotni přistoupit nejvýše na kompromisní řešení, to jest školu dvojjazyčnou. Kopie žádosti byly s průvodními listy zaslány říšským poslancům dr. Kramářovi a dr. Čelakovskému. Žádost měla být projednána při schvalování rozpočtu ministerstva veřejných prací ve Vídni 7. 5. 1909, ale dle dochovaného dopisu dr. Kramáře z téhož dne došla již pozdě.[13]

Průtahy, za nimiž stáli pravděpodobně němečtí podnikatelé, pokračovaly.[14] Spolek českých průmyslníků textilních se dokonce zavázal k vypracování učebních osnov pro tuto školu,[15] ministerstvo veřejných prací však nakonec 21. února 1912 zřízení školy zamítlo.

Zhoršená hospodářská i politická situace v následujícím období nevytvářela dobré podmínky pro další pokračování v započatém úsilí a válečný konflikt v letech 1914 – 1918 zatlačil otázku zřízení odborné školy v Semilech zcela do pozadí.

Novou aktivitu vyvolal brzy po skončení světové války, 6. listopadu 1919, semilský odbor Spolku strojmistrů a zřízenců průmyslu textilního v Náchodě svým doporučením městské radě, aby se znovu ucházela o vyšší předláckou školu, při níž by mohla být zřízena nedělní a večerní škola tkalcovská.[17]

Na základě tohoto podnětu oznámil 6. prosince 1919 nový starosta Semil dr. Jindřich Patka obchodní, průmyslové a živnostenské ústředně v Hradci Králové, že se městská rada chce ucházet o zřízení odborné školy předlácké nebo barvířské v Semilech, a požádal ústřednu o radu, na kterou z těchto škol by bylo vhodné se zaměřit. Ústředna se k dopisu vyjádřila až 20. ledna 1920. Sdělila, že podle výsledků provedeného šetření nepovažuje umístění barvířské školy do Semil za vhodné a že bude podporovat zřízení této školy ve Dvoře Králové. Ačkoliv směrodatným není stanovisko její, nýbrž Spolku českých průmyslníků textilních, je toho názoru, že množství předelen v obvodu města opravňuje Semily k domáhání se školy předlácké.[18]

Ještě před vyjádřením ústředny sešlo se 16. 1. 1920 městské zastupitelstvo

a jednomyslně se usneslo podat ministerstvu veřejných prací žádost o zřízení státní odborné školy barvířské a přadlácké v Semilech. V žádosti byla zdůvodněna nutnost zřízení této školy – na rozdíl od žádostí dřívějších – jen momenty ekonomickými. Bylo poukázáno na mohutný rozvoj bavlnářského průmyslu v kraji, jenž si vyžaduje velkou potřebu odborníků, především mistrů, i na snahu řady tkalcoven a přádelen zboží nebo přízi také barvit. Opisy žádosti s průvodními listy byl zaslány dr. Karlu Kramářovi, členu Národního shromáždění, benešovskému továrníkovi Václavu Hyblerovi, členu výboru Spolku českých průmyslníků textilních, okresní správní komisi v Semilech a předsednictvům politických stran v Semilech, sociálně demokratické, československých socialistů, národně demokratické, lidové a živnostenské, s tím, aby tuto žádost jejich pražské výbory podpořily.[19]

Ministerstvo školství a národní osvěty odpovědělo 2. 3. 1920, že žádosti nemůže být vyhověno, poněvadž nově rozšiřovanými školami ve Dvoře Králové nad Labem a Ústí nad Orlicí bude toho času potřebě průmyslu dostatečně vyhověno. Městská rada vzala zamítnutí žádosti na vědomí, vyslovila však prosbu, aby Semily byly vedeny v evidenci jako uchazeč pro případ, že by program budování odborného školství doznal nějaké změny.[20]

Tento dopis znamenal na delší dobu tečku za snahami Semil o zřízení odborné školy. K přechodnému oživení zájmu přispěl v roce 1925 natěračský mistr František Syrovátka, který přinesl do městské rady informaci o výroku sekretáře obchodní, živnostenské a průmyslové ústředny v Hradci Králové, že nadešel vhodný čas, aby se Semily znovu ucházely o odbornou textilní školu. Starosta města, tentokrát již Kliment Vavřík, si výrok neprodleně ověřoval a v této záležitosti, ovšem bez úspěchu, korespondoval.[21] Tato drobná episoda v historii vývoje snah o zřízení odborné školy v Semilech nestála by snad za zaznamenání, dokumentuje však, jak velký zájem o zřízení takové školy v Semilech byl a jak představitelé města nepřešli bez povšimnutí žádný sebemenší podnět, který mohl vést ke splnění jejich záměrů. Nemalou roli v tom sehrálo jistě i soustavné poukazování občanů na úspěchy okolních měst. Vedle škol zřízených do konce XIX. století získal Turnov v roce 1908 obchodní školu, následujícího roku Nová Paka reálku, Jilemnice v roce 1913 reálné gymnázium, Železný Brod otevřel v roce 1920 odbornou sklářsko-obchodní školu, pro niž postavil krátce nato výstavnou budovu. Jilemnice upevnila v letech 1931 – 1932 své postavení jako sídlo odborné školy tím, že vybudovala pro svou tkalcovskou školu nový objekt s moderními učebnami, laboratořemi a dobře vybavenou ruční i strojní tkalcovnou.[22] Semily zůstaly v letech 1920 – 1934 skutečně jediným městem v celé oblasti, které nemělo žádnou školu vyššího typu.

Hluboká hospodářská krize v třicátých letech těžce zasáhla zejména textilní průmysl na Semilsku, kde většina závodů omezila nebo zcela zastavila výrobu. Za této situace se rozšiřování odborného textilního školství jevilo jako neúčelné, a tak všechny pokusy o získání odborné školy v Semilech ustaly. V nedaleké Lomnici nad Popelkou došlo dokonce v roce 1934 ke zrušení odborné tkalcovské školy s šedesátiletou tradicí.

Pozornost v Semilech se znovu upřela na školu všeobecně vzdělávacího typu. Radní Hofta uveřejnil v časopise Týden horských okresů 10. 3. 1934 překvapivé prohlášení, že by se Semily měly ucházet o přeložení reálného

gymnázia z Jilemnice, na což jilemnický starosta udiveně reagoval obsáhlým odmítavým přípisem městské radě v Semilech.[23] Město však nemělo v té době k dispozici volné třídy pro umístění jakékoliv školy, a proto jednalo o koupi pozemků pro školu v části Nad špejcharem; ustavilo i příslušný komitét. Jednání s majiteli pozemků, senátorem dr. Kloudou a továrníkem Posseltem, však bylo zdlouhavé. Na projekt škol byla vypsána soutěž, 46 návrhů bylo v roce 1936 vystaveno v sále okresní hospodářské záložny. Městská rada však nakonec stavbu škol odložila, když se naskytla příležitost získat pro Semily krematorium.[24] Tento krok se setkal u jedné části semilské veřejnosti s nadšeným souhlasem, u druhé s ostrou kritikou. Semilští studenti museli nadále dojíždět za vzděláním do okolních měst.[25]

V roce 1937 zasáhla semilskou radnici nová vlna iniciativy. Vyvolal ji opět radní Otakar Hofta, když na schůzi městské rady 6. srpna 1937 poukázal na články v Národní politice a jiných denních listech, týkajících se velkého vzrůstu zájmu o studium na středních a odborných školách, který stát zamýšlí uspokojit rozšířením středního a odborného školství, a doporučil podat žádost o zřízení některé z obou druhů škol v Semilech. Městská rada návrh schválila a 12. 10. 1937 žádost vypracovala. Na jejím základě pak 9. listopadu 1937 jednala delegace města na ministerstvu školství s tehdejším osobním tajemníkem ministra, odborovým radou dr. Stránským. O průběhu návštěvy podával zprávu na schůzi městské rady 16. 11. 1937 radní Vejvoda. Uvedl, že město by zpočátku muselo nést osobní i věcné náklady školy a ministerstvo by později podle možností snížilo osobní náklady pro město tím, že by ustanovilo na školu zčásti státní profesory a učitele. Po vyslechnutí zprávy se městská rada usnesla podat žádost o zřízení obchodní školy v Semilech.[26]

Vyřizujíc tuto žádost, vyžádalo si ministerstvo 8. 1. 1938 prohlášení, že město Semily poskytne zamýšlené škole vyhovující místnosti, a to nejen pro nejbližší dobu, nýbrž pro celé trvání učiliště, a že se zavazuje školu řádně vybavit a vydržovat. Městské zastupitelstvo se na své schůzi 1. 3. 1938 zavázalo k plnění stanovených podmínek a schválilo i radou navržený způsob úhrady nákladů. Protože v obecním rozpočtu na rok 1938 nebylo s náklady na zřízení školy počítáno, bylo vyhláškou městského úřadu z 2. 3. 1938 stanoveno, že školní náklady budou uhrazeny z příspěvků slíbených místními peněžními ústavy, z výnosů zápisného a školného a mimořádným příjmem nedoplatků obecních přirážek. Dále bylo rozhodnuto, aby počínaje rokem 1939 byl sestavován pro obchodní učiliště zvláštní rozpočet, jehož schodek se zařadí do obecního rozpočtu — hlava XI — řádné potřeby.[27]

Řádná, všemi náležitostmi opatřená žádost o zřízení školy byla podána 31. března 1938. Objevila se však další překážka, když veřejná obchodní škola v Turnově vyslovila své zamítavé stanovisko k otevření obchodní školy v Semilech především proto, že 20 % jejího žactva bylo ze Semilska. Profesorský sbor turnovské školy nebyl dosud postátněn, a tak vznikla obava, aby poklesem počtu žáků při vysokých osobních nákladech nebyla ohrožena existence školy.[28] Potíže však vznikly i v samotných Semilech. Akční výbor semilských rodičovských sdružení předložil ministerstvu školství podání, v němž se odvolával na značný nedostatek učebních místností ve městě a poukazoval na to, že zřízení obchodní školy by současný nepříznivý stav ještě

zhoršilo. Když se o této akci dozvěděla veřejnost, byla rodičovská sdružení obviněna, že svým jednáním maří mnohaleté úsilí správy města v době, kdy konečně může být korunováno úspěchem. Akční výbor rodičovských sdružení pak obhajoval své stanovisko pomocí cyklostylovaných letáků, které v červnu roku 1938 rozšiřoval po městě.[29]

V létě 1938 byly konečně všechny sporné otázky urovnány a 25. srpna 1938 došel městskému úřadu předběžný telegrafický souhlas ministerstva školství a národní osvěty k otevření dvouleté obchodní školy v Semilech. Řízením a správou školy byl ministerstvem pověřen Albert Hase, státní profesor obchodní akademie v Chocni. Na základě tohoto předběžného souhlasu se konal ve dnech 29. srpna až 1. září 1938 zápis do prvního ročníku obchodní školy a 2. září 1938 probíhaly přijímací zkoušky. Dodatečné přijímací zkoušky do povolené odbočky při I. ročníku se konaly 5. září 1938. Celkem bylo do dvou tříd přijato 89 žáků.

První školní rok byl slavnostně zahájen 5. září za přítomnosti starosty města. Proslov k žactvu učinili starosta Václav Polák a ředitel školy Albert Hase. Protože obchodní škola měla zatím k dispozici jen jednu učebnu v budově živnostenské školy pokračovací, vyučovalo se střídavě dopoledne a odpoledne. Směnové vyučování trvalo do konce října 1938.

Výnosem z 24. září 1938 bylo ministerstvem školství konečně dáno řádné povolení pro zřízení veřejné obchodní školy v Semilech. Zřizovatelem a vydržovatelem školy se stalo město Semily, finanční a hospodářskou správu školy vedlo kuratorium, řídící se ve své činnosti školním organizačním statutem. Kuratorium sestavovalo rozpočet a výroční účet, spravovalo majetek ústavu a školní fond, podávalo ministerstvu návrhy na obsazení učitelských míst, ustavovalo pomocné a vedlejší učitele a smluvní učitelské síly, přijímalo pomocné a kancelářské síly, poskytovalo výpomoci, stipendia a studijní podpory. Členství v kuratoriu bylo čestným úřadem. Předsedou kuratoria byl vždy starosta města, jednatelem ředitel školy. V kuratoriu zasedalo dále šest zástupců města z řad obchodní a průmyslové buržoazie a živnostnictva, po jednom zástupci ministerstva školství a národní osvěty, země, okresu, obchodní, průmyslové a živnostenské ústředny v Hradci Králové, obchodního gremia v Semilech, profesorského sboru a konečně stálí přispívatelé s příspěvky nad 2 000 Kč. Prvních sedm členů kuratoria, zástupců města, bylo určeno na schůzi městského zastupitelstva 23. září 1938, ale již 15. listopadu 1938 došlo ke změně v důsledku splynutí Semil a Podmoklic. Plné kuratorium se ustavilo 16. února 1939.

Školné na obchodní škole činilo 800 Kč ročně a bylo splatné z poloviny při zápise, z poloviny do konce února následujícího roku. Od zaplacení školného mohli být osvobozeni chudí žáci s velmi dobrým prospěchem. Mimoto platili všichni žáci bez výjimky při zápise vedlejší účelové poplatky: zápisné 20 Kč, příspěvek na učební pomůcky 20 Kč, na psací a počítací stroje 20 Kč, na herní nářadí 10 Kč, na školní potřeby 5 Kč, na fond pro povznesení a šíření obchodního vzdělání 5 Kč.[30]

Ještě v říjnu 1938 podniklo město některé kroky, aby získalo vedle obchodní školy další školu vyššího typu. Dne 6. října 1938 podalo žádost na ministerstvo školství a Ústřední matici školskou o umístění obchodní akademie ze zabraného Jablonce nad Nisou do Semil, případně o přeměnu stá-

vající obchodní školy na obchodní akademii. Ve zdůvodnění žádosti se uvádělo, že zatímco Turnov má reálné gymnázium a obchodní školu a Železný Brod školu sklářskou, mají Semily jen obchodní školu, jejíž existence by zřízením obchodní akademie v Železném Brodě nebo Turnově byla ohrožena. Město nabízelo, že obchodní akademii umístí v nové škole v Podmoklicích.[31] O něco později, 19. října 1938, požádalo město na ministerstvu školství a národní osvěty o přestěhování zrušené státní průmyslové školy v Liberci do Semil.[32] Za získání nového vyššího školství pro Semily se přimlouval také výkonný výbor spojených politických stran v Semilech, který tuto otázku projednával ve svém školském odboru 14. 10. 1938 za účasti školních inspektorů a ředitelů semilských škol. Žádný z těchto návrhů nebyl však realizován. Jablonecká obchodní akademie byla přemístěna do Turnova.

V důsledku mobilizace a pohnutých událostí roku 1938 zdržela se adaptace místností pro veřejnou obchodní školu v městské radnici i dodávka školního nábytku, takže trvání provizória v živnostenské škole se proti původnímu předpokladu protáhlo a přestěhování školy do radnice se uskutečnilo až koncem října. Normální vyučování v nových místnostech na radnici bylo zahájeno 3. listopadu 1938.[33]

V letech 1938 – 1944 se na škole vyučoval hospodářský zeměpis, obchodní nauka, obchodní korespondence, kupecké počty, účetnictví, nauka o zboží, psaní strojem, krasopis, český, později kratší dobu i německý těsnopis, podnikatelská výchova, nauka o prodeji a úpravě výkladních skříní, český a německý jazyk, rozšířený později v druhých ročnících o německou konverzaci, a tělocvik. Občanská nauka se vyučovala jen do roku 1940.

V červnu 1940 vyšli první absolventi veřejné obchodní školy v Semilech v počtu sedmdesáti ze dvou tříd. Profesorský sbor byl postupně zestátněn, čímž se městu značně ulevilo. O prázdninách roku 1941 byly pro školu adaptovány místnosti v čp. 148 na Komenského náměstí. V této staré školní budově, postavené v roce 1861, pak již obchodní škola počínaje školním rokem 1941/42 zůstala po celou dobu svého trvání. Od školního roku 1942/43 byla škole propůjčena jedna učebna v sousední budově měšťanské chlapecké školy.

V roce 1942 došlo k první změně ve vedení ústavu. Ředitel Albert Hase byl k 21. 7. 1942 ze své funkce odvolán a zatímní správou pověřen profesor Stanislav Mazánek, od něhož převzal vedení ústavu 1. dubna 1943 nový ředitel ing. Pavel Potměšil, do té doby profesor obchodní akademie v Kolíně.[34]

Válečné události, omezení a zásahy okupantů ve stále větší míře postihovaly školu i průběh vyučování. První důsledky neblahého politického vývoje pocítila škola již krátce po svém otevření, na podzim 1938, kdy žákům ze zabraných pohraničních území byly činěny značné potíže při dojíždění do školy. Od roku 1941 byla správa školy zatěžována nařízeným dvojjazyčným vedením třídních výkazů, třídních knih a dalších písemností. S ohledem na válečná omezení nemohly být konány obvyklé exkurse. V roce 1942 bylo prováděno vytřídění a skartace závadných učebnic, spisů, obrazů a map. Podle nařízení, které vyšlo 14. července 1942, mohlo být žactvo všech škol od deseti let věku nasazováno hromadně na polní práce v místě bydliště i jiných částech říše. Starší, plnoletí žáci byli od podzimu 1942 povoláváni na práce důležité pro válku, takže v některých případech nemohli být ani klasifiko-

Ředitel veřejné obchodní školy Stanislav Mazánek.

váni. Do zbrojního průmyslu byl v dubnu 1943 přikázán i tajemník školy a začátkem následujícího roku dva členové profesorského sboru. Byl prováděn výcvik žactva v protiletecké ochraně, nacvičováno vyklizování budovy a odchod žactva do prostoru Horákova úvozu, který byl určen jako kryt v případě náletu. Ve školním roce 1943/44 byly zavedeny hlídky u vchodu do školní budovy, v nichž se žáci po dobu vyučování střídali podle stanoveného rozvrhu. V tomto roce byli žáci také využíváni pro krátkodobé výpomoci na okresním úřadě ke zdolání nárazových prací komplikované válečné hospodářské agendy. Koncem školního roku 1943/44 byl začátek vyučování se souhlasem ministerstva školství posunut na devátou hodinu, protože autobusová doprava byla vyhrazena výlučně pro dopravu dělníků do místních zbrojních závodů, a žáci dojíždějící z Jilemnice a Lomnice nad Popelkou se vlakem do Semil do osmi hodin nedostali. K tomu přistupovaly nacistické zásahy do učebních osnov, nedostatek učebních pomůcek i značné potíže s vytápěním školy. V souhrnu všechny uvedené vlivy působily značné výpadky vyučovací doby. Od 1. února 1943 byli všichni žáci nuceně organizováni v Kuratoriu pro výchovu mládeže a museli se účastnit akcí touto protektorátní organizací pořádaných.

Smýšlení žactva i členů profesorského sboru bylo, až na malé procento netečných, vyhraněně protinacistické. Jen v takovém prostředí si mohl prof. Mazánek dovolit soustavně šířit mezi žáky a profesory informace ze zahraničního vysílání i válečné anekdoty. Dr. Liebich 8. října 1941, kdy v noci pro-

vedlo gestapo v Semilech rozsáhlé zatýkání, po příchodu do třídy II. B vyzval žáky k povstání a dvouminutovému tichu s poznámkou: *Vy jistě víte, proč...*

Žák školy Josef Brůna, který absolvoval v roce 1942 s vyznamenáním, byl později zatčen na švýcarských hranicích, odsouzen k smrti a 20. prosince 1944 popraven stětím v Mnichově. Jeho poslední dopis z věznice je jedinečným dokladem neohroženého, vlasteneckého postoje. Po osvobození byl Josef Brůna vyznamenán in memoriam Československým válečným křížem 1939. Správa školy umožnila se značným rizikem řadě absolventů gymnázia v Nové Pace pokračování ve studiu na obchodní škole, čímž se vyhnuli nasazení na práce do Německa.

Z příkazu úřadu práce byl v prázdninových měsících roku 1944 uspořádán pro vybrané žačky semilské a turnovské obchodní školy kurs němčiny, německého těsnopisu a psaní strojem. Náklad kursu hradila německá firma Zittwerke A. G., která v první polovině roku zabrala větší část prostor textilního závodu v Řekách. Absolventky kursu byly předurčeny za kancelářské síly u této firmy, zabývající se výrobou důležitou pro válku.

Všechna válečná omezení, postihující školy v tehdejším protektorátě a tedy i veřejnou obchodní školu v Semilech, vyvrcholila v srpnu 1944. Noviny uveřejnily 17. srpna opatření německého ministra pro Čechy a Moravu k totálnímu válečnému nasazení. Jedním z bodů bylo i uzavření odborných, hudebních, obchodních a jazykových škol. Nařízená opatření byla protektorátními úřady neprodleně uskutečňována. Budova obchodní školy v Semilech byla zabrána pro ubytování dělnic, zařazených do místní zbrojní výroby. Školní nábytek, sbírky a ostatní inventář byly uskladněny v jedné místnosti sousední chlapecké měšťanské školy, kancelář ředitele školy přemístěna do druhého poschodí radnice. Na příkaz okresního hejtmana bylo školní rozhlasové zařízení ponecháno v budově pro použití v ubytovně a psací stroje zapůjčeny firmám Zittwerke a Junkers.

Povolávací rozkazy rozesílal okresní úřad práce v Semilech v posledních srpnových dnech. Všichni žáci i členové profesorského sboru s výjimkou ředitele byli zařazeni do práce v podnicích důležitých pro válku již začátkem září 1944. Největší část frekventantů obchodní školy byla umístěna u firmy Zittwerke v Řekách v nejrůznějších profesích, zejména na montáži a demontáži leteckých motorů. Několik děvčat pracovalo v kanceláři. Později byli někteří frekventanti školy povoláni k zákopovým pracím.

Po skončení války bylo zjištěno, že ve školní budově byly napáchány značné škody, že inventář byl buď poškozen nebo se ztratil. Z kancelářských psacích strojů, zapůjčených německým podnikům, byl nalezen pouze jeden.

Aby byly alespoň částečně nahrazeny mezery ve vzdělání žáků, vzniklé přerušením studia, začalo se podle výnosu ministerstva školství a osvěty vyučovat již v úterý 19. června 1945. Toho dne se shromáždily všechny čtyři ročníky obchodní školy ve školní budově v Podmoklicích. Po slavnostním projevu nového správce obchodní školy prof. Stanislava Mazánka následovalo pásmo o Květnové revoluci, zakončené státní hymnou. Budova obchodní školy nebyla dosud způsobilá pro vyučování, a tak výuka probíhala na směny, obden, v jedné třídě podmoklické školy a v jedné třídě živnostenské školy pokračovací. Tímto způsobem se vyučovalo do 12. července 1945. V té době

žáci školy přispěli svou brigádnickou prací k urychlenému návratu vězňů z německých koncentračních táborů tím, že štípali dřevo pro pohon automobilů a prováděli sběr benzínu, nafty, petroleje a olejů. Získané pohonné látky věnovali pak repatriačnímu úřadu v Praze.[35]

Již krátce po osvobození, v červenci 1945, byla existence školy znovu vážně ohrožena. Na ministerstvu školství byla navržena k uzavření. Okresní národní výbor spolu s místním národním výborem a ředitelstvím školy zaslal 10. července 1945 ministerstvu školství a osvěty v Praze memorandum, v němž byla všestranně zdůrazněna důležitost udržení obchodní školy v Semilech.[36] Stanovisko Semil podpořila svými prohlášeními okolní města Jilemnice, Lomnice nad Popelkou, Nová Paka a Vysoké nad Jizerou. Předseda MNV v Semilech, Petr Puturek, poslal 12. července 1945 dopis ministru školství se žádostí o osobní rozhovor a 13. července 1945 se obrátil na Spolek rodáků a přátel města Semil a okolí v Praze s žádostí o intervenci. Na základě tohoto dopisu se v záležitosti úspěšně angažovali prof. Jindřich Hybler, Ivan Olbracht a další, takže předseda Spolku rodáků prof. Hybler mohl 16. 7. 1945 do Semil telegraficky oznámit, že obchodní škola zůstane. Tuto informaci potvrdil následujícího dne ještě dopisem.[37]

Aby byla obchodní škola pro Semily trvale zachráněna a zároveň řešena neuspokojivá situace celého semilského školství, označil Místní národní výbor v Semilech za svůj prvořadý úkol vybudování nových škol. V této věci obrátil se již 11. června 1945 memorandem na Okresní národní výbor v Semilech, v němž zrekapituloval celý vývoj školství v Semilech od roku 1869, poukázal na jeho roztříštěnost a nedostatečnou vybavenost a žádal o podpoření úsilí o vybudování nových škol. Jednou z alternativ, jak doplnit chybějící kapacity školských zařízení v Semilech, bylo postavení nové obchodní školy. Zástupci obchodní školy a kuratoria provedli obchůzku po pozemcích, které by se pro tento účel hodily, a za nejvhodnější označili pozemek při slapské silnici směrem na Železný Brod, hlavně pro blízkost nádraží. Vybraný pozemek byl zajištěn, vypracován stavební návrh, o němž na ministerstvu školství a osvěty jednal prof. Mazánek. Přes provedené přípravy ke stavbě obchodní školy nedošlo, zato začal krátce poté krystalizovat záměr vybudování národních škol při vysoké silnici.

Na počátku školního roku 1945/46 sešlo se žactvo obchodní školy 2. září 1945, ale školní budova nebyla dosud uklizena a připravena k zahájení vyučování. Byl ohlášen týdenní odklad a teprve 10. září 1945 bylo vyučování slavnostně zahájeno, načež se hned dostalo do normálních kolejí. V tomto školním roce byly poprvé otevřeny tři první třídy. Nedostatek učeben v budově školy byl řešen tím, že jako v předchozích letech byla pro obchodní školu využita jedna třída měšťanské školy v sousední budově a dále umístěním jedné třídy do bývalé hostinské místnosti v přízemí protějšího domu čp. 119 na Komenského náměstí.

Ve vyučovacích předmětech nastaly po válce některé změny. Znovu byla zařazena občanská a politická výchova, k češtině přibyla ruština, zatímco němčina se učila spolu s angličtinou až od roku 1948. Nově zaveden dějepis. Do roku 1948 vyučovány odborné předměty: hospodářský zeměpis, obchodní nauka, účetnictví, obchodní korespondence, kupecké počty, nauka o zboží, psaní strojem, těsnopis, krasopis. Od roku 1948 došlo k větším změ-

nám v označení předmětů i náplni vyučovací látky. Objevily se nové předměty, jako podnikové hospodářství, podniková korespondence, hospodářské počty, podnikové početnictví, obchodní písmo, družstevnictví, jimiž byly nahrazeny předměty dosavadní. Jen hospodářský zeměpis a nauka o zboží se vyučovaly beze změn.

Již v prvních dnech obnoveného vyučování byly na škole, po instruktáži na okresním výboru Československého svazu mládeže, provedeny volby třídních samospráv, a z nich pak zvolen ústavní studentský výbor, který také rozhodl o vydávání ústavního časopisu Merkurův dorost. Časopis byl cyklostylovaný s tištěnou hlavičkou v modré barvě. Vycházel celý školní rok 1945/46, po odchodu iniciátorů z ústavu zanikl.[38]

Podle rozhodnutí ministerstva školství a osvěty byl ve školním roce 1946/47 počet žáků prvního ročníku obchodní školy omezen na 36. Správa školy se pokusila využít návštěvy tehdejšího ministra školství dr. Jaroslava Stránského v Semilech 26. dubna 1947 k zabezpečení další existence školy, protože o účelnosti jejího dalšího trvání se znovu začalo na kompetentních místech hovořit. Ředitel ústavu prof. Mazánek zaměřil svůj projev k ministru školství žádoucím směrem a citoval výrok centrálního ředitele velkého semilského národního podniku Pojizerské bavlnářské závody Ladislava Soudila o tom, jak schopné absolventy škola připravuje. Ředitel Mazánek zakončil svůj projev přislíbem ministrovi, že obchodní škola v Semilech svou dobrou úroveň i nadále udrží. Správa školy vedla v té době žactvo k mimořádné veřejné aktivitě a k účasti na všech brigádách. Ve prospěch Mezinárodního svazu studentstva bylo na škole vybráno 4 765 Kčs.[39]

Po únorových událostech v roce 1948 utvořil se na škole tříčlenný akční výbor, složený z ředitele školy prof. Stanislava Mazánka, dr. Vladimíra Daníčka a prof. Josefa Koptíka. Přes všestrannou politickou a veřejnou angažovanost profesorského sboru i žactva, motivovanou zájmem o zachování školy, dostala správa ústavu začátkem května 1949 telegram z ministerstva školství,

Kreslený plakát z roku 1946 na sbírku organizovanou ústavním studentským výborem ve prospěch slezské obce Uhlířov – výtěžek činil 1 440 Kčs.

že první ročníky nebudou v příštím školním roce otevřeny. Telegram dále přikazoval, aby se nepokračovalo v zápisu žáků a žáci již zapsaní aby byli odkázáni na jiné ústavy.[40]

Městský národní výbor v Semilech se proti tomuto rozhodnutí ohradil dopisem z 11. května 1948, který byl následujícího dne předán sekčnímu šéfovi ministerstva školství Pavláskovi, když delegaci města ani po několikahodinovém čekání nebyla umožněna návštěva ministra. Delegace argumentovala tím, že kromě odborné sklářské školy v Železném Brodě není na semilském okrese žádná další škola, která by poskytla vyšší vzdělání. Dále uváděla, že umístění školy již ve školním roce 1949/1950 bude plně vyhovující, protože jí bude přidělena uvolněná školní budova s ústředním vytápěním, deviti velkými třídami, kabinety a vedlejšími místnostmi. Tím byla myšlena škola v Podmoklicích, zatímco žáci národních škol měli být soustředěni do nově budovaného rozsáhlého školního objektu při vysocké silnici. Zástupce ministra školství však delegaci pouze ujistil, že učiní opatření, aby škola zůstala otevřena ještě ve školním roce 1948/1949.[41] O nepříznivém vývoji ve věci obchodní školy informoval předseda MNV Jan Slavík dopisem z 13. května 1948 také národního umělce Ivana Olbrachta a žádal jej o zásah u ministra školství.[42]

Zákonem z 21. 4. 1948 o úpravě jednotného školství k 1. září 1948 byla veřejná obchodní škola v Semilech, dosud vydržovaná městem, postátněna. Tím skončilo také poslání kuratoria školy.[43] Podle slibu, daného na ministerstvu, skutečně ve školním roce 1948/1949 probíhala na obchodní škole výuka v prvém i druhém ročníku, i když pověsti o zamýšleném uzavření školy neutichly. Proto v květnu 1949 představitelé města intervenovali na Krajském národním výboru v Liberci a na ministerstvu školství, věd a umění v Praze, aby obchodní škola v Semilech nebyla rušena, nebo aby byla náhradou zřízena nová škola III. stupně. Město se zaručovalo opatřit místnosti pro třídy i byty pro profesory.[44] Otázkou zachování školy zabývalo se na svém zasedání 30. 5. 1949 plénum MNV a ve smyslu jeho usnesení byl předložen školskému referátu KNV Liberec dne 2. června 1949 požadavek, aby škole bylo povoleno provést zápis žáků i pro příští školní rok 1949/1950. Přesto 9. června 1949 oznámil KNV v Liberci, že obchodní školu ruší jako školu neproduktivního typu a že žáci, kteří absolvovali I. ročník, dokončí studium ve školním roce 1949/1950 na jiných ústavech. Naproti tomu KNV uznává, že Semily a jejich okolí si zaslouží školu III. stupně, a proto navrhl ministerstvu školství, věd a umění otevření nového gymnázia v Semilech.[45]

Dopisem ze 17. června 1949 Krajskému národnímu výboru v Liberci vzal Okresní národní výbor v Semilech s povděkem na vědomí zprávu o zřízení gymnázia, žádal však současně, aby druhý ročník obchodní školy byl pro školní rok 1949/1950 zachován, aby žáci tuto školu navštěvující mohli bez potíží a zvýšení finančních nákladů studium dokončit.[46] V témže smyslu se na školský referát Krajského národního výboru v Liberci obrátili 17. června 1949 i rodiče žáků, kteří dokončili I. ročník obchodní školy v Semilech. Žádost podepsalo 36 žadatelů, ale nebylo jí vyhověno.[47] Změnu rozhodnutí vymohli si nakonec sami žáci, kteří z vlastní iniciativy vyhledali v Praze ministra dr. Nejedlého, přednesli mu svou žádost a získali jeho slib, že studium budou moci dokončit v Semilech.[48]

Dnem 1. září 1949 bylo v Semilech otevřeno nově zřízené gymnázium a jeho zatím jediná třída byla umístěna v budově obchodní školy společně s druhým ročníkem dožívající obchodní školy. V této třídě gymnázia měli možnost pokračovat ve studiu absolventi čtvrtých tříd reálných gymnázií a jednoročních učebních kursů při středních (dříve měšťanských) školách. Obě školy, gymnázium i obchodní škola, byly ve školním roce 1949/1950 pod společnou správou, jejich ředitelem se stal prof. Stanislav Mazánek.

Dvanáctiletá existence veřejné obchodní školy v Semilech byla definitivně ukončena v červnu roku 1950. V následujícím školním roce 1950/1951 bylo v budově bývalé obchodní školy již pouze gymnázium, jehož ředitelem zůstal nadále profesor Mazánek. Od září 1951 přestala stará školní budova bývalé obchodní školy sloužit školským účelům. Gymnázium se přestěhovalo do II. poschodí školy v Podmoklicích, kde pod vedením nového ředitele Václava Metelky působilo v nepříliš vyhovujících podmínkách dva roky, než přesídlilo od školního roku 1953/1954 do nových škol v Semilech I.[49]

Po zrušení obchodní školy byly v Semilech vytvářeny podmínky pro to, aby zájemci o odborné vzdělání je mohli získat v místě alespoň mimořádnými formami studia. Tak byla od 1. září 1960 v nových školách v Semilech I otevřena večerní ekonomická škola[50] a v budově dnešního středního odborného učiliště byla v roce 1959 otevřena elokovaná třída střední průmyslové školy textilní v Jilemnici. V této praxi se pokračovalo i v dalších letech na základě potřeb a požadavků místních podniků, zejména národního podniku Kolora, Technometra a Kovozávodů. Protože při večerní formě je studium o rok prodlouženo, bylo studium buď pětileté, zakončené maturitou, nebo tříleté na úrovni nižší odborné školy. Výuku zajišťovali profesoři průmyslové školy textilní, dojíždějící z Jilemnice.[51]

Na základě usnesení XIV. sjezdu KSČ a ve smyslu zasedání ÚV KSČ z července 1973 došlo k přebudování celého systému našeho školství a k vypracování nového projektu dalšího rozvoje československé výchovně vzdělávací soustavy. Hlavní změny na gymnáziích spočívaly jednak v nové koncepci většiny předmětů, ale především v rozšíření polytechnizace gymnázií. Ve Východočeském kraji byl projekt pokusně ověřován ve třech etapách. Do třetí etapy bylo jako první na okrese zařazeno i gymnázium v Semilech. Na základě souhlasu ministerstva školství ČSR z 23. 11. 1978 rozhodl 28. listopadu 1978 odbor školství Krajského národního výboru v Hradci Králové o zavedení předmětu základy výroby a odborné přípravy (ZVOP) na gymnáziu v Semilech, počínaje prvním ročníkem ve školním roce 1979/1980.[52]

Po konzultacích se stranickými a státními orgány vybrala správa gymnázia ze sedmi možných skupin odborných předmětů tři – základy strojírenství – základy ekonomiky – programování a počítačové systémy, k nimž v roce 1984/1985 přibyl další odborný předmět – zemědělství. Pro výuku ZVOP byli žáci obou prvních tříd (A, B) zařazeni do skupin po 15 až 16 žácích. Ve výběru předmětů byla žákům ponechána volnost, a přesto nedošlo k potížím. Volba odpovídala možnostem školy. Podle projeveného zájmu byly vytvořeny dvě skupiny základů ekonomiky, jedna skupina strojírenství a jedna skupina programování a počítačových systémů.

V prvním a druhém ročníku probíhala výuka ZVOP společně dvě hodiny týdně, od třetího ročníku studovali žáci již ve zmíněných skupinách, a to ve

třetím ročníku čtyři hodiny týdně, ve čtvrtém ročníku šest hodin týdně. Pro výuku ZVOP uvolnil národní podnik Technometra ing. Bohuslava Fišeru, který se stal vedoucím učitelem ZVOP, další externí učitele zajistil národní podnik Kolora Semily. Po čtyřletém studiu v roce 1983 studenti na semilském gymnáziu poprvé z předmětů ZVOP maturovali.

Podle nové koncepce, uplatněné od školního roku 1985/1986, byl ZVOP nazván prostě ZOP – základy odborné přípravy, změnil se obsah i názvy volených předmětů: strojírenství, ekonomika a organizace, programování, zemědělství. V roce 1986 byl zaveden pro první a druhé ročníky nový povinný předmět informatika a výpočetní technika.[53]

Zápas Semil o vytvoření lepších podmínek pro výchovu a vzdělání mládeže trval celé generace. Střídaly se v něm prohry s novými nadějemi i dílčími úspěchy. Teprve zřízení gymnázia v Semilech bylo však výrazným přínosem, který byl dovršením dlouhodobých snah o získání vyššího školství. Polytechnizace gymnázia, uplatňovaná v posledních letech, umožnila získání i středního odborného vzdělání, což byl další z cílů, který si představitelé města kdysi stanovili.[54]

Poznámky

1 Srv. Mizera, F.: *Okresní hejtmanství semilské.* Praha 1888, s. 71; týž: *Paměti města Semil a okolí.* Semily 1930, s. 180.

2 Okresní archiv Semily (dále jen OA Semily), fond Archiv města Semily (dále jen AM Semily), sign. VIII/7b, čj. 2678, ob./1902.

3 Srv. Hlava, R.: *Než bylo v Semilech gymnasium.* In: 20 let gymnasia v Semilech. Semily 1959, s. 7.

4 Do otevření měšťanské školy v Semilech byla v celém hejtmanství semilském jediná měšťanská škola v Lomnici nad Popelkou, zřízená r. 1872. V Železném Brodě byla měšťanka otevřena až r. 1897.

5 Také Železný Brod usiloval o zřízení odborné školy a vyslal r. 1905 deputaci do Vídně, aby školu vymohla. Výsledkem těchto snah bylo však jen zřízení tříměsíčních pasířských kursů. – Srv. Flégl, E.: *Přádnické a tkalcovské školy v Podkrkonoší.* Krkonoše, 1, 1937 – 1938, s. 36; Solc, A.: *Několik dat o tkalcovských školách.* Tamtéž, s. 88.

6 Srv. Hlava, R.: *Než bylo v Semilech gymnasium*, s. 7.

7 OA Semily, AM Semily, sign. VIII/7b, čj. 2494/1902 z 18. 10. 1902.

8 Přípis města průmyslovým spolkům výstižně osvětluje zejména národnostní poměry na Semilsku: *Hospodářský, kulturní a společenský pokrok a rozvoj města našeho a jeho okolí znamená jednak pád německé nespravedlivé nadvlády v sousední obci podmoklické, jejíž zastupitelstvo jest dosud ve své většině německé, jednak znamená též trvalé zesílení národnostní pozice naší na Jizeře vůbec. Pravíme zcela otevřeně: v našich českých kruzích a i rozhodujících není dosud náležitě oceněn význam národnostního zápasu kol Semil tiše, ale tuze se rozvíjejícího. Jsme na předních strážích, ze tří stran – od Liberce, Jablonce nad Nisou a Hodkovic na západu, od Tanvaldu a Rokytnice (Jablonec nad Jizerou – důležitá pozice) na severu a od Vrchlabí a Trutnova na východě – sevření dravým žlutem germánským jak hospodářský mocným, silným a rozpínavým, tak národnostně bezohledným, krutým a dusivým.* – OA Semily, AM Semily, sign. VIII/7b, čj. 2678 ob./1902.

9 Úkolu se ujal dr. Preiss, tajemník Spolku českých průmyslníků textilních. V důvěrném dopise z 6. 5. 1905 vyzýval představitele Semil, aby se nenechali tímto nezdarem odradit, pořože spolek jedná o zřízení barvířské školy v Semilech, která bude větší než přadlácká v Ústí nad Orlicí. – OA Semily, AM Semily, sign. VIII/7b, čj. 1408 ob./1905.

10 OA Semily, AM Semily, sign. VIII/7b, čj. 1722 ob./1907.

11 Tamtéž, sign. VIII/7b, přípis doktora Preisse z 22. 6. 1907.

12 Tamtéž, sign. VIII/7b, čj. 1520/1909.

13 Jelikož již bylo skončeno jednání v budžetním výboru, slíbil dr. Kramář podat rezoluci v plné sněmovně, pokud v ní bude rozpočet projednáván, a intervenovat u sekčního šéfa Müllera na ministerstvu veřejných prací. Podporou se zavázal také český klub říšských poslanců. – OA Semily, AM Semily, sign. VIII/7b, čj. 1556 ob./1909.

14 Spolek českých průmyslníků textilních (předseda Bartoň) sdělil 10. 7. 1909 dr. Spidlenovi, že se výbor spolku usnesl intervenovat ve prospěch zřízení školy v Semilech, jejíž potřeba bylo jednomyslně uznána. Málo úspěšná bylo jednání Kramáře a Celokovského, s nimiž bylo město rovněž ve stálém písemném styku. OA Semily, AM Semily, sign. VIII/7b, čj. 1520 an.

15 Učební osnovu měl dle příslibu spolku z 20. 8. 1909 vypracovat inspektor Braulik a po prázdninách měla být předána ministerstvu ke schválení. – OA Semily, AM Semily, sign. VIII/7b, čj. 2428 ob./1909.

16 Rozhodnutí bylo intimováno výnosem českého místodržitelství ze dne 1. 3. 1912. – OA Semily, AM Semily, sign. VIII/7b, čj. 1156/1912.

17 Městská rada spolek vyzvala, aby jmenoval odborného poradce pro zpracování memoranda vládě. – OA Semily, AM Semily, sign. VIII/7b, čj. 4042/1919.

18 OA Semily, AM Semily, sign. VIII/7b, čj. 160/1920.
19 Tamtéž, sign. VIII/7b, čj. 559/1920.
20 Tamtéž, sign. VIII/7b, čj. 951/1920.
21 Tamtéž, sign. VIII/7b, čj. 95 a 213 ob./1925.
22 Srv. Solc, A.: *Několik dat o tkalcovských školách*, s. 88 – 89.
23 OA Semily, AM Semily, sign. VIII/7b, čj. 1482 ob./1934.
24 Srv. Hlava, R.: *Než bylo v Semilech gymnasium*, s. 8.
25 Večerní slovo Severočeské, 15. 10. 1937.
26 OA Semily, AM Semily, kn. 21. Též sign. VIII/6, čj. 3010 a 4046 ob./1937. Žádost byla podána 22. 11. 1934. – Tamtéž, čj. 4326 ob./1937. Při předběžném průzkumu na městských školách v lednu 1938 projevilo zájem o studium na obchodní škole 46 žáků a žákyň. – OA Semily, AM Semily, sign. VIII/6, čj. 379 ob./1938.
27 *I. roční zpráva veřejné obchodní školy v Semilech za školní rok 1938 – 1939*. Semily 1939.
28 OA Semily, Obchodní akademie Turnov, akta, roč. 1938.
29 OA Semily, AM Semily, sign. VIII-1-1.
30 Škola se stala veřejnoprávním obchodním učilištěm podle zákona z 15. 2. 1922, čís. 73 Sb. z. a n., §§ 3, 4 a 15. Vyučování probíhalo podle osnov zavedených výnosem MŠaNO čís. 38.224 z 2. 5. 1922. Podle ministerského nařízení z 13. 8. 1907 č. 198 ř. z. nebo podle min. nař. z 26. 5. 1925 č. 106 Sb. z. a n. nahrazovalo absolutorium veřejné obchodní školy zcela průkaz řádného dokončení učebního poměru v obchodní živnosti. – *I. roční zpráva veřejné obchodní školy v Semilech za školní rok 1938 – 1939*. Organizační statut VOŠ v Semilech uložen v OA Semily, AM Semily, sign. VIII/6, čj. 4847/1938.
31 OA Semily, AM Semily, sign. VIII/6, čj. 4575 ob./1938.
32 Tamtéž, sign. VIII/6, čj. 4770 ob./1938.
33 *I. roč. zpráva veřejné obchodní školy v Semilech za školní rok 1938 – 1939*.
34 Srv. též zápisy o schůzích kuratoria VOŠ. – OA Semily, VOŠ Semily, inv. č. 31.
35 OA Semily, VOŠ Semily, inv. č. 31; *Merkurův dorost*, informační list VOŠ v Semilech, 1, 1945 – 1946, č. 8 – 9, s. 1 – 4; záznamy a vzpomínky absolventů v archivu autora.
36 OA Semily, MěstNV Semily, zn. 51-10/2-45.
37 Tamtéž, zn. 51-10/1-45 a 51-10/3-45, též 51-10/5-45 až 51-10/8-45.
38 OA Semily, VOŠ Semily, inv. č. 29; OA Semily, MěstNV Semily, zn. 50/1945.
39 OA Semily, VOŠ Semily, inv. č. 30.
40 OA Semily, VOŠ Semily, akta, čj. 282/48.
41 OA Semily, MěstNV Semily, zn. 51-26/6-48.
42 Tamtéž, zn. 51-26/7-48.
43 OA Semily, VOŠ Semily, korespondence kuratoria, čj. 77/49.
44 MěstNV Semily, kronika města, r. 1949.
45 OA Semily, MěstNV Semily, zn. 51/1949.
46 Tamtéž, zn. 51-21/10-1949.
47 OA Semily, VOŠ Semily, akta bez čj.
48 Soukromý archiv autora, vzpomínky absolventů.
49 *Čtvrtstoletí Semil 1945 – 1970*, s. 73; *20 let gymnasia v Semilech*, s. 8.
50 *Čtvrtstoletí Semil 1945 – 1970*, s. 72.
51 V letech 1959 – 1979 byla celkem osmkrát zřízena třída pro studium na průmyslové škole, z toho pětkrát strojírenského, třikrát textilního směru, v níž studium zakončilo maturitou 92 žáků ve strojírenském oboru, 40 v textilním oboru. Třída pro studium na nižší průmyslové škole, obor strojírenství, byla zřízena pětkrát, studium dokončilo 108 absolventů, třída nižší průmyslové školy textilní byla zřízena šestkrát a dokončilo ji 111 absolventů. – Údaje poskytl sekretariát SPŠT v Jilemnici. Statistika za šk. r. 1979/80 a 1980/81 nebyla t. č. k dispozici.
52 Rozhodnutí odboru školství Východočeského KNV v Hradci Králové, čj. škol/99/12/1978 z 28. 11. 1978.
53 Údaje poskytlo ředitelství gymnázia v Semilech.
54 Podnět ke zpracování této studie mi dal zájem absolventů veřejné obchodní školy v Semilech o její historii. Teprve později rozhodl jsem se doplnit práci o popis zajímavého vývoje, který otevření školy předcházel. Posléze jsem k práci připojil i některé údaje o mimořádných formách studia v Semilech a polytechnizaci gymnázia, takže obsahuje alespoň nejdůležitější údaje o odborném školství v Semilech vůbec.

Ke stavebnímu vývoji mostů na Hrubé Skále a Valdštejně

Miroslav Cogan

Probíráme-li dokumenty, peněžní výkazy, smlouvy a účty hruboskalského valdštejnského archivu, vyvstává před námi obraz hospodářského i kulturního vývoje Turnovska v 18. století, dovídáme se i o zásazích, které utvářely současnou krajinu Českého ráje stavbami cest, otvíráním lomů nebo budováním rybníků. Patrná je i postupná změna ve stavitelské činnosti majitelů panství, odrážející duchovní klima doby.

V začátku 18. století jsme svědky obdivuhodné stavitelské aktivity Marie Markéty z Valdštejna. V období vrcholící rekatolizace byla obnovena nebo nově vystavěna řada sakrálních objektů. V desetiletích po polovině století naopak zřetelně vystupuje do popředí racionalismus nastupujícího osvícenství a pozornost Valdštejnů se upírá k vybudování rentabilního moderního hospodářství včetně odpovídající komunikační sítě. Rozšiřují stávající dvory, budují nebo obnovují pivovary, palírnu, cihelnu, valchu, pily, ovčíny a mnohé další. Patří sem i stavby mostů, jež máme doloženy několika zmínkami. Tyto nevelké stavby rychle podléhaly dalšímu rozvoji cest. Tak byl přestavbou silnice mezi Radvánovicemi a Štěpánovicemi zničen most postavený v roce 1757.[1] Podobně přestal sloužit kamenný můstek u Podchlumeckého mlýna z roku 1763.[2] Zmizel i dřevěný most přes Jizeru u nudvojovického dvora, jehož opravu a zdokonalení dokládají účty z roku 1762.[3]

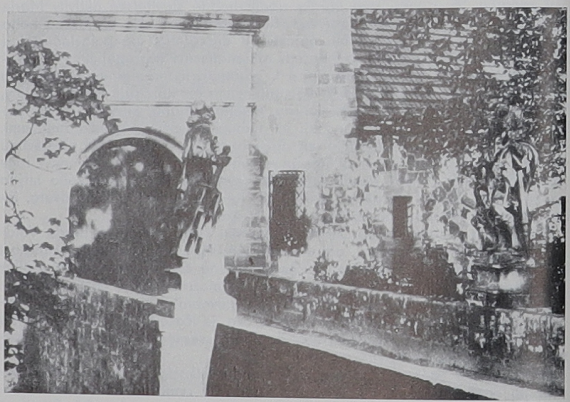
Nejstarší z těchto staveb, mosty na zámku Hrubá Skála a hradu Valdštejně, nejenže stále slouží, ale v současné době opět vzbudily pozornost historiků umění. Jejich součástí je pozoruhodná sochařská výzdoba z dílny kosmonoských Jelínků, kterou dosud nebylo možno přesně časově zařadit. Historickou cenu zejména valdštejnského stavebního a sochařského komplexu navíc snižoval převládající názor, že je časově nejednotný. Mosty údajně vznikly až v 19. století a byly doplněny svezenými sochami, dříve roztroušenými po valdštejnském panství.[4]

V mezerovitě zachovaném archivním fondu velkostatku Hrubá Skála (narušil jej citelně požár v roce 1710) se nedávno podařilo nalézt účetní doklady, jež na tyto otázky poskytují alespoň částečnou odpověď. Týkají se jízdního mostu na Hrubé Skále a většího z mostů na Valdštejně.

Hrubá Skála

Po smrti Františka Josefa z Valdštejna, císařského komořího a moravského zemského hejtmana, roku 1722, dokončila ovdovělá Marie Markéta opravu vyhořelého zámku. Renesanční budovu rozšířila o východní křídlo. Stavební úpravy vyvrcholily v roce 1724, kdy byla dostavěna zámecká kaple a kamenný most, *Fahrbrücke*. Vznikl krátce po dokončení malého zámeckého mostu z nádvoří do vlastního zámeckého traktu, k němuž se zřejmě ještě váže následující doklad: 31. března 1724 účtuje skalský zámecký kovář panské pokladně 96 zlatých a 1 krejcar za *do nového mostu zámeckého čtvery kleště nový se čtyřma klíči a tolika nárožníky*.[5] 30. června téhož roku se v jeho pohledávkách objevuje položka 38 nových špiců a 52 klínů potřebných při stavění *předřečených mostův* (totiž velkého zámeckého a valdštejnského) a rozhazování skály na Valdštejně.[6] Stavbu provedl turnovský zednický mistr Jiřík Ketner, který – jak vyplývá z dalších pramenů – sám asi lámal také stavební kámen: kvádry, dlažbu a plotny k zakrytí parapetu. Vyžádal si pro sebe a pomocníky 91 zlatých a 43 krejcary.[7]

Hlavní zámecký most byl postaven na nerovném podloží mezi dvěma skalními bloky a realizace byla zřejmě složitá. Přestože stavba není nijak rozsáhlá – most spočívá na čtyřech nevysokých obloucích, musel Ketner stáh-

Velký zámecký most na Hrubé Skále. (Foto V. J. Linhart.)

nout zdivo v exponovaných místech dvanácti železnými kleštěmi, v další fázi byly mostní oblouky zpevněny na východní straně plnou zdí.

Valdštejn

Malou kapli zasvěcenou Janu Nepomuckému nechal v rozvalinách rodového hradu postavit již František Josef z Valdštejna.[8] Ambiciózní Marie Markéta se však rozhodla vybudovat zde důstojné poutní místo, jež mělo sloužit jejímu rekatolizačnímu programu a připomenout zbožnost významného šlechtického rodu. Výstavnosti nové kaple měl odpovídat i majestátní přístup do hradu po dvou klenutých kamenných mostech zdobených po vzoru pražského Karlova souborem kvalitních skulptur.

Archivně máme doloženu stavbu většího z nich, spojujícího předhradí s prvním nádvořím. Nám již známý Jiří Ketner jej zhruba dokončil již v první polovině roku 1724, tedy téměř současně s hruboskalským. Necelých šedesát metrů dlouhá mostní stavba se na čtyřech obloucích nese přes členitý skalnatý terén s hlubokou průrvou, kterou ke hradu přichází stará, tzv. rytířská cesta. Ve druhém pololetí Ketner ještě dozdil pilíře pod sochy sv. Jana Nepomuckého a sv. Ivana a parapet nad srázem za velkým(!) mostem.[9] Rozsáhlejší stavba si vyžádala i vyšší náklady. Ketner za ni obdržel 169 zlatých a 55 krejcarů. K citované příloze se váže zápis v účetní knize, který nepřímo svědčí o tom, že v roce 1724 již stál i druhý menší most z prvního na druhé nádvoří (skálu) s kaplí; zámecký důchodní písař první rozlišuje přídomkem *velký*. Celý valdštejnský komplex tedy možno zařadit do let 1722 nebo 1723 až 1724. Valdštejnská kaple byla totiž také právě dokončována. Zpovědnice do ní dodal turnovský truhlář Jan Černovický v roce 1726.[10]

Nynější podobu poutního areálu ovšem pozměnily romantické stavební úpravy a nový hostinec v první polovině 19. století, jeden z prvních dokladů proměny architektonických památek vlivem turistického ruchu v naší oblasti. S regotizací hradu byla nejspíš spojena úprava druhého hradního mostu v padací, jak připomíná ústní tradice (z níž zřejmě vycházel i August Sedláček) a dokumentuje kresba hradu z dvacátých nebo začátku třicátých let 19. století, uložená ve sbírkách státního zámku v Mnichově Hradišti. Druhý klenební oblouk byl nahrazen dřevěnou okovanou lávkou, která se přiklápěla ke zdi poustevny s průchodem ke kapli. Je pravděpodobné, že se vzrůstajícím počtem návštěvníků hradu a provozem hostince (postaven 1836) přestal padací most vyhovovat a most byl opět dozděn, jak je patrné v napojení nového zdiva v mostním parapetu.

K vyslovení domněnky, jež odporuje dosud uznávanému tvrzení, že padací most byl součástí původního projektu barokní úpravy Valdštejna, nás vedou následující důvody:

I. Stavba padacího mostu na začátku 18. století je těžko vysvětlitelným anachronismem, tím spíš, že fundátorka stavbou kamenných mostů usilovala o co nejlepší zpřístupnění svatojanské kaple. Naopak padací most jako středověký fortifikační prvek zcela zapadá do programu romantických novogotických přestaveb. Navíc začali Aehrenthalové, noví majitelé panství (od roku 1821), stavět ve zdech starého hradu obytný trakt, takže mohli mít pochopitelný zájem na zamezení přístupu.

II. Zděná poustevna se zvonicí, v místě dnešního hostince, k níž zdvižená

Klenutí barokního mostu na hradě Valdštejnu. (Foto M. Cogan.)

Kamenný most na první nádvoří hradu Valdštejna. (Foto M. Cogan.)

lávka přiléhala, byla také nejspíš dílem aehrenthalských zedníků. Máme totiž doloženu stavbu poustevny v dalším poutním místě, založeném Valdštejny u léčivého pramene v Klokočce, kde František Arnošt z Valdštejna dává roku 1738 stavět co *nejmenšími náklady* prostý roubený domek o dvou místnostech. Je pravděpodobné, že valdštejnský eremita, o nějž se hruboskalská vrchnost starala, obýval stejně skromné stavení, které bylo umístěno na prvním nádvoří za velkým mostem.[11] Dostáváme se tím k poslednímu argumentu této hypotézy.

III. Přes špatnou „čitelnost" ikonografického rozvrhu barokní části Valdštejna, způsobenou mohutnou klasicistní bránou mezi mosty a budovou hostince, je zřejmé, že oba sochami zdobené mosty měly být emotivně gradujícím přístupem k dominantě – stavební, ale i ideové – valdštejnského komplexu, kapli sv. Jana z Nepomuku. Těžko lze proto připustit, že by Marie Markéta, která nade vší pochybnost prokázala svou uměleckou a ikonologickou vytříbenost při stavbě a vybavení soudobé kaple sv. Anny v Mnichově Hradišti, narušila souhru a logiku řazení jednotlivých stavebních útvarů v nejexponovanějším místě poustevnou, bez níž ovšem zase padací lávka nemohla fungovat.

Rozhodující slovo však i zde jistě řeknou dosud málo exploatované archivní prameny ve fondech žitenického archivu. Již dnes ale můžeme na valdštejnské mosty pohlížet jako na organickou součást úprav hradu v 18. století, významné památky dobové ideologie a barokního historismu.

Poznámky

1 SOA Litoměřice, pob. Žitenice, fond Velkostatek Hrubá Skála, inv. č. 1052, příloha č. 78. – Stavbu šest loktů širokého klenutého mostu zdůvodňuje zajímavý zápis: *Wegen welcher Passage schon zu offern, das gröste Unglück geschehen mögen, weilen selbter. Fuhrweg gantz am Rand deren Felsen und Höhlen gelegen . . .*, uvedena jsou i jména zedníků Jana Krause a Václava Procházky.

2 Tamtéž, inv. č. 1057, příloha č. 94. V roce 1762 lámal Jiří Ketner v hrachovickém lomu kámen na stavbu mostu u Podchlumeckého mlýna, který měl být postaven následujícího roku.

3 Tamtéž, příloha č. 95.

4 Již dříve předpokládané autorství Jelínků potvrdil rozsáhlou komparací M. Suchomel (Umění, 34, 1986, s. 366-373). Současně však akceptuje názor Sedláčka a jeho následovníků o novodobém původu hradních mostů, přestože již dříve se někteří autoři vyslovili pro barokní původ alespoň většího z nich (J. V. Šimák, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu turnovském*, Praha 1909, s. 239; R. Anděl – J. Kabíček, *Hrady a zámky libereckého kraje*, Liberec 1957, s. 40 – 41; J. Kropáček, *Severní Čechy*, Praha 1981, s. 136 – 137; J. V. Scheybal, *Umění lidových tesařů, kameníků a sochařů v severních Čechách*, Ústí nad Labem 1985, str. 248 – 249; *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 3. díl, Severní Čechy, Praha 1984, s. 491).

5 SOA Litoměřice, pob. Žitenice, Vs Hrubá Skála, inv. č. 1038, příloha č. 22.

6 Tamtéž, příloha č. 23.

7 Tamtéž, příloha č. 18:
Poznamenání a vyměření kamenných ode mě postavených, od kterých plat z důchodu velko-skalského mně vydati přichází, totiž
od mostu při zámku skalském:
kamene na parapetu 100 loket
po 9 kr. . . . . 15 zl.
item zdi parapetní 28 sáhů
3½ loket po 24 kr. . . . 11 zl. 21 kr.
pilířů zdi 64 sáhy po 36 kr. . 38 zl. 24 kr.
klenutí 36 sáhů 4 lokte po 36 kr. 21 zl. 52 kr.
dlažby 24 sáhy po 9 kr. . . . 5 zl. 6 kr.
Facit: 91 zl. 43 kr.
od mostu na Valdštejně:
kamení na parapetu 194 lokte
po 9 kr. . . . . 29 zl. 6 kr.
item zdi parapetní 47 sáhů 6 loket
po 24 kr. . . . . 19 zl. 4 kr.
4 pilířů zdi pod statue 10 sáhů 8 loket,
4 pilířů zdi při klenutí 58 sáhů 7 loket
klenutí 44 sáhů 3 lokte po 45 kr. 85 zl. 30 kr.
dlažby 55 sáhů 6 loket o 9 kr. . 7 zl. 54 kr.
Facit: 141 zl. 34 kr.
Actum v zámku velko-skalském dne 10. Junii anno 1724. Dne 10. Junii 1724 zaplaceno od obouch mostův 233 zl. 17. kr. Jiří Ketner

8 V dostupné literatuře běžně uváděn rok 1713, kdy se zmínka o kapli objevuje poprvé ve fasích (např. J. V. Šimák, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu turnovském*, s. 239; *Umělecké památky Čech*, sv. 4, Praha 1982, s. 167). Kromě toho se však zachovala zpráva v kronice písmáka Antona Ježka, který jako datum vzniku původní valdštejnské kaple uvádí rok 1709 (J. V. Šimák, *Vratský kronikář*. In: Sborník okresu železnobrodského, 2, 1925, č. 7, s. 101).

9 SOA Litoměřice, pob. Žitenice, Vs Hrubá Skála.

la, inv. č. 1038, příloha č. 21 a k ní náležící zápis v hlavním peněžitém počtu z 2. pololeti 1724:
Dem Mauermeister Georg Kettner von 4 Klafter Pfeilermauer unter die Statua heil. Johannes Nepomuceni und heil. Ivanis, à 36 kr., bezahlet . . 2 fl. 24 kr.
Von 42 Klafter Parapetmauer hinter der grossen Brucken und bei der Statua heil. Johannes Nepomuceni,
à 24 kr. . . . . 16 fl. 48 kr.
Mehr von 189 Ehlen gesteinmetzen Plattensteiner, welche auf ernante Parapetmauer gelegt werden,
à 9 kr. . . . . 28 fl. 21 kr.

10 SOA Litoměřice, pob. Žitenice, Vs Hrubá Skála, inv. č. 1039, hlavní peněžitý počet 1726, příloha č. 25.

11 SOA Praha, pob. Mnichovo Hradiště, fond Ústřední správa valdštejnských velkostatků, sign. XXIV-45-1, fol. 73a. – Dekretem z 17. 9. 1738 povoluje František Arnošt z Valdštejna malíři Johanu Donátu Weyrichovi, původem z Turnova, stát se poustevníkem v Klokočce; dalším dekretem přikazuje hejtmanovi Quaiserovi, aby eremitovi nechal *eine kleine Chaluppe von ein Zimerl nebst Kücherle von Zimmerholtz aufbauen, so klein als inner sein kann, mit gering Unkosten*... Na první nádvoří, tj. mezi velký a malý hradní most, situuje poustevnu již citovaný písmák Anton Ježek, jehož kronika byla uzavřena Ježkovým následovníkem v roce 1846. Ježek sám měl tudíž možnost poznat stav hradu před aehrenthalskými přestavbami po roce 1821.

Hudba v Turnově a okolí od nejstarších dob do začátku 19. století

Eva Mikanová

Turnovské muzeum uchovává ve svých sbírkách vzácnou hudební památku ze 14. a 15. století. Jedná se o torzo dvou českých lamentací a improperií z druhé poloviny 15. století. Lamentace jako jeden z typických druhů velikonočního zpěvu byly užívány v kněžských hodinkách od Zeleného čtvrtka do Bílé soboty. Nápěvy lamentací turnovských, známé i z jiných našich středověkých liturgických zpěvníků, jsou asi českého původu z doby Karla IV. Improperie nesouvisejí přímo s předchozími lamentacemi. Přinášejí torzovitý velkopáteční pašijový zpěv k obřadu uctívání sv. Kříže. Tento fragment je cenným dokumentem k dějinám chorálního zpěvu v českém jazyce, který je v 15. století dochován jen velmi sporadicky. Až do poloviny 16. století je valná většina našich liturgických zpěvníků s gregoriánským chorálem latinská, jediným větším souborem zčeštěných gregoriánských zpěvů je v 15. století jen husitský Jistebnický kancionál. Turnovský fragment obsahuje velikonoční zpěvy, které nemá ani Jistebnický kancionál ani další dva obsáhlejší soubory velikonočních zpěvů pašijového týdne z 1. polovice 16. století, uložené v Praze a Hradci Králové. Dokládá tak existenci širšího repertoáru gregoriánského zpěvu v českém jazyce v husitském století u nás.[1] Původ tohoto zlomku není znám. Snad byl kdysi sňat z vazby nějaké knihy, takže se nedá ani říci, zda pochází ze zdejšího kraje či odjinud. Jisté však je, že je to v současnosti nejstarší hudební materiál, nacházející se na území Turnovska.

V 16. století dochází v českých zemích k prudkému rozvoji měst a s tím i souvisejícím rozvojem kultury. Nositeli hudebního umění se u nás stala literátská bratrstva, která prožívala v této době svůj největší rozkvět. Byly to skupiny měšťanů, organizované podle cechovních řádů, jejichž povinností bylo pečovat o chrámovou hudbu, to znamená především před bohoslužbami a před kázáním zpívat z kancionálů. Bývala latinská i česká, utrakvistická i katolická. Sdružovala často dosti velký počet členů, někdy padesát až šedesát i více. Měli pravidla, v nichž byly zakotveny jejich povinnosti i práva. Jejich nedodržování bylo postihováno peněžitými pokutami. Platili zápisné a roční poplatky, které spolu s odkazy činily základ jmění literátů. Pro každého měšťana bývalo velkou ctí stát se členem tohoto bratrstva. Často

bývali členy i šlechtici či představitelé města, samozřejmostí bylo členství duchovních správců a školních učitelů. V čele bratrstva stávali tzv. seniores kůru, jejichž počet nebyl vždy stejný; někteří se starali o organizační otázky bratrstva, hudební stránku činnosti literátů míval na starosti kantor. Tento kantor často byl totožný se školním kantorem, ale nemuselo tomu být tak vždy. Jeho povinností bylo řídit zpěv na kůru, opatřovat nové hudebniny, později se též musel starat o hudební nástroje. Pro literáty bývaly pořizovány na účet bratrstva či na náklad bohatých příznivců kůru iluminované kancionály, graduály, antifonáře, rorátníky či žaltáře a jiné liturgické zpěvníky, které dodnes dokazují vysokou kulturní vyspělost bratrstev u nás v 16. století.

Na semilském okrese existovali literáti v Lomnici nad Popelkou, v Turnově a snad i v Rovensku pod Troskami. Všimněme si blíže zpráv o Turnovsku.

Přesnou dobu vzniku turnovského bratrstva neznáme. Nejstarším dokladem o jeho existenci je latinský, tzv. soboteckỳ graduál.[2] Dal jej pořídit pro Turnov Jindřich z Valdštejna na Rychmburce, snad v dílně Jana Táborského v Praze.[3] Vzhledem k tomu, že tento šlechtic zemřel v roce 1537, dá se předpokládat, že graduál vznikl v prvních třiceti letech 16. století. Nikde není uvedeno, že se jedná o literátský graduál. Ale víme, že již k roku 1539 existovali literátští starší, z čehož můžeme usuzovat, že se jednalo o instituci již nějakou dobu existující.[4] Je tedy pravděpodobné, že graduál vznikl pro ně. Je iluminovaný, ne však tak bohatě jako některé pozdější graduály — např. lomnický. Nemá celostránkové iluminace, pouze bohatě zdobené iniciály s akantovou výzdobou fólií. Je zde zastoupen také jen jednohlasý gregoriánský chorál. Tato relativně chudší výzdoba a jednodušší hudební náplň je však do značné míry dána dobou vzniku — je asi o čtyřicet let starší než například již jmenovaný dvoudílný lomnický graduál, který se výzdobou řadí k našim nejkrásnějším.[5] Také je třeba vzít v úvahu, že proti původním 393 fóliím jich dnes má turnovský (soboteckỳ) graduál pouze 364, z čehož poslední fólio je dodatečně přivázáno a s graduálem vůbec nesouvisí. Nevíme dnes, co na chybějících třiceti fóliích bylo. Je pravděpodobné, že byla vyříznuta v době protireformační.

Je ovšem zajímavé, že protireformační komisi unikla část, kde je na okraji listu zobrazen M. Jan Hus na hranici. Tomuto zobrazení odpovídá officium o Janu Husovi. Tím je doloženo, že se jedná o utrakvistický graduál. Na jeho vrchní desce je nápadný letopočet 1582. Tento letopočet se však zřejmě vztahuje k zhotovení vazby, v žádném případě se nemůže týkat vzniku graduálu. Z pozdějších zpráv o něm víme ještě, že byl opravován v roce 1607 bratrským knězem Jiříkem a za tuto opravu mu bylo dáno 24 grošů českých.[6] V čem spočívala tato oprava, to už známo není. O šest let později, v roce 1613, z neznámých důvodů město Turnov graduál za 32 kop 30 grošů českých prodalo Václavu z Lobkovic, majiteli kosteckého panství, který jej dal do kostela v Sobotce.[7] Od té doby jej používali sobotečtí literáti a proto se dnes v odborné literatuře nazývá graduálem soboteckým. Důvody, proč se Turnov zbavil své chlouby, nejsou známy. Je pravda, že v tomto roce město stavělo novou školu,[8] ale suma 32 kop nebyla zase tak veliká, aby v celkovém rozpočtu města nějak podstatněji pomohla. Bohužel účetní materiál města je pro tuto dobu značně torzovitý, takže bližší podrobnosti o této transakci už asi těžko nalezneme.

Sobotecký graduál – iniciála P(uer natus est nobis).

Turnov ale neměl jen tento jediný graduál. Víme, že v letech 1567–1568 se sbíralo mezi literáty i v obci na nový český graduál, který byl hotov v červnu 1568.[9] Je důkazem, že zde patrně existoval nejen latinský, ale i český literátský kůr. Český graduál bohužel shořel při požáru v roce 1643, kdy vzala za své i většina jiných literátských písemností. V turnovském muzeu jsou zachovány ještě další dva zlomky liturgických zpěvů, které se však dají dosti obtížně určit. Jeden z nich byl patrně latinský antifonář. Podle inventářů pozůstalostí i někteří měšťané vlastnili kancionály. Nebyly to ovšem velké zdobené zpěvníky. Tak např. inventář po Šimonu Smolaři z r. 1613 vykazuje kromě jiných knih také kancionál český.[10] Podobně inventář zboží po Janu Vídeňském z roku 1623 uvádí kancionál český větší, v roce 1632 v inventáři po Jiřím Červenkovi je zapsán Kancionál Valentina Polona Pelčického z roku 1584 a další.[11]

V hudební historii Turnova v 16. století nesmíme ještě zapomenout, že ve městě působila dosti silná jednota bratrská. A byla zde řada bratrských kněží, kteří byli i dobrými muzikanty. Někteří skládali písně, které byly později tištěny v bratrském kancionále, např. Jan Jestřebský, Jan Augusta, Mikuláš Bítešský a další.[12]

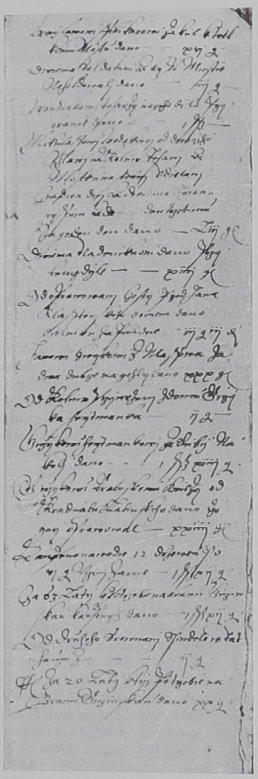
Z pozdější historie turnovských literátů už máme dostatek pramenů. V roce 1643, po velikém požáru města, založili členové bratrstva novou účetní knihu ve dvou dílech se zápisy až do roku 1717.[13] Tento materiál nám podává ucelený přehled o činnosti literátů. Dočteme se v něm například o nákupu hudebnin, hudebních nástrojů, jsou zde záznamy o různých slavnostech, při nichž literáti účinkovali apod. Každoročně jsou zde uváděni tzv. seniores kůru a jednou za několik let jsou pořízeny soupisy členů kůru. Také zde najdeme většinu jmen kantorů a varhaníků. Z jiných zápisů je zajímavý například údaj z roku 1648, podle něhož literátskému vyslanci, který v Boleslavi přepisoval artikule, byly zaplaceny útraty. Turnovské artikule patrně v roce 1643 shořely. Tyto artikule měly být přepsány do nové *knihy matrix*. Ta se bohužel nezachovala.

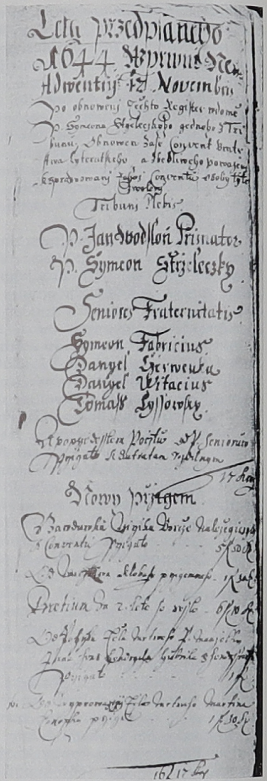
Mladoboleslavské artikule existují dodnes, známe proto i ty, které pravděpodobně užívali v Turnově.[14] Obsahují dvanáct článků. Z nich první tři se týkají hudební praxe, další tři finančních záležitostí a ostatní se zabývají organizačními otázkami a pohřebními povinnostmi. Nás nejvíce zajímají první tři body. Podle nich má každý křesťan chválit pánaboha svým zpěvem. Zpěv se má konat ve stoje, aby všichni dávali bedlivý pozor na to, co zpívají. V adventu se mají všichni každou neděli, pondělí, středu a pátek sejít časně ke zpěvu. V neděli k figurálnímu, ve všední dny chorálnímu. Mladší členové kůru mají pomáhat služebníku dávat na pulpit těžký graduál. Dále se mluví o pokutách za zameškané bohoslužby, o volbě čtyř starších kůru za představenstvo, o povinnostech literátských starších, o každoročních pravidelných schůzkách celého konventu, na nichž se čtou artikule a dělá vyúčtování. Kdo se bez příčiny vícekrát za sebou nedostaví, je z bratrstva vyloučen. Další artikuly se zabývají finančními příspěvky členů, pohřebními povinnostmi, povinnostmi při vstupu do bratrstva, různými věcnými nebo finančními odkazy a konečně povinnostmi literátského služebníka. Tyto boleslavské artikule vznikly roku 1565[15] a v roce 1612 byly prvním starším Jiříkem Kezeliem Bydžovským zapsány do literátské knihy. Odtud je asi převzal turnovský literát.

Artikule mimo jiné prokazují, že na kůru se provozovala nejen jednohlasá chorální hudba, ale též vícehlasé figurální zpěvy. To platilo v 17. století ještě více, než v předcházejícím. Musíme litovat, že nevíme přesně, o jaké skladby se jednalo. Pro starší dobu máme jen nepřímé prameny. V letech 1575–1577 byl turnovským kantorem bakalář Matěj Rozsypal Dvorský – Curius.[16] Tento kantor se přestěhoval do Sobotky, tam se též oženil. V gruntovní knize soboteckě je v roce 1602 zápis svatební smlouvy Adama Švendy a vdovy po Matyáši Rozsypalovi, obsahující též inventář pozůstalosti tohoto kantora.[17] Píše se v ní mj. též o řadě hudebnin, které v případě úmrtí sirotků mají připadnout soboteckému literátskému kůru. Je to první dosud známá zmínka o soboteckých literátech; kromě toho tento zápis dokazuje, že i měšťan mohl mít svoji hudební sbírku. A jestliže ji měl v Sobotce, tím spíše vlastnil hudebniny jako kantor turnovský.

V roce 1607 máme nepatrnou zmínku o jakémsi Gabrielovi *kompozitorovi*,[18] o němž už dále není nic známo. V průběhu dalších let 17. století jsou nám vodítkem literátské účty. Pro jeho první polovinu sice ještě nejsou téměř žádné zprávy o literátech, protože jejich veškerý majetek shořel při požáru roku 1643, avšak v dalších dobách je informací – tu podrobnějších, tu méně podrobných – daleko více.

Hned po požáru se literáti starali o nové hudebniny. V roce 1643 zajistili opravu starých českých rorátů, platili za *partes* po neboštíkovi Martialovi ze Semil, dále Tomáši Peristeriusovi za svázané pětihlasé Concerti, v roce 1646 kupovali od neznámého kantora u sv. Petra v Praze osmihlasé moteto De Nativitate, dále desetihlasé Oficium a osmihlasé nešpory. Tentýž rok platili mladoboleslavskému kantorovi Hořovinusovi od přenotování dvaceti osmihlasých motet funebrálních, De Apostolis, Omnium Sanctorum a De Adventu, v roce 1647 dali opravit kancionál Valentina Polona Pelčického, starorutrakvistického kněze. V roce 1649 koupili šestnáct knih papíru do *partes literátských, do kterých přes osmdesát mutet vepsáno jest*, a zároveň dali svázat starý tištěný žaltář. V témže roce zaplatili Václavovi Birinovi *od vynotování oficium českého k svátkům svatodušním z boleslavských partes, též i některých mutet na 8 hlasův*. V následujícím roce už si musili pořídit novou skříň na literátské a kantorské hudebniny. Z tohoto zápisu je patrno, že kantoři nechávali i některé své hudebniny na literátském kůru. Zároveň si literáti nechali napsat moteta k vánočním svátkům, v roce 1651 zaplatili varhaníkovi Petrovi za oficium. V roce 1653 bylo koupeno větší množství hudebnin Davida Artophaea, který byl v Turnově před požárem kantorem. Jiný turnovský kantor, Jan Simonides Holický, psal v letech 1647–1649 nový rorátník, který iluminovali kantoři Blažej Kocián a Václav Birin.[19] Na Birina, roku 1657 již kantora v Semilech, se obracejí literáti s prosbou o zapůjčení některých oficií, nešpor a motet, poněvadž bývalý turnovský kantor, Jan Simonides Holický, jim se všemi notami odešel.[20] Jak je patrno, považoval Holický všechny hudebniny za kantorské, tedy za své, i když jich velkou část platil literátský kůr. V roce 1666 kupují literáti od kantora Václava Ortlíka větší množství hudebnin, různé mše, nešpory, moteta i generálbas k motetům a k různým kantilénám na celý rok. Také za ně dostal zaplaceno víc – dva zlaté. O osm let později vdova Dorota Ortlíková prodala kůru další *rozkošné zpěvní věci, které se při mši sv. a nešporách užívají* za sedm zlatých. Zdá se

Záznam o opravě latinského graduálu v roce 1607.
Zápis o obnovení literátského bratrstva v Turnově roku 1644.

tedy, že v 17. století byl na turnovském kůru k dispozici dosti velký počet hudebnin. Bohužel většinou nevíme, kdo byl jejich autorem. Zdá se, že Jan Simonides Holický, který psal nový rorátník, byl i jeho autorem. Zcela jistě byl skladatelem David Artophaeus, snad i boleslavský kantor Hořovinus, podobně i Václav Ortlík.

Jan Simonides Holický je postava, o níž jsme alespoň trochu více informováni. Byl synem školního správce v Holicích u Pardubic Šimona Simonidesa Zeletavského a Alžběty, dcery kněze Melichara Častolovského, bývalého církevního správce v Čelákovicích.[21] V Turnově působil od roku 1633 do 1658. V roce 1633, ve svatební smlouvě s Dorotou Svobodovou, je jmenován již jako správce turnovské školy.[22] V té době byl asi jakýmsi provizorním školním správcem, protože v roce 1646 byl poslán do Prahy, v roce 1647 dostává potvrzení z Holic o svém původu a roku 1648 byl slavnostně uveden do školy.[23] Další jeho pobyt je neznámý, až v létě roku 1670 se objevil se synem Šimonem v Sobotce, ale v létě 1671 zase oba odešli. Ani v Turnově, ani v Sobotce nebyl oblíben. Obec si na něj stěžovala vrchnosti, že kvůli němu už několik školních oficiálů ze školy odešlo, naposledy varhaník Petr Cvikr.[24] Nakonec asi špatně skončil, protože v roce 1679 dostal od obce almužnu 7 krejcarů.[25]

Byl ale zřejmě dobrým hudebníkem. V Sobotce měl svoji almárku na hudebniny. Turnovský děkan Blažejovský se ho v roce 1657 zastává: *Poněvadž pak každá dobře konaná práce své mzdy dosahuje, aniž cantor své obzvláštní práci, kterou má při regírování kůru, své mzdy slušné zbaven býti nemá, čehož se dostane, užíti, neřku-li všem jiným městskejm kantorům, ale i ve všech školním rectorům nebo cantorovi na starosti zůstává každou neděli, každej svátek a v každou slavnost, co která slavnost s sebou přináší, obzvláštními muzicalními kusy bez confusi zaopatřiti a dobrou disposicí míti. Jakož pak při posvícení chrámu Páně sv. Františka a při conductu slavné paměti pána, pana Ferdinanda Arnošta, svaté Římské říše hraběte z Valdštejna (titul), s nemalou pochvalou před Jeho Eminencí a přede vším vzácným shromážděním to slovo sobě zejskal, že v tak těžkých ceremoniích k žádné confusi nedadouc přijíti, vše co nejpořádněji v kůru disponíroval . . .*[26] Holický za svoji práci vyžadoval zvláštní plat a tím také proti sobě značně popouzel. V dopise reformačnímu komisaři proboštu Roderovi v roce 1655 prosí, aby mu vymohl jistý plat. Jako zásluhy uvádí, že učí děti čtení, psaní, katechismu a zpěvu, též v kostele že má hodně práce.[27] Městská rada si v roce 1658 stýskala regentu Králíkovi při Holicenově odchodu z turnovské školy, že kantor žádal víc peněz než kterýkoliv jiný kantor a mimořádné poplatky že ponechával jenom sobě. Ještě jeden rys je u něj zajímavý. Pocházel z rodiny, kde byl jistě silně zakořeněný utrakvismus; jeho děd byl utrakvistickým knězem. Jan Holický zřejmě brzy přešel na katolickou víru, protože od roku 1651 pravidelně dělal turnovskému děkanovi soupisy katolických a nekatolických spoluobčanů.[28] Proto se ho asi děkan zastával.

Jiný muzikant, o kterém jsou alespoň kusé zprávy, je již jmenovaný Petr Cvikr. Přišel do Turnova z Chrastavy na jaře roku 1650,[29] z Turnova odešel začátkem roku 1658. Je zajímavé, že varhaník stejného jména se objevil přibližně ve stejnou dobu v Sobotce a také v Mladé Boleslavi.[30] Není vyloučeno, že se jedná stále o téhož. V Sobotce v roce 1654 velmi těžce hledali

varhaníka. Poslali posly do Poděbrad, Dašic, na Březno a do Turnova. Nastoupil Petr Cvikr, rodák z Nové Paky. Dostal prozatímní byt a zaopatření ve škole, až roku 1657 se v Sobotce zakoupil.[31] Poněvadž do té doby měl v Sobotce jen provizorní podmínky, je možné, že zastával kratší čas varhanické místo v Turnově i v Sobotce. Jedná-li se o tutéž osobu, pak si jistě v Sobotce polepšil. Stal se tam váženým člověkem, byl též radním písařem. Tento úřad zastával až do roku 1707, roku 1709 byl již mrtev. Mladoboleslavský varhaník Petr Cvikr byl patrně někdo úplný jiný. Ve městě existovala rozvětvená rodina Cvikrů a Petr byl asi jedním z jejích členů. Je známo, že radil soboteckému Petru Cvikrovi v otázkách rejstříků u nových varhan, které stavěl stejný varhanář jako boleslavské – pražský malostranský soused Hieronymus Artmann.[32]

Literátské účty jsou bohaté na zprávy o hudebních nástrojích. Nástrojový inventář, jak je patrno ze záznamů o koupi a opravách nástrojů, byl solidní. Byly zde v 17. století housle diskantové, altové, dvě basy, altový a tenorový pozoun, několik polních trub, vlašské bubny a samozřejmě regál a varhany. Jsou zachovány tři nástrojové inventáře, ale všechny jsou až z 18. století. Pro období 17. století pouze víme, že se inventoval kostelní mobiliář a dokonce byl v roce 1676 pořízen i inventář hudebnin, ale z toho není dnes zachováno vůbec nic.

Dost zpráv máme o turnovských varhanách. Literátský regál,[33] koupený v roce 1633 za 32 tolarů, prodali literáti v roce 1651 rovenskému záduší za 30 zlatých. Místo něj sjednali se šluknovským varhanářem dohodu o postavení nového pozitivu o šesti rejstřících do kostela sv. Mikuláše. Tento varhanář pracoval pro Turnov již dříve. Stavěl v roce 1648 varhany, snad v kostele P. Marie, jejichž celkový finanční náklad byl 136 zlatých 10 krejcarů. Pro srovnání – již zmíněné sobotecké varhany z roku 1657 stály 150 zlatých a mladoboleslavské 260 zlatých. Byly tedy turnovské menší. I tak se však peníze na ně scházely velmi obtížně, jednotlivci na ně přispívali krejcarovými částkami. Byly dokončeny v roce 1649. Literátské účty uvádějí zajímavou drobnost: při konečném sestavování varhan pracoval varhanář s pomocníkem po tři dny do deseti hodin večer. Varhanář není jmenován, jedná se však o jednoho z bratří Weindtů, pravděpodobně Georgia.[34] Ten se objevuje v turnovských písemnostech ještě v dalších letech. I v roce 1651 se jednalo o téhož varhanáře. Právě v souvislosti se svatomikulášskými varhanami se dovídáme jeho jméno. Z Krzeszowa (Grüssau) napsal, že se opozdil s prací pro Turnov, ponévadž dostal nečekanou objednávku na stavbu varhan pro Nové Město.[35] Slíbil, že potom varhany co nejdřív dokončí. Z Turnova pak pojede do Hirschbergu.[36] Turnovské varhany dokončil v roce 1654, novoměstské 1655. Jejich disposice ani cena nejsou známy. O tohoto varhanáře měli zájem i v Sobotce. V roce 1649, když stavěl varhany u sv. Mikuláše v Turnově, si pro něj poslali. Dostavil se do Sobotky, byla vedena i korespondence mezi ním a soboteckými literáty, ale k dohodě zřejmě nedošlo, protože v Sobotce se objevili další varhanáři.

V roce 1671 se přestavovaly varhany v klášterním kostele. Pracoval na nich varhanář z Lanové,[37] snad někdo z rodiny Tauchmanů.

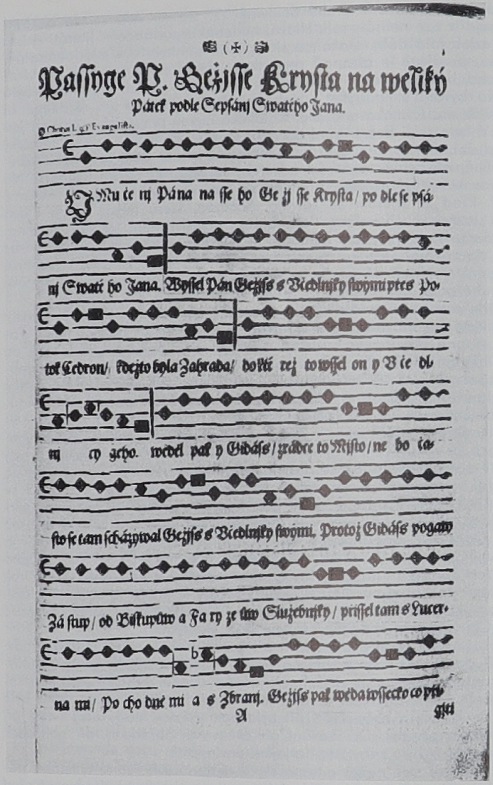
Z drobných zpráv literátských účtů zádušních register a purkmistrovských rejstříků turnovských si můžeme udělat hrubou představu o tom, jak vypadalo

hudební dění v Turnově v druhé polovině 17. století. Zdá se, že církevní přeměny nejdřív zde nehrály roli. Hlavní hudební organizace – literáti – bez přerušení existovala dále. Dokonce si vypůjčili utrakvistické mladoboleslavské artikule, používali – alespoň zpočátku – české roráty, patrně též utrakvistické, podobně jako kancionál Polona Pelčického. Jejich organizace byla stejná, jaká bývala u bratrstev v době předbělohorské, s tím rozdílem, že se již nedělila na latinská a česká. Katolická církev připouštěla češtinu jen v písních. V čele stáli dva tribuni a čtyři seniores, dále byli voleni literátský kantor a služebník. Později bylo více seniorů a navíc ještě inspektoři kůru. Jednou ročně, obyčejně začátkem adventu, se scházeli všichni členové. Na této schůzce se četly artikule, přijímali se noví členové, dělalo se celkové vyúčtování. Před zahájením se zpívalo. Schůzka, která někdy trvala i dva dny, měla slavnostní charakter. Pořádala se při ní i menší či větší hostina. Ani po stránce hudební zatím nemohlo jít o žádné změny. Byl kladen důraz především na vokální stránku hudebních produkcí. Proto se psaly vícehlasé skladby, které, jak se zdá podle drobných zmínek, se používaly v Turnově ještě ve druhé polovině 17. století.

V průběhu rekatolizace docházelo postupně ke změnám i v této oblasti. Když například nevyhovovaly staré roráty, museli kantoři napsat nové. Začaly se postupně přikupovat hudební nástroje, produkce se začaly dělit na vokální a instrumentální. S přibýváním katolických svátků přibývalo i hudebních produkcí. V Turnově byli kantoři povinni účastnit se procesí o Božím těle, podobně tomu bylo i na Křížové dni. Na den sv. Filipa a Jakuba troubili na radniční věži. V roce 1632 máme zprávu o výdajích na *malování figury* o velikonocích, avšak zpěv u Božího hrobu na Velký pátek je zaznamenán v účtech až roku 1654 a byl prováděn nepravidelně. Samozřejmostí byly velikonoční a vánoční jitřní mše. Pravidelně na Boží hod velikonoční se po mši na jitřní vytrubovalo a též zpívalo na radniční věži. Od roku 1685 se každoročně v kostele P. Marie stavěl Boží hrob a z příkazu děkana na Květnou neděli zpívali kantoři pašije. V roce 1698 byl postaven nový Boží hrob truhlářem Danielem Benáteckým, maloval jej valdštejnský dvorní malíř a turnovský měšťan Jan Jiří Hertl, který téhož roku vstoupil do literátského bratrstva. Jesličky se v Turnově stavěly vůbec poprvé v roce 1686. Další rok u nich kantoři zpívali vánoční zpěvy. Stály také v kostele P. Marie, u oltáře, a byly dílem truhláře Daniela Benáteckého. V roce 1698 byly udělány nové truhlářem Černovickým, malované Janem Jiřím Hertlem.

Další příležitost k muzicírování byla při každém obnovování městské rady. Nejprve při slavnostní mši, potom na radnici. Dále dostávali kantoři zaplaceno za *cantace* při narozeninách význačných členů městské rady. Samozřejmě museli účinkovat i při různých slavnostních příležitostech, jako bylo například Te Deum, v roce 1686 při oslavách vítězství nad Turky nebo při pohřbu majitele panství. Účinkování při církevních obřadech, při pohřbech bylo samozřejmé a bylo zahrnuto do jejich povinností.

Literátský kantor sice nemá v turnovských materiálech žádné vymezení povinností, ale odjinud[38] je známo, že jeho povinností bylo předzpěvovat před ostatním sborem. Literátští kantoři se v Turnově dost měnili. Bohužel se z ničeho nedozvíme, jak se všech těchto produkcí účastnili ostatní literáti, jichž bývalo i několik desítek.

Passyge P. Gežisse Krysta na welikỳ
Pátek podle Sepsánj Swatičho Jana.
Ž Mu če mj Pána na sse ho Ge žj sse Krysta / po dle se psá
mj Swatì ho Jana. Wyssel Pán Gežjss s Wedinìky swỳmi přes Po
tok Cedron / kdežto bỳla Zahrada / dokte rež to wyssel on ỳ Wče dl
mj cỳ gcho. wedel pak ỳ Gidáss / zradce to Mysto / ne bo ča
sto se tam scházywal Gežjss s Wedinìky swỳmi. Protož Gidáss pogaw
Zá stup / od Bysskupùw a Fa rỳ ze tmy Služebnìky / přissel tam s Lucer
na mi / Po cho dně mi a s Zbraněmi. Gežjss pak wěda wssecko co při
A gìti

Pašije o velikonocích zpívali oficiálové. Je to výslovně uvedeno ve všech účtech. Je otázka, jaké pašije zpívali. Ty, které by se nejvíce nabízely, totiž Václava Karla Holana Rovenského, vyšly tiskem až v létech 1690 a 1692. Jaké pašijové skladby se tedy v dřívějších letech vyskytovaly v okolí Turnova? Je známo, že v Bakově nad Jizerou byly iluminované pašije z roku 1575.[39] Jejich původ není znám, na bakovský kůr přešly v roce 1612. Nevíme, kdo je používal, ale zdá se, že byly určeny literátskému bratrstvu. Pokud se ještě dalším bádáním tato domněnka potvrdí, byl by to nejstarší doklad o existenci bakovských literátů, jejichž činnost je později bohatě doložena. Jejich cena však spočívá ještě v další okolnosti. Podle nejnovějších výzkumů Jitřenky Pešková a Tomislava Volka je patrné, že bakovské pašije se jen velmi nepatrně liší od pašijí vydaných bratrským biskupem Janem Blahoslavem.[40] Blahoslavovy pašije jsou zachovány až ve svém druhé vydání, pořízeném krátce před jeho smrtí v roce 1571.[41] Kromě některých drobných úprav mají bakovské pašije navíc některé dramaturgické poznámky a v závěru píseň *Ukřižovaný Kriste, zdráv, jedinká naděje.*

Oboje tyto pašije se staly podkladem pro známé Pašije sv. Matouše a sv. Jana rovenského rodáka Václava Karla Holana, který je převzal s nepatrnými obměnami do svých vydání z let 1690 a 1692 a pod jehož jménem se rozšířily v mnoha exemplářích tištěných nebo rukopisných po českých zemích. Nikdo si v době nejtužší katolické protireformace neuvědomil, že používá materiálu jednoty bratrské. Toto se však dálo i s písněmi, které tak přešly do povědomí lidu, že si nikdo neuvědomil nebo ani neznal jejich původ. Nevíme, zda Holan znal či neznal bakovské nebo Blahoslavovy pašije. V Bakově v jeho době musela být tradice těchto pašijí stále ještě živá. Kromě toho jsou doklady o dosti častém styku mezi Turnovem, Rovenskem a Bakovem, zvláště osoby školních kantorů se mezi těmito městy střídaly. Není tedy vyloučeno, že Holan bakovské pašije znal. Jeho zásluhou se však vžily tak, že byly opisovány ještě na začátku 19. století. Také si musíme uvědomit, že v Turnově byla dosti silná jednota bratrská a Holan mohl svou předlohu poznat i zde. Působil totiž jak v Turnově, tak v jeho blízkém okolí jako varhaník. Je možné, že se zpívaly u Božího hrobu i některé jeho písně. Vždyť dvě z nich, *Ortel vyšel a Ach, nebesa, naříkejte*, převzal J. I. Linek, bakovský kantor, do svého velikonočního sepolkra a obě se nakonec objevují i v železnobrodské velikonoční hře z doby kolem poloviny 18. století.[42]

Bližší životní osudy Holanovy jsou málo známé.[43] Narodil se kolem roku 1644 v Rovensku pod Troskami jako syn konšela a pekaře Jana Holana a jeho ženy Kateřiny. Po studiích u jezuitů v Jičíně byl patrně nejdříve kantorem v Rovensku, ale roku 1688 se nachází proti vůli své vrchnosti jako varhaník v Turnově. Již prvního června 1688 byl zpátky v Rovensku kantorem a varhaníkem. Později zde zastával i místo radního písaře, v letech 1677 až 1679 byl varhaníkem v Dobrovici, od roku 1680 působil na Vyšehradě. Není známo, kdy se vrátil zpět do rodného kraje, ale v roce 1704 se již zase zdržuje v Rovensku. Roku 1708 je zaznamenán jako poustevník na hradě Valdštejně, zde také 27. února 1718 zemřel.

Nejdůležitějším Holanovým dílem je kancionál z roku 1693, *Capella regia musicalis*. Spolu se Šteyerovou a Božanovou sbírkou je nejrozšířenějším kancionálem v českých zemích. Některé písně přejal ze starších písňových sbor-

níků (např. z Michny), některé jsou jeho vlastním dílem. U řady z nich je připsán generálbas či další hlasy. Dosud se vědělo pouze o tomto kancionálu a výše zmíněných pašijích. Turnovské materiály nám sdělují, že existovalo ještě další dílo. Literáti si totiž v roce 1708 objednali u poustevníka Václava Holana nové roráty. Není známo, kdy přesně byly hotovy, ale teprve v letech 1708–1709 na ně dostal papír. V inventáři kůru, zapsaném v literátských účtech v roce 1712, jsou již uvedeny jako *Rorate nové od p. Holana psané*. Inventář děkanského kostela sv. Mikuláše z roku 1737[44] je nemá, i když nástroje jsou zapsány. Patrně ještě v této době sloužil jako literátský kostel bývalý klášterní kostel Narození P. Marie.[45] Inventář děkanského kostela z roku 1765 zaznamenává *1 exemplář Libellus cantus de Rorate*.[46] Je však pravděpodobné, že to byly roráty Františka Bárty z roku 1764,[47] které jsou na kůru dodnes. Už asi nezjistíme, kdy a kam zmizely Holanovy Roráty, ani nic bližšího o nich.

V Rovensku existoval také literátský kůr. Dokazují to dopisy tamního purkmistrovského úřadu z roku 1649. V prvním obec prosí hejtmana o přímluvu, aby si mohli vypůjčit statuta literátů v Turnově, ve druhém prosí turnovskou městskou radu, s odvoláním na doporučení hejtmana i regenta, o zapůjčení statut. Zda je turnovští půjčili, známo již není, ale je pravděpodobné, že na regentovu přímluvu museli reagovat. Opět tedy původně boleslavské artikule putovaly po kraji.[48]

Pro osmnácté století se nám zachoval sice torzovitější aktový materiál, ale z konce máme již řadu hudebnin. Literátské účty jsou vedeny jen do roku 1717, nicméně to neznamená, že kůr přestal existovat. Město bylo počátkem století – v roce 1707 – opět postiženo požárem, ale staré literátské účetní knihy se zachovaly. Pro oheň například nebyl ten rok v kostele P. Marie žádný Boží hrob, ale pašije se zpívaly jak na Květnou neděli, tak na Velký pátek. Až v roce 1711 maloval Jan Jiří Hertl tři figury do Božího hrobu.[49] Důležité jsou inventáře kůru, které nám dávají hrubý přehled toho, jaké nástrojové vybavení kůr měl. Musíme ale při tom počítat i s tím, že každý muzikant měl též nějaký svůj vlastní hudební nástroj. Už v 17. století to je doloženo v literátských účtech, kdy např. roku 1678 si varhaník Ondřej Volný koupil od kůru starou basu. Podle inventáře z roku 1712 bylo na kůru šest houslí, z toho jedny darované malířem Janem Jiřím Hertlem, jedna viola, jedna basa, dva vlašské bubny, dvě nové polní trouby, tři staré polní trouby, dva staré pozouny, dvě nově koupené valdhorny. V roce 1717 k nim byly přikoupeny další dvě polní trouby a roku 1718 dvoje nové housle. Z hudebnin jsou zapsány již jmenované Holanovy roráty, starý kancionál psaný, roku 1718 přikoupeny tištěný kancionál a kancionál Decacord.[50] Je to dobře obsazený instrumentář, zcela však zde chybějí dřevěné dechové nástroje. Převaha žesťových nástrojů odpovídá zálibě v leklém barokním zvuku. Podle účetních zápisů se trub stále hojně používalo při nejrůznějších příležitostech. Je zajímavé, že v inventáři chybí varhany.

Vzhledem k tomu, že inventář je literátský, můžeme usoudit, že v Turnově patřili k literátům i muzikanti – instrumentalisté. Je to patrno i z účetních záznamů 17. století při koupi nástrojů za literátské penize i z poznámek při přijímání nových členů. U některých je totiž podotknuto, že je zpěvák nebo muzikant a neplatí žádné zápisné. Inventář z roku 1737[51] zaznamenává údaje

z děkanských kostelů sv. Mikuláše a P. Marie dohromady. Udává pouze dvoje housle, jednu basu, jeden basetl, dva lesní rohy, čtyři trouby, čtyři tympány, dvoje varhany a jeden český kancionál. Instrumentář se značně zmenšil, hlavně ubylo smyčcových nástrojů. V posledním inventáři z roku 1765[52] se zase zvýšil počet nástrojů, především smyčců. Z toho většina nástrojů je zapsána u sv. Mikuláše; patrně se už přeneslo těžiště hudebních produkcí do děkanského kostela. I rorátní knížka a český kancionál byly uloženy u sv. Mikuláše.

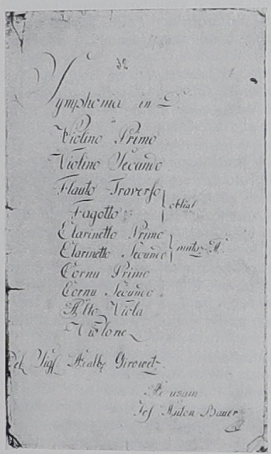
Rozvoj nástrojové hudby potvrzuje i zápis z roku 1734, z nějž se dovídáme, že zde existovali tzv. figurální muzikanti a muzikáři.[53] Pod *figurálními muzikanty* jsou míněni hudebníci – instrumentalisté, účinkující na kostelním kůru. Aby si přivydělali, hráli též při různých zábavách a při svatbách. V 18. století, když byla zavedena daň z hudebních zábav, tzv. musical-impost, museli z každé produkce odvádět poplatek. Turnovští figurální muzikanti prosili městskou radu o úlevu, poněvadž prý podle jejich statut, udělených magistrátem, zastávají zdarma službu v kostelích a při tom ze svateb mají odvádět dvojnásobné poplatky. Tato statuta nejsou známa a je možné, že existovala v nějaké pozměněné podobě již dříve. V záznamu z roku 1661 se píše o dvou muzikantech, kteří si vypůjčili ze školy literátskou basu, a to k muzice v hospodě. Varhaník Ondřej Volný jim vyčítal, že si ji vzali bez vědomí kantorů, kteří mají nástroje, pokud jsou ve škole, na starosti.[54] Podle toho nesměly být nástroje libovolně odnášeny. Tato zpráva nás také seznamuje s faktem, že nástroje nebyly vždy jen na kůru.

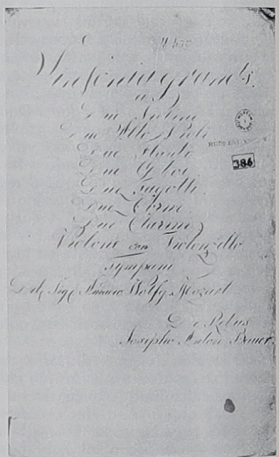
Muzikáři se objevují v Turnově také již v 17. století. V roce 1675 jsou jimi Erazim Přepeřský a Pavel Volný, syn varhaníka Ondřeje Volného, a provozovali *muzikářskou službu v domě Daniele Valkouna*.[55] První podrobnější zpráva o nich je až ve zmíněném zápisu z roku 1734. Na rozdíl od figurálních muzikantů muzikáři účinkovali výhradně v hospodách a na svatbách. Od 60. let 18. století se jim říkalo v Turnově *městští muzikanti*. V roce 1762 žádali městský magistrát o vydání regulí. Tuto žádost opakovali v roce 1766 a tehdy jim byla oznámena jména starších se sdělením, že pravidla byla vydána těmto osobám. Jejich znění není známo.[56] Muzikanti i muzikáři měli přísně stanovenou hodinu, do kdy smějí hrát. Nejprve jim bylo povoleno do jedenácti, později jen do deseti hodin v noci. Noční kasace byly zakázány.[57] Při porušení zákazu platili citelné pokuty. Přesto zákazy porušovali často, takže byly vydávány znovu a znovu. O přivydělávání měli zájem i literáti. V přípisu z 25. října 1746 žádají *předni in choralibus* Daniel Gros a František Kratochvil, aby byl učiněn pořádek, podle něhož by se literáti střídali při svatebních hodech.[58]

Turnov měl zřejmě k dispozici dost muzikantů, kteří byli schopni zastat službu jak na kůru a při různých církevních povinnostech, tak i při světských příležitostech. Snad k tomu trochu přispělo i nařízení, které se v různých obměnách objevuje na všech valdštejnských panstvích. V roce 1719 rozhodla turnovská městská rada, že nikdo nesmí být přijat do učení kamenářem, pokud neumí hrát na jakýkoliv nástroj; pokud by k tomu schopen nebyl, musí být dostatečně vycvičen v počtech a psaní.[59] Poněvadž o kamenářské umění v této době začal vzrůstat zájem, stala se hudba mnoha zájemcům životní nutností.

I v 18. století věnovali Turnovští péči nástrojům, především varhanům. V létech 1765 až 1766 pracoval v Turnově vrchlabský varhanář Ambrosius Tauchman. Měl zde nějaké potíže, poněvadž se dostal do vězení. Ovšem v roce 1766 už potvrdil příjem materiálu ke stavbě velkého korpusu varhan.[60]

To už se dálo za působení nejstaršího nám známého člena kantorské rodiny Bauerů, která působila v Turnově víc než osmdesát let, Antonína Bauera. Nastoupil v Turnově v roce 1757 jako varhaník. Kantorem byl v té době Václav Rovenský, 1762 k nim přibyl ještě jako pomocník Josef Rovenský, syn Václava Rovenského. Od roku 1763 až do roku 1780 byl kantorem Antonín Bauer, varhaníkem Josef Richter, pomocník se neuvádí.[61] Po Josefu Richterovi byl jmenován varhaníkem Josef Bauer s poznámkou, že bude pod dohledem svého již dlouhá léta ke spokojenosti obce působícího otce. Ze soupisu obyvatel Turnova z roku 1771 zjišťujeme, že se Antonín Bauer narodil v roce 1729.[62] Kromě dvou dcer měl Antonín Bauer šest synů: Josefa Antonína (1758), Antonína, Jana, Františka,[63] Jana Nepomuka Josefa a Václava. Nás

Opisy symfonií Vojtěcha Matyáše Jirovce a Wolfganga Amadea Mozarta z pera turnovského kantora Josefa Antonína Bauera.

zajímá Josef Antonín Bauer. V roce 1771 byl se svým bratrem Antonínem „v Němcích" v Polici nad Metují. Kde pobýval do roku 1780, není známo, od té doby až do své smrti v roce 1822 byl stále v Turnově, nejdříve jako varhaník, pak jako první učitel.[64] Měl syny Jana a Josefa, dcery Annu, Barboru a Helenu. Josefův syn Jan byl při Františku Bauerovi druhým učitelem po smrti svého otce. Tato rozvětvená rodina si zasloužil bližší pozornosti. Z jejich pera, především však z pera Josefa Antonína Bauera, vznikla velká sbírka hudebnin, čítající dnes kolem šesti set jednotek.[65] Několik skladeb je psáno otcem Antonínem Bauerem v 18. století, většina je však z přelomu 18. a 19. století. Ve sbírce převažují opisy skladeb českých skladatelů. Je tu například množství děl bakovského kantora J. I. Linka, F. X. Brixiho, díla Koželuhova, Rybova, Vaňhalova. Také jsou zde skladby Myslivečkovy, Zachovy, Jírovcovy, Pichlovy, Pavla Vranického a místních kantorů: soboteckého Josefa Svobody, F. X. Quardy – kantora v Loučkách nedaleko Turnova, lomnického Františka Doubravského, Kryšpína Taschkeho z Bělé pod Bezdězem a jiných. Z vlastní skladatelské produkce pochází patrně jen několik skladeb, a to Josefa Bauera. Cizí skladatelé jsou zastoupeni jmény Mozarta, Beethovena, Haydna, Dittersdorfa, Paisiella, Diabelliho, Schiedermeiera a množstvím dalších. Sbírka je jedním z našich nejkrásnějších notových souborů; prozrazuje dobrý hudební vkus a rozhled svých tvůrců – turnovských učitelů.

Obsahuje nejen církevní skladby z turnovských kůrů, ale též celou řadu světských skladeb. Jsou většinou rukopisné. Poněvadž si často kantor nemohl dovolit koupit tisk, opsal si ho. To se týká např. Bauerova opisu tisku Haydnova oratoria *Sedm slov Kristových* nebo Beethovenových *Variací na „Nel cor più non mi sento"*. Bauerové si opsali různé symfonie (Jírovec, Pichl, Mozart), Vaňhalovy klavírní skladby, výtahy z oper v různých úpravách apod. Dokladem, že vyučovali hudbě, je kromě zachované kvitance[66] i ve sbírce uložený tisk pražského nakladatele Marco Berry, *Singschule des Conservatoriums der Music in Paris* z 1. poloviny 19. století.

Závěrem lze shrnout, že doklady o pěstování hudby v Turnově máme již od 15. století. Nejvíce materiálů je ze 17. a 18. století, velká část starších písemností shořela při požáru města v roce 1643. Přesto, že město bylo třicetiletou válkou velmi zničené a od vrchnosti nedostalo žádnou podporu, velmi pečlivě se staralo o školu, kantory a hudebníky. Poněvadž bylo patronátním městem,[67] mělo pod svojí finanční správou nejen platy úředníků a zaměstnanců města, ale též učitelů i farářů. O vybavení školy i kostela se většinou staralo záduší, ale na větší vydání přispívalo město. Hlavní hudební instituci, tak jako v řadě jiných měst, bylo literátské bratrstvo, které z počátku obstarávalo veškerou kostelní hudbu – především vokální. Jeho členy byli přední činitelé města, školní učitelé hlavními výkonnými silami. V průběhu 17. století se začala rozvíjet nástrojová hudba, která později, především v 18. století, zatlačila chorální zpěv do pozadí. Muzikanti a zpěváci se účastnili nejen církevních obřadů, slavností, poutí, ale také často účinkovali při různých oslavách, pořádaných městem. Zpívali a troubili přitom na radniční věži nebo při obnově městské rady v radniční budově, při různých slavnostních příležitostech význačných městských činitelů u nich doma nebo na radnici. Také se rozvíjela činnost městské lidové hudby, tzv. muzikářů. Ti působili především při hospodských muzikách a svatbách, které jim přinášely tuč-

nější peníz. Těchto zábav se účastnili i školní kantoři, kteří kromě školních povinností a hudby v kostele, kterou neměli placenou, si takto přivydělávali na skromné živobytí.

Škola v této době byla v Turnově, tak jako v jiných městech, zřejmě na nejnižší úrovni. Byli zde pouze dva učitelé (rektor a pomocník) a varhaník. Někdy dokonce jen rektor a varhaník či dokonce rektor zastával i funkci varhaníka. Tak tomu bylo i v počátečních letech působení Antonína Bauera. Později, v době josefinských reforem, už byla škola obsazena lépe, především členy rodiny Bauerů. O jejich učitelské činnosti nejsme informováni, ale zůstala po nich až do dnešní doby zachovalá významná hudební sbírka. Hudebniny 17. století zmizely – buď při některém požáru, nebo proto, že nevyhovovaly současným potřebám. Hudebniny Bauerovy sbírky dodnes promlouvají k hudební veřejnosti. Muzikanti 17. a 18. století v Turnově položili základ k rozvoji hudby ve městě v 19. století. Toto období už je ale další kapitolou zdejšího hudebního života, která si zasluhuje samostatného zpracování.

Poznámky

1 Podrobnou rukopisnou expertízu turnovského zlomku podal pracovník Ústavu teorie a dějin umění ČSAV v Praze dr. Jan Kouba, jemuž děkuji za pomoc.
2 Uložen v OA Jičín, AM Sobotka, neinv. Rukopis je navržen za kulturní památku.
3 Livarová, A.: *Sobotecký graduál*. In: Sobotka. Jubilejní sborník k 450. výročí povýšení na město. 1498 – 1948. Sobotka 1948, s. 75.
4 Šimák, J. V.: *Příběhy města Turnova nad Jizerou. Díl I. Od založení města do roku 1620*. Turnov 1903, s. 187. (Dále jen: J. V. Šimák, *Příběhy.*)
5 Je uložen v rkp. odd. SK ČSR v Praze.
6 Okresní archiv Semily, Archiv města Turnova (dále jen: OA Semily, AM Turnov) sign. I-CH, purkmistrovské rejstříky 1607.
7 Záznam o tom je vepsán na prvním foliu graduálu.
8 OA Semily, AM Turnov, sign. I-F-2.
9 J. V. Šimák, *Příběhy*, s. 187.
10 OA Semily, AM Turnov, sig. I-S-7.
11 OA Semily, AM Turnov, sign. I-S-18, I-S-28; *Knihopis českých a slovenských tisků do roku 1800, č. 14 156*.
12 J. V. Šimák, *Příběhy*, s. 185 – 195.
13 OA Semily, Literátské bratrstvo Turnov, staré inv. č. 1931 a 1932. Pokud není uvedeno jinak, jsou údaje čerpány z tohoto materiálu.
14 OA Mladá Boleslav, fond Literáti, sign. 18-1, účetní kniha literátské I, fol. 2a – 6b. V OA Semily, AM Turnov, jsou zachovány ještě další artikule, a sice artikule kolínských literátů z roku 1647, o kterých se Zikmund Winter (*Život církevní v Čechách*, 2. díl, Praha 1896, s. 955) zmiňuje jako o turnovských, uložených v archivu Národního muzea. Jedná se ale o Šimákův opis těchto kolínských. Jak se originál dostal do Turnova, není známo. Jsou značně odlišné od boleslavských. Zatímco boleslavské pocházejí z roku 1565 a mají vyslovené utrakvistické zaměření, kolínské vznikly po třicetiletém válce, když docházelo k nejsilnějšímu pokatoličťování v českých zemích a kdy se u nás začal rozvíjet barokní sloh nejen ve výtvarném, ale i v hudebním a literárním umění. Je jisté, že alespoň v 17. století ještě v Turnově nebyly. Za vlastním textem artikulí je totiž soupis kolínských členů bratrstva, který končí rokem 1729. Je možné, že někdy během 18. století si je turnovští opět vypůjčili, poněvadž opis pořízený v Boleslavi se nezachoval.
15 OA Mladá Boleslav, Literáti, sign. 18-1, účetní kniha literátská I; též *Kronika mladoboleslavská od mistra Jiřího Bydžovského sepsaná*. Vyd. Zdeněk Kamper. Mladá Boleslav 1935, s. XVI.
16 J. V. Šimák, *Příběhy*, s. 211.
17 OA Jičín, AM Sobotka, gruntovní kniha č. 3577, fol. M 11; též Ruda, Vladimír: *Stručný historický nástin vývoje Sobotky*. Sobotka. Jubilejní sborník, s. 19 – 34; též Mikanová, Eva: *Literátské bratrstvo v Sobotce. Hudební život v Sobotce v XVII. až XVIII. stol*. In: Sobotka 68. Sobotka 1968, s. 13 – 22.
18 OA Semily, AM Turnov, sign. I-CH, purkmistrovské rejstříky 1607.
19 Podle zápisu v památníku zpěváckého spolku v Turnově, uloženém v Okresním muzeu Českého ráje v Turnově, byl tento rorátník ještě počátkem 20. století v turnovském muzeu.
20 Jak víme z žaloby obce k regentu Královi, odešel až roku 1658, ale mnoho not poškodil (Šimák, J. V.: *Ze školských pamětí. Listář k dějinám školství na Turnovsku*. Turnov 1908, s. 48 – 51).
21 OA Semily, AM Turnov, rkp. 31, pamětní kniha města Turnova 1643 – 1835 (knihy červené), fol. 58.
22 J. V. Šimák, *Ze školských pamětí*, s. 18 – 19.
23 OA Semily, AM Turnov, sign. I-CH, purkmistrovské rejstříky 1648.
24 J. V. Šimák, *Ze školských pamětí*, s. 48 – 51.
25 OA Semily, AM Turnov, sign. III-CH, purkmistrovské rejstříky 1679.
26 J. V. Šimák, *Ze školských pamětí*, s. 44.
27 Tamtéž, s. 36 – 37.
28 OA Semily, AM Turnov, registra záduní 1650 – 1651 a další sign. III-F-19.
29 OA Semily, AM Turnov, počet záduší 1625 – 1710; sign. III-F-18, registra záduší špitálního od 11. 3. 1650 do 3. 10. 1651. Je zde sice údaj o stěhování turnovského varhaníka

z Chrastavy bez uvedení jména, jeho totožnost však je možné určit z dalších materiálů. Již v následujícím roce je totiž Petr varhaník požádán magistrátem, aby napsal německé psaní varhanáři do Sluknova (OA Semily, AM Turnov, sign. II-CH, purkmistrovské rejstříky). Ani zde sice není jeho plné jméno, ale v dopise turnovskému rychtáři v roce 1658 je podepsán jako školní oficiál Petr František Cvikr a dokládá, že působil ve městě již *půl osma léta* (Šimák, Ze *školských paměti*, s. 47). Take v již citovaném dopise turnovské obce regentu Krčínii z roku 1658 je jmenován jako varhanik Petr Cvikr.

30 E. Mikanová, *Literátské bratrstvo v Sobotce*, s. 17.

31 V Turnově se Petr Cvikr nezakoupil. Existuje zápis z 27. listopadu 1657, že pobýval rok u Tobiáše Kocióna, literátského kantora (OA Semily, AM Turnov, sign. II-CH, purkmistrovské rejstříky 1657, č. 21). Také ještě tentýž rok nastoupil od sv. Havla nový varhanik (tamtéž, č. 19, 18. září). Byl to pravděpodobně Ondřej Volný, který byl již roku 1658 přijat za člena literátského bratrstva.

32 Mikanová, Eva: *Hudební instituce na Mladoboleslavsku v 17. až 18. století*. In: Příspěvky k dějinám české hudby. Sv. 3. Praha 1976, s. 70, 80.

33 Malé přenosné varhany používané především při poutích o bohoslužbách venku. Často ale zastupovaly i funkci větších varhan.

34 O této varhanářské rodině toho není mnoho známo. Krátší stať o ní má Rudolf Quaika, *Der Orgelbau in Böhmen und Mähren*. Mainz 1966, s. 58 – 59, 72 – 73; též Joseph Ruprecht, *Singende und klingende Heimat*. Königstein in Taunus 1968, s. 34. Několik poznámek o tomto jménu uvádí Ulrich Dähnert, *Historische Orgeln in Sachsen*. Leipzig 1980. Zmínky jsou též v rukopisné práci J. Klause *Orgel-Repertorium*, uložené v Archivu města Plzně, sign. 6 F 62. Za informace z těchto materiálů děkuji Ludomíru Tomšímu. Podle literatury a dalších výzkumů v OA Česká Lípa, OA Liberec, OA Semily a OA Jičín je možno naznačit jejich činnost takto: 1617 Benignus Weindt (otec) – Sebnitz, 1645 synové Benigna Weindta – Chrastava; 1649 žluknovský varhanik – Turnov, 1650 Georg Weindt – jednání v Sobotce (stavba varhan se neuskutečnila), 1649 Georg Weindt – Česká Lípa (oprava regálu), 1650 Georg Weindt – Liberec, 1651 Georg Weindt – Turnov (oprava varhan a objednávka nových), 1656 Georg Weindt – Krzeszów, 1654 Georg Weindt – Turnov (dokončen patrně u sv. Mikuláše), 1654 Bautzen?, 1655 Georg Weindt – Nové Město nad Metují, 1655 (?) Georg Weindt – Hirschberg (Jelenia Góra?), 1657 – 1659 bratři Weindtové – Freiberg, 1660 Georg Weindt – Česká Lípa (oprava měchů), 1661 Georg Weindt – Zittau, 1662 Georg Weindt – Český Dub, 1664 Georg Weindt – Hejnice, Georg Weindt – Česká Lípa (oprava varhan); Georg Weindt – Frýdlant; 1667 Georg Weindt – Seidenberg, 1672 Georg Weindt – Freiberg, 1673 Georg Weindt – Rychnov (Reichenau: nyní jsou v Královce – Königshain), 1676 prodává varhany vdově po Georgu Weindtovi do Seifendorfu a Marienthalu (tam stojí na postranním chóru); 1678 vede ještě obchodní jednání vdova Weindtová s Českou Lípou. Do dnešní doby se snad zachovaly varhany v Reichenau a Marienthalu. Varhany z Bludyšína byly r. 1790 předány do Lobendavy, kde byly r. 1858 přestavěny varhanářem Reissem.

35 Böhmisch Neustadt: asi se jedná o Nové Město nad Metují, poněvadž v dopise Turnovským (OA Semily, AM Turnov, sign. I-F-103b) 1. 10. 1654 se zmiňuje o ponu regentovi, kterým je patrně mínění Václav Králík z Brocenburku. Ten měl majetek v Novém Městě nad Metují. Nové Město pod Smrkem bylo v tuto dobu zcela spálené a začala se vzpamatovávat teprve v 80. letech 17. století. Také podle sdělení prof. L. Tomšího je v monografii Jana Klosa o dějinách Nového Města nad Metují zpráva o Jiřím Weindlovi, varhanáři z Grüssau, jako staviteli varhan v Novém Městě nad Metují roku 1655 (jméno je zřejmě zkomolené; do Turnova psal Weindt také z Grüssau).

36 Patrně dnešní Jelenia Góra, ne Doksy. Stavěl totiž varhany jak v Lužici, tak ve Slezsku. Z Doks není známa žádná stopa po jeho působení.

37 Patrně Lánov u Vrchlabí.

38 Konrád, Karel: *Dějiny posvátného zpěvu staročeského*, 2. díl. Praha 1893, s. 92.

39 Uložený v knihovně Národního muzea v Praze, sign. III A 12. V listině podávající posloupnost bokovských kantorů (OA Mladá Boleslav, AM Bakov nad Jizerou) je vložen listek psaný bakovským učitelem Janem Tonderem: *Listinu tuto nalezl jsem v starých pasijích od r. 1535. Pašije tyto jsem pro jich vzácnost dal Muzeu království českého v Praze, kde s velkým vděkem přijmuty byly. J. Tonder.* Tyto pašije dosud nebyly nalezeny. Je možné, že Tonder chybně přečetl letopočet 1575 za 1535, ale zcela vyloučit tuto případnou starší předlohu také nemůžeme.

40 Oba předneseli své objevné výzkumy v referátech v Praze na mezioborové konferenci, pořádané Společností pro starou hudbu při České hudební společnosti na podzim roku 1986. Oběma děkuji za umožnění použití jejich badatelských výsledků.

41 Uložený v rukopisném oddělení SK ČSR v Praze.

42 OA Jablonec nad Nisou, AM Železný Brod. I v Turnově se provozovaly pašijové hry, jak víme z jejich zákazu v roce 1780 (OA Semily, AM Turnov, fasc. 1780, 22. 3.).

43 Podobský, Jaroslav: *Dějiny Rovenska pod Troskami a okolí*, 1. díl. Rovensko pod Troskami 1971, s. 63 – 67. Důkladný rozbor Holanova života a díla předložil Bužga, Jaroslav: *Holan-Rovenský, představitel městského hudební kultury koncem 17. století*. Hudební věda, 4, 1967, s. 420–438; týž: *Capella Regia Václava Karla Holana Rovenského*. ČNM, 124, 1955, s. 154–170. Nejnověji se Holanem podrobně zabývá Maletín, Bohumil: *Václav Karel Holan Rovenský a jeho kancionál*. In: Miscellanea oddělení rukopisů a vzácných tisků SK CSR, 4, 1987, s. 85–120.

44 Státní ústřední archiv v Praze, Archiv pražského arcibiskupství (dále jen SUA Praha, APA), sign. D 85 – 90, kart. 2408.

45 Kostel Narození P. Marie patřil do 15. století dominikánům. V roce 1424 byl Žižkou vypálen, dominikánům. V té době již zde sídlili literáti, protože při požáru města v roce 1643 vzal v tomto kostele za své též iluminovaný graduál českých pánů pořízený nákladem literátského bratrstva v roce 1568. Kostel byl několik let v troskách. Roku 1647 byl znovu zřízen. V tomto roce vynakládají literáti např. 7 zlatých na zhotovení literátského okna v klášteře nebo platí 1 zlatý za dvě stoličky v klášteře nebo platí 1 zlatý za dvě stoličky a dvo nové pulpity do klášteru na kruchtu. Kláštereem je zde mínění kostel P. Marie, stále ještě tehdy žijící v podvědomí lidí jako klášterní.

46 SUA Praha, APA, sign. D 85 – 90, kart 2408.

47 Kinský, Karel – *Bratrstva literátů a turnovské*

roráty. Turnov 1941, s. 11. Karel Konrád (cit. dílo, s. 93) se zmiňuje o inventáři z roku 1785, v němž je mimo jiné zapsána rorátní kniha v kůži vázaná, kromě ní ještě jeden kancionál a brarská kniha – obojí v kůži vázané, dále stříbrné pečetidlo a větší množství hudebních nástrojů. Tento inventář zatím nebyl nalezen. Na kůru děkanského kostela je dosud osm svazků rukopisných rorátů z let 1764 – 1838.

48 OA Semily, AM Rovensko p. Tr., sign. IV. MK – pamětní kniha města Rovenska, fol. 45 a 48. V inventářích farního kostela na Týně z let 1708 a 1712 jsou zapsány kromě hudebních nástrojů dva tištěné kancionály, jeden psaný kancionál a pašije na Květnou neděli a Velký pátek. Je pravděpodobné, že se jednalo o Holanovy skladby (SUA Praha, APA, sign. D 85 – 90, kart. 2480).

49 OA Semily, AM Turnov, sign. III-F-85, IV-F-1.

50 Jedná se o jedno ze dvou vydání *Českého Dekakordu*, 1. vyd. u Jiřího Šípaře 1642, 2. vyd. u Urbana Gališe 1669. Kancionál psaný starý je neidentifikovatelný, není o něm nikde bližší zmínka. Roku 1718 koupený tištěný kancionál mohl být jedno z vydání Štěpánova kancionálu.

51 SUA Praha, APA, sign. D 85 – 90, kart. 2408.

52 SUA Praha, APA, sign. D 85 – 90, kart. 2408.

53 OA Semily, AM Turnov, sign. I-Z-M1; rkp. 34, fol. 107. Další úleva jim byla magistrátem poskytnuta v roce 1761, podle níž všichni muzikanti, kteří slouží v kostele a od města nedostávají žádný příspěvek, mají být osvobozeni od odvádění desátku a ponůcky. (Tamtéž, sign. V-F-53).

54 Šimák, *Ze školských pamětí*, s. 53 – 54.

55 Tamtéž, s. 68.

56 OA Semily, AM Turnov, radní protokoly 1760 až 1762, sese 26. 1.1762; protocollum iudiciale ab anno 1762, fol. 100 – 101.

57 OA Semily, AM Turnov, rkp. 34, fol. 94.

58 OA Semily, AM Turnov, sign. II-F-159b.

59 OA Semily, AM Turnov, rkp. 34, fol. 97a.

60 OA Semily, AM Turnov, protocollum iudiciale ab anno 1762, fol. 96a; AM Turnov, sign. V-F-62.

61 Údaje jsou převzaty z OA Semily, AM Turnov, sign. V-B, registra sessionum 1757; radní protokoly 1762 – 1767, sese 12. 10. 1762 a 30. 12. 1763; AM Turnov, fasc. 1780, 28. 1.

62 OA Semily, AM Turnov, soupis obyvatel 1771. – V matrice turnovských narozených se však nenachází. 17. 10. 1757 se oženil v Turnově s Kateřinou, dcerou Antonína Korselta (SOA Zámrsk, Sb. matrik, č. 5256). Zemřel 4. 7. 1788 na souchotiny ve věku 64 let (tamtéž, 5259).

63 Zemřel 20. 3. 1839, pozůstalostní protokol věk neudává (OA Semily, AM Turnov, magistrát, sign. I/1488). Matrika č. 5253 v SOA Zámrsk uvádí datum jeho křtu 24. 8. 1771. Zemřel na souchotiny 20. 3. 1839 (tamtéž, matrika čísla 5269).

64 Josef Bauer se narodil v Turnově 6. 3. 1758, oženil se 16. 1. 1786 s Annou Černohouzovou, zemřel 30. 9. 1822 v Turnově na *Nervenfieber* (tamtéž, Sbírka matrik, č. 5252, 5256, 5269; OA Semily, AM Turnov, sign. I/290).

65 OA Semily, Archiv děkanství Turnov. Sbírka byla zkatalogizována hudebním oddělením Státní knihovny ČSR v Praze..

66 Kvitance Františka Bauera, bratra Josefa Bauera, z r. 1811, kde potvrzuje příjem od Josefa Weiricha za vyučování hře na klavír (OA Semily, AM Turnov, 1. 12. 1811).

67 Prášek, Justin V.: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*. Turnov 1879, s. 165.

MATERIÁLY

Vzpomínky Albíny Roubalové ze Semil

Rudolf Hlava

Albína Roubalová, rozená Vondráčková, pocházela ze starého semilského rodu. Její předkové byli majiteli domku čp. 50 v dnes zaniklé Prokopově ulici, připomínaného již roku 1713. Roku 1844 převzal za 346 zlatých tento domek pivovarský dělník Josef Vondráček, po něm měli domek Antonín Vondráček a Marie, rozená Farská z Roprachtic. Poté zdědil domek již Albínin otec Antonín Vondráček, narozený 6. listopadu 1873. Byl předlákem u firmy Franz Schmitt v Semilech-Řekách a 22. 6. 1908 zemřel na tuberkulózu. Matka Albíny, rovněž Albína, byla dcerou Josefa Vojtíška, továrního dělníka v Semilech, a Anny, rozené Vondráčkové z Libštátu; narodila se 24. července 1873 ve Stružinci. Z manželství Albíny a Antonína Vondráčkových pocházelo více dětí, avšak kosila je v útlém věku tuberkulóza. Vyrostli pouze Marie, narozená 15. srpna 1895, Antonín, narozený 14. dubna 1899, a Albína, narozená 17. února 1901.

Albína byla též textilní dělnicí. Dne 4. září 1920 se provdala za Františka Roubala, narozeného 5. března 1895 v Čimicích u Klatov, dozorce pohraniční stráže, a přestěhovala se s ním do Horních Hoštic u Javorníka ve Slezsku. Tam se jí narodil syn Vladimír. Roku 1939 byl autorčin manžel zatčen gestapem pro odbojovou činnost, v Berlíně odsouzen a 28. dubna 1944 popraven. Synu Vladimírovi se podařilo přejít roku 1939 spolu s piloty Karlem Ševčíkem a Jiřím Janouškem ze Semil do Polska. V Krakově jim bylo nabídnuto buď předání nacistickým úřadům, nebo vstup do francouzské cizinecké legie. Všichni tři volili druhou možnost. Na lodi Chrobry byli dopraveni do Bou-

logne-sur-Mer. Vladimír Roubal poté pracoval v leteckém průmyslu, Janoušek a Ševčík se dostali později jako piloti do Velké Británie k 311. československé jednotce. Janoušek zahynul v letadle 16. prosince 1940, Ševčík se po roce 1945 vrátil do vlasti, Vladimír Roubal zůstal v cizině.

Albína Roubalová se po osvobození Československa stala zdravotní sestrou. Po únoru 1948 byla členkou Místního akčního výboru Národní fronty a činně se zúčastňovala práce jak v Komunistické straně Československa, tak ve společenských organizacích; byla též poslankyní Místního národního výboru v Semilech a hodně manželských párů dodnes vděčně vzpomíná na její laskavá slova, pronesená na samém počátku společné cesty životem. Bydlela ve vlastním domku čp. 560 nad novými školami v Semilech. I ve vysokém věku se nepřestávala zajímat o veřejné dění a pomáhat, kde bylo třeba. V červenci 1983 byla po těžké chorobě převezena do Domova důchodců v Rokytnici nad Jizerou, kde 22. listopadu 1983 zemřela.

Své vzpomínky napsala po dlouhém zdráhání v listopadu 1957.[1] Zachytila v nich jak těžkou situaci textilního dělnictva v Semilech na počátku století, tak okolnosti spojené se stavbou Dělnického domu a vznikem Dělnické tělocvičné jednoty. Zachránila před zapomenutím řadu jmen pracovníků dělnického hnutí. Důležité jsou její vzpomínky na kulturní život dělnictva, na podíl, který měly divadlo, zpěv a recitace v uvědomovacím procesu dělnické třídy. Velmi cenné jsou ve vzpomínkách Albíny Roubalové doklady o dělnické solidaritě, obětavosti a vzájemné pomoci, o zájmu o kulturní život, o lidové tvořivosti.[2]

■

Vzpomínky na staré Semily

Jak ráda mám naše malé městečko. To proto, že mám tolik osobních vzpomínek na ně.

(Můj) životní úděl byl všelijaký. Bylo nás devět dětí. Otec, tovární dělník – předlák, pracoval u firmy Schmitt v (Semilech) – Řekách. Jeho pracovní doba byla od šesti hodin ráno do sedmi hodin večer. V poledne hodinová přestávka: sloužila k tomu, aby si dělníci snědli krajíc chleba a (vypili) džbánek černé žitné kávy (bílá se do továrny nehodila, protože rychle kysala), a k tomu, aby si dělníci vyměňovali své nápady, trampoty a rozumy, jak sami říkali. Z takových pohovorů vyrostl návrh na založení konzumního družstva a stavbu Dělnického domu v Semilech. Tenkrát jsem tomu ještě nerozuměla. Vím jenom, že se dělo něco zvláštního, velkého – podle radosti, s jakou si náš otec s maminkou (o tom) vyprávěli.

Pamatuji se, jak (dělníci) pořádali večírky – v místnosti u Jirounků, u Soppů[3] a za zámkem u Hamplů.[4] Do jednoho rohu postavili čtyři soudky od piva, přes to několik prken, nějaké prostěradlo nebo přehoz z postele – a bylo jeviště. Návštěvy byly veliké, poněvadž tito herci podávali návštěvníkům své srdce. Vstupné bývalo dobrovolné. Nejvíce se uplatňovaly vlastní skladby místních písničkářů na zdejší poměry. Například v Semilech žil starý lichvář Sudek.[5] Ten půjčoval chudým domkářům peníze na vysoký úrok. Když domkář nemohl zaplatit, ztratil i ten malý dřevěný domek, na který se celá léta dřel.

Semily a Podmoklice v roce 1909. Vpravo plakáty sociálně demokratické organizace k 1. máji a divadelní hře Na taře.

Sudek byl bohatý. Měl v Semilech několik domů a kusy pozemků, tak, jak je dovedl z chudých lidí vyždímat. Zato zas jiní mu vyvedli všelijakou čertovinu. Na jedné zahradě měl rybníček, kde si choval kačenky. Jeden jeho soused dostal chuť na kachnu – hned věděl, kam pro ni. I když mnoho lidí vědělo, kde se káča ocitla, nikdo nevyzradil. Můj strýc, maminčin bratr, písničkář Vojtíšek[6] zpíval:

Sudek ve svém rybníčku,
buci bác, kachny plác,
pěstoval si kachničku,
buci bác, bum . . . atd.

Jak se rozneslo, že kachnu někdo ukradl, hned se o celé záležitosti druhého dne zpívalo[a] po ulicích.

Tam, kde je dnes semilské státní kino, byla truhlářská dílna u Nyčů.[7] Zaměstnáni tam bývali také dva učedníci. V dílně se svítilo karbidovými svítilnami. Příprava tohoto osvětlení musela být prováděna za denního světla. Jednou učedník zapomněl světlo připravit. Šel ku kotlíku, do kterého se dával karbid, s rozžatou svíčkou. Hned nastal katastrofální výbuch. Okna ve všech domech v celé ulici byla rozdrcena na padrť, zámky u oken a dveří vyraženy. Druhý den písničkář Vojtíšek zpíval:

(1.) U Nyčů bouch' acetylén,
okna jsou hned na dračku,
u Klikarů, u Lukášů[8]
i taky u Vondráčků.

(Ref.): *Zpropadený acetylén,*
jak jen moh' vybouchnout?
Pojďme se tam, pane rado,
pojďme se tam kouknout,
pojďme se tam podívati,
jak (jen) moh' vybouchnout.

(2.) *Z leknutí též přišla o řeč*
Vondráčkom jalovice,
museli hned pro doktora
až do Staré Lomnice.

(Ref.): *Zpropadený acetylén atd.*

(3.) *Žák, ten zůstal omráčený,*
žehlil právě kalhoty
a Štěpán švec zas ze strachu
vlezl celý do boty.

(Ref.): *Zpropadený acetylén atd.*

(4.) *Vystrčil ven z boty hlavu,*
bázlivě se Žáka ptal,
co se to as přihodilo,
aby odpověď mu dal.

(Ref.): *Zpropadený acetylén atd.*

Na novou semilskou módu písničkář Vojtíšek zpíval:

Proč ta dáma po ulici
vlečkou chodník zametá?
Proč neveme v ruku koště,
tím se to líp odmetá.
A to, synku, není možná
a taky to nebude,
vlečky – ty jsou pro bohaté
a košťata pro chudé atd.

U nás bydlely dvě rodiny v jedné, ne právě moc velké světnici. U jednoho okna Žák, krejčí, u druhého Štěpán, švec. Žák s manželkou chodili do továrny – tiskárny látek. Měli u sebe tři děti – Kamila, Marii a Růženu. Starší dvě byly už někde ve světě. Celkem měli pět dětí. Štěpánovi měli dvě děti – Anču a Františka. Chodili také do továrny. Ve volných chvílích a v noci šil Žák pro své soudruhy z práce šaty, Štěpán boty. Řemeslo by je neuživilo, protože dělník si nekupoval za hotové; hotové nikdy neměl. Z každé výplaty se po částech splácelo.

Poměr mezi[b] naší rodinou a rodinami Štěpánových a Žákových[b] byl velmi kamarádský. Byly to rodiny proletářské v pravém slova smyslu. Všichni byli organizováni v sociálně demokratické straně. Mluvím o[c] letech kolem roku 1906.[c] Všichni tři tátové hrávali každou sobotu halířový mariáš střídavě v některém bytě. V neděli odpoledne (hrávali) v hospodě na náměstí[9] u starého Náděje, kterému říkali Mente. Měl totiž ve zvyku za každým slovem říkat mente (pocházelo od slova sakramente). Ženské doma praly, spravovaly a uklízely.

Když bylo usneseno, že se bude stavět Dělnický dům, výhry z halířového mariáše se ukládaly a zapisovaly do sešitku. Někdy se stalo, že mariášníci poseděli v neděli dopoledne déle a pak se ještě před rozchodem na dolením náměstí zapovídali. Při jednom takovém povídání na ulici se zdrželi déle. Ženské (už) nalily polévku a čekaly. Když se nemohly dočkat, vzala každá židli a donesly (je) na náměstí, aby prý se k tomu povídání posadili, aby je nebolely nohy. V tu ránu jako když do vrabců střelí – hned byli doma.

Schůze mívali (dělníci) v Bořkovsku nebo v Pansku[10] v háji nebo v některém hostinci[d] – většinou za zámkem. Byli jsme malí, maminka nás brávala

Semily kolem roku 1910.

Pěvecké sdružení sociálně demokratické strany v Semilech kolem roku 1906.

s sebou. Vypadalo to, jako když jde rodina na procházku. Jenomže těch rodin se sešlo mnoho. ⟨My⟩ děti jsme si hrály, dospělí rokovali.

Pak se stavěl Dělnický dům,[11] ve kterém byly konzumní prodejna, sklad uhlí v šupnách na dvoře, pekárna, nad pekárnou jeviště – a na tu dobu krásný, veliký sál s přilehlými místnostmi pro hostinec, šatna a několik bytů. Peníze na stavbu byly vypůjčeny z ⟨městské⟩ spořitelny a ⟨ze⟩ záložny v Semilech. Kdo měl zdravé ruce a nohy, chodil na staveniště zdarma brigádnicky pomáhat. Peněžní ústavy neměly chuť půjčit peníze na stavbu Dělnického domu, žádaly funkcionáře, aby se zaručili vlastními domky. Tento požadavek funkcionáři odmítli, pak se celá zápůjčka napsala na Dělnický dům.

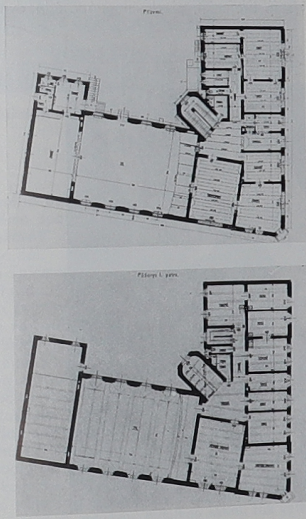
⟨Vzpomínám na⟩ pozoruhodnosti ⟨Dělnického domu⟩. Nad jevištěm je reliéf sestavený podle podob osob, které se nejvíce přičinily o rozvoj dělnického hnutí a o stavbu Dělnického domu. Provedl ⟨jej⟩ semilský rodák akademický sochař Hlava,[12] syn chudé vdovy. Mně se tehdy ze všeho nejvíce líbilo, že tam byla také moje maminka. Pod reliéfem bylo napsáno krásné heslo z Písní ⟨otroka⟩ Svatopluka Čecha:

Pobratři se lidstvo volné, klesnou pouta otroků . . .

Ve ⟨vstupní⟩ chodbě na stěně byla bílá mramorová deska se jmény spoluzakladatelů. Jak často jsem u této desky stála! Vždyť tam bylo vyryto také jméno mého otce: Antonín Vondráček. Žel, že tak brzy zemřel na tuberkulózu, která byla průvodcem mnoha dělnických rodin. ⟨Okouzloval mě také⟩ krásně malovaný strop v sále, jaký jsem doposud nikde jinde neviděla.

Když byl Dělnický dům v Semilech otevřen pro veřejnost,[13] měli dělníci v Semilech velký svátek. Hned se začala nacvičovat divadla.

Bylo mi asi devět let, když se hrálo divadlo *Svět malých lidí*.[14] Moje maminka hrála chudou vdovu, dělnici, která měla dvě děti. Syna hrál Franta Štěpán, dcerku já. Na jevišti byla chudá jizba, ve které jsme bydleli. Já s bratrem jsme spali na posteli. V noci k nám přišel dráb a vyhodil nás na ulici, protože chudá rodina neměla čím zaplatit nájem. Hra se shodovala přesně se současným životem. V hledišti diváci pozorně sledovali děj a hráli s sebou. Až na jevišti jsme slyšeli povzdech: Chudáci děti! – Pak jsme ještě jako děti hráli mnohokrát. Co tady bylo krásných her! Vláda tmy,[15] Páni,[16] Naši furianti,[17] Pro naši školu,[18] Hrubá košile,[19] Jánošík,[20] Cesta kolem světa, Tajemný hrad v Karpatech,[21] Dva sirotci[22] atd., atd. Jánošíka[t] hrál František[e] Kobrle, krásná, majestátní postava, později Rudolf[e] Poloprudský. Hrálo

Plány Josefa Brodského na stavbu Dělnického domu v Semilech – přízemí a I. patro.

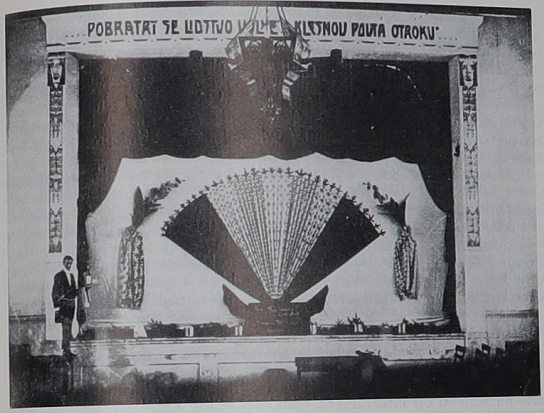
se v původním nastudování, kdy soud vyřkne rozsudek smrti. Hráli všichni členové DTJ, protože bylo potřeba asi 120 osob. Moje maminka hrála babu na peci, která, když Jánošík uniká, křičí: „Hrachu mu hoďte!" Hodili, Jánošík uklouzl a byl chycen.

Dva sirotci byla hra francouzského spisovatele. Anča Davidová hrála slepého sirotka: překrásně zpívá u kostela Ave, Maria. Tím žebrá pro celou rodinu brusiče a pro jeho matku, žebračku. Přichází kněžna (⟨hrála ji⟩ Dolenská). Hlas žebračky ji dojímá. Druhý sirotek, Henrietta (Mařenka Náděj ová) se dostává do zajetí nočních hejsků, francouzských markýzů, je zatčena v jejich nočním podniku, kam si ji právě přivádějí, když na ulici obě dívky přepadli. Je dána do vězení, ač se ničím neprovinila. Ve věznici je současně brusičova milenka Marina (hrála Tauchmanová). Kradla pro milence peníze. Ten je prohýřil a když je tázán, kde vzal peníze, přiznává, že Marina opatřila. ⟨Brusiče⟩ hrál Vašek Rezler. Marina ve věznici slyší jeho výkřiky v opilosti a říká zoufale: „Jen zpívej a opíjej se a buď hodně vesel, abys zapomněl na tu, kterou jsi tak nevýslovně nešťastnou a bídnou učinil!"

Cesta kolem světa byla hrána sedmnáctkrát. V jednom jednání, kde mají výstup brahmini, přeskočila nápověda dva listy. Herci neví, kudy kam. To

Ivan Olbracht a Josef Rezler v době stavby Dělnického domu.

Slavnostní výzdoba jeviště Dělnického domu k prvnímu plesu tiskařů a vzorkorytců v Semilech.

postřehl jeden z cestovatelů, kterého hrál krásně a nezapomenutelně pan Čečelka.[23] Vystoupil ještě se dvěma spolucestovateli, zachraňuje situaci a povídá: „Co tu chtějí ti mikuláškové?" a klidně zase odchází. Mezitím si nápověda upravila knížku a jelo se dál.

Jako v pohádce byl vybudován *Tajemný hrad v Karpatech*, kde se zjevuje a zpívá mrtvá[g] milenka majitele hradu. (Tu) krásně hrála Dolenská.

Úprava jeviště při těchto hrách byla velmi náročná a pracná. Hadí sluje, plazící se hadi, různá prapodivná zvěř vůbec, lokomotiva, plující loď, ohromná tovární pec, do které se přikládá uhlí... Mohutným dojmem působí šibenice, kolem níž jsou seskupeni muži v talárech. Je přiveden Jánošík a v tom přitmí je vynesen rozsudek. Mnohý z diváků napětím ani nedýchá...

V mnoha divadelních hrách účinkovala paní Štyrandová. Režisérem některých her byl Gustav Šorš[h].[24] Nastudoval vždy velmi pečlivě, hru „nepustil" dříve, dokud herci řádně neovládali své úlohy. Některé (hry) režíroval i hrál Zdeněk Husák.[25] Zadrhoval trochu rrr, ale to nevadilo, aby ve hře *Noc na Karlštejně* si zahrál Karla IV. Divadlu byl – právě tak jako Šorš – oddán tělem i duší. Mach hrával postavy komické. Při divadle[i] *Hrubá košile* hrál krejčího. Přinesl přes ruku přehozené ušité šaty, prý panu synovi. Měl pouze jediný kratičký výstup, ale svým vystoupením, maskou, mimikou sklidil tak velký úspěch, že byl obecenstvem v polovici jednání asi třikrát vyvolán.

Tak hrával dělnický kolektiv. To byl nezapomenutelný kolektiv ochotníků, obětavý, nenáročný. Na všechny se už ani nepamatuji. (Vzpomínku zaslouží též) Dolenský[26] z drogérie – hrával i režíroval.

Z výtěžku her, ze zábav, ze šatny, z mariášnických besed, z lístků, které se prodávaly jako cihly, se uplácely dluhy a kryla režie, která byla dosti veliká.

V roce 1909 jsem byla první žákyní Dělnické tělocvičné jednoty v Semilech. Cvičila jsem se členkami, protože žákovský odbor ještě nebyl. Mám fotografii z roku 1910 – u Dělnického domu.[27] Cvičily jsme s rudými praporky, později s ozdobenými kroužky.

První moje veřejné cvičení bylo v Bozkově. Byla jsem malá, šla jsem poslední. To už se o nás starala jenom maminka, otec byl již mrtev. Peněz v domě nebylo a maminka (mi) připomíná na cestu: Neboj se, hlad mít nebudeš, já si dodělám práci a přijdu za tebou. Jídlo ti koupím. – Dopoledne jsme měli zkoušky (cvičení) s hudbou. Já jsem měla trochu trému. Poprvé – křest! Tolik lidí se na nás dívalo. Pak se nějak rozkřiklo: ona nemá tatínka. Za chvíli mě zavolal jeden soudruh a podává mi hrst krejcarů, jak je mezi sebou vybrali, abych prý si koupila oběd, že jsem pěkně cvičila. Když jsem dávala ty krejcárky mamince, kárala mě, že jsem to neměla brát. Pak mě vzala kolem krku a plakaly jsme obě.

Další veřejná cvičení pak následovala každý rok po celém okrese. Později se utvořil žákovský odbor. Náčelníkem byl soudruh Křapka, náčelnicí soudružka Růžena Kovářová. První žák – Bedřich Jína. Naším cvičitelem, později náčelníkem byl Josef Tomeš, náčelnicí Milka Kobrlová, starostou Alois David. Nejstarším členem DTJ byl tenkrát František Máchala, (dále) starý Kavka, Antonín David, Franta Votočků, Vašek Halíř, Rudolf Kobrle, Šindelář, Havránkové, Bohouš a Ruda Borčických, Vávra a řada jiných; na jejich jména se už ani nepamatuji. Ženy – (to byly) Tauchmannová, Žalská, Čmuchálková, Ludvíková, Ducháčová, Tůmová, Fleknová, Vondráčkovy, Stříbrných, Šindelářovy, Knopovy, Matyáskovy, Rezlerová, Suchardovy a zase řada dalších, na jejichž jména si už nepamatuji.

Do školy v Semilech jsem chodila ráda. Učitelka Egertová byla na nás hodná, šla s námi od prvé až do páté třídy. O přestávkách mě posílávala pro svačinu. Také mi někdy kus ze své bohaté svačiny nabídla, to když zjistila, že já s sebou k jídlu nic nemám. Jako děti jsme se jeden druhého vyptávali: někteří měli chleba s máslem, někteří se sádlem, většina suchý. Pan Žák mi poradil, ať si chleba posolím, sůl že zvlhne a bude to jako pomazané. Až se budou děti ptát, s čím já mám chleba, ať řeknu, že s krejčovským sádlem. „Uvidíš, že ti budou závidět! Ale ty to nikomu neprozraď!" Zadušovala jsem se, že nepovím.

Náboženství byl ve škole povinný předmět. Měla jsem dobrou paměť, články z bible a katechismu jsem při přištím náboženství opakovala doslova. Co to ale bylo platné, když do prospěchu se počítala i docházka do kostela! To mi nevycházelo. Maminka se těšila, že jí v neděli pomůžeme s nějakou prací, když je doma. Chodila do továrny, aby nás uživila. Odnikud nebyl ani haléř, žádné rodinné přídavky jako dnes. Co nevydělala vlastní rukou, nebylo. Chodili jsme bosí až do mrazu, na jaře zas hned, jak slezl sníh. Prosila jsem, plakala, (že nemohu do kostela), že mi to zhoršíí vysvědčení, když mám (jinak) samé jedničky. Ale nic naplat. Nevyšlo to. Když jednou zase

pan děkan Svoboda kontroloval docházku, byly jsme už smluveny tři žákyně – Anča[c] Fialová, Lída[c] Fleknová a já – všecky jsme svorně tvrdily, že jsme v kostele byly. Pan děkan se ptal ještě asi dvakrát. Pokaždé jsme svědčily jedna druhé, že jsme šly spolu. Pak se nás pan děkan na docházku víc už nikdy neptal.

Jedna věc mi z bible nešla nikdy do hlavy. Potopa světa. Přišla veliká voda, všecko se utopilo, zachránil se pouze Noe se svými syny na arše, kterou sám zrobil. Zachránil se na vysokém vrchu, kde archa uvázla. Ten jeden syn se pak oženil, vzal si za manželku dívku z cizího národa. Ptala jsem se maminky, kde se vzal ten cizí národ, když se všichni utopili. Maminka nevěděla – a já to nevím dodnes. Asi jsem si to tenkrát špatně přečetla.

(Moji) sourozenci umírali v raném věku – jeden po druhém. Sestra umřela osmnáctiletá. Když už mohla být (mamince) trochu nápomocná, dostala tuberu. Tři roky stonala. Do sedmnácti let chodila do továrny, rok byla nemocná doma a pak jsme se s ní rozloučili. Z devíti (dětí) jsme doma zůstali čtyři.

V takových příhodách a nehodách rok po roku utíkal, až přišla světová válka. U nás to bylo jako všude jinde. Byla právě neděle (26. července 1914), svátek Anny. Maminka mě poslala k řezníkovi pro čtvrt kila hovězího masa na polívku. Běžela jsem s chutí, protože byla neděle a bude[l] hovězí polévka, která byla jenom v neděli, protože na víc nestačilo. Šla jsem do krámu. Lidé

Dělnická tělocvičná jednota v Semilech roku 1910. (Foto A. Michalec.)

se dívali ustrašeně a šeptem si sdělovali: Je vypovězena válka... Každý utíkal domů, někteří plakali. Ani jsem ⟨tehdy⟩ nechápala celý dosah toho slova válka. Musí se narukovat, někteří hned večer, druzí ráno. Zdálo se mi, že je kolem nás mlha, že se stmívá. Bída vystřídala nouzi – a v té jsem vyrůstala.

V Semilech žil fotograf Michalec.[28] Za války se říkalo, že mu přeskočilo. Rád chodil do Dělnického domu. Když se nás sešlo před cvičením několik, zval nás, ať si jdeme poslechnout ozvěnu. Proti skalám na Treperce volal: „Jak ti je, Rakousko?" Ozvěna říkala: „Ouzko!" „Vždyť's bylo tak mocné!" Ozvěna: „Moc ne!" Každý z nás se pokoušel o vlastní ozvěnu, až z toho byly jednou výslechy a dotazy, kdo nás to naučil. Svorně jsme tvrdili, že tam chodil nějaký dědek, a když jemu se to ozývalo, že jsme to chtěli zkusit také. Na přání c. k. úřadu jsme byli doma rozumně pokárání.

Na vojnu a na fronty[k] odcházeli skoro všichni muži, přátelé i příbuzní. Můj bratr Tonda Vondráčků[29] musel také. Jemu ale vojna nějak nesvědčila – byl často doma. Pan četnický strážmistr Ludvík[30] mi při každém našem setkání doporučoval: „Slečno, kde je Tonda? Myslíte, že o něm nevím? Budu-li chtít, to víte, že ho najdu!" Po druhé zase: „Ať se Tonda přihlásí sám, napíšeme mu to do pasportu a bude to mít lacinější." Třetí výzva byla důrazná. Tonda se ráno hlásil na četnické stanici a v doprovodu pana c. k. strážmistra byl předán do turnovské vojenské věznice. Tenkrát měl ale smůlu. Ve věznici byl kuchařem řezník Capoušek[31] ze Semil. Jak se dověděl, že je tam Semilák, prohlásil: „Neboj se, Tondo, ňák to tady dovojákujem!" Tím chtěl Tondu na vojně udržet. Jenomže Tondovi nepokojná krev nedala. Císaři pánu sloužit nechtěl a z basy znovu utekl. Tak ho odvezli přímo na frontu. Maminka měla zase o starost víc.

⟨Tonda⟩ z fronty psal dosti často. Najednou jsem dostala lístek od neznámého vojína. Psal: „Prosím Vás, nezlobte se, že Vám píši. Odepište mi. Nám je tady tak strašně smutno, že se to nedá vypovědět." A pak[l] jsem dostala dopis, v něm tužkou psaný deníček a básnička. Bylo to doručeno na přání vojína, který mě neznal – a padl. Jakými myšlenkami se obíral, poví báseň, kterou mi poslal: (...)

Stravování doma bylo ⟨za války⟩ zlé. Vařily se brambory a kyselo, brambory a česnečka, kafe z cigorky a brambora, nebo se upekly na plotně sejkory, nemastné se snědly. Horší bylo, když došly i brambory. Často se do hrnku k vaření odpočítávaly. Chleba bylo málo. Kdo pracoval v továrně, neměl čas stát u krámu; tak se na něho určité chleba nedostal. Už jsme takový národ, že když je nám zle, zpíváme. I z téhle velké bídy vyrostla písnička:

Přišly na nás zlé doby,
musíme jíst brambory
a chleba z kukuřice
co dřív měly slepice.

Takových písniček bylo mnoho. Já vím, že zase další soudruzi vzpomenou na jiné.

Horší ⟨než hlad⟩ bylo, že na vojnu odešli také funkcionáři dělnického hnutí. Doma zůstaly jen ženy a semtam nějaký ten dědoušek. Náš Dělnický

dům zůstal bez hospodářů. Nikdo si nepomyslil, jaké to bude mít následky. Přestaly se pořádat večírky, zábavy i divadla; neměl kdo hrát, neměl se o to kdo starat. Přestaly všechny příjmy. Nebylo možno platit úroky a daně. Dluh, místo aby ubýval, narůstal. V továrnách se pracovalo dva nebo tři dny v týdnu. Kdo zůstal doma, byl rád, že uhájí holé živobytí.

Když bylo po válce, někteří soudruzi se přecjen vrátili. Viděli, že situace je zoufalá. Žádali na peněžních ústavech, aby procenta a úroky za válečná léta nebyly počítány, poněvadž se neměl kdo o budovu starat, že stejně nebyla používána a je tudíž jako nová. V představenstvu peněžních ústavů byl advokát dr. Patka,[32] ředitel ústavů Pátra a další měšťáci, kteří dělnickému hnutí nepřáli. Když žádali soudruzi o povolení odkladu splátek, požadovalo slavné představenstvo znovu, aby se soudruzi zaručili svými válkou stejně zadluženými domky. Aby katastrofa byla dovršena, na doporučení slavného předsednictva oba ⟨peněžní⟩ ústavy vypověděly současně dlužnou částku a žádaly okamžité zaplacení dluhu. Jaká to byla vypočítaná podlost! Dluh do stanoveného termínu zaplacen být nemohl. Proto byla nařízena soudní dražba. Dělnický dům byl koupen semilským Sokolem, jehož starostou byl advokát dr. Patka.[33] Dost napásli se naši muky, jak supů hejna kroužící! V té době jsme ještě víc než kdy jindy zpívali:

Pryč s tyrany a zrádci všemi,
nechť zhyne starý, podlý svět!
My nový život chcem na zemi,
v němž nesmí býti žádných běd.

Dále jen, dále jen vznesme zpěv!
Náš prapor nade trůny vlaje,
nese on pomsty hrom, lidu hněv,
volnosti seje zjev
a rudě do krvava plaje,
je na něm pracovníků krev.

Všichni příslušníci dělnické třídy v Semilech – staří i mladí – zpívali a plakali. Dělnický dům byl pohřben. Krásné proletářské heslo nad jevištěm *Pobratří se lidstvo volné, klesnou pouta otroků* bylo první, které muselo zmizet. Bílá mramorová tabule se jmény zakladatelů ⟨Dělnického domu⟩ byla zahozena. Krásný malovaný strop, kde byla slavná jména Marx, Engels, Lassalle, Havlíček Borovský, Svatopluk Čech, Kajetán Tyl, Jan Hus, byl měšťáckými vandaly zničen[o]. Kdyby byli mohli předělat židle, na jejichž opěradle je vyryto jméno Dělnický dům,[34] jako věčný výkřik křivdy, která se stala celé dělnické rodině v Semilech, ⟨i to by učinili⟩. Tenkrát dělníci postavili stánek kultury. Měšťáci ⟨jej⟩ ukradli, ačkoliv měli vzhledem ke svým majetkovým poměrům[p] lepší možnosti postavit si vlastní. Ale to byl charakter buržoazní třídy – zdusit ⟨dělnickou třídu⟩, šlápnout na hlavu třeba i vlastnímu bratrovi. To byla šlechta, za kterou jsme se styděli.

Naše skromné tělocvičné nářadí bylo přeneseno do měšťanské školy ⟨chlapecké⟩ na hořením náměstí, kde naše DTJ zahájila znovu činnost. První týden se necvičilo. Občas jen někdo pohladil rukou i pohledem bradla, ko-

V roce 1910 uvedli dělničtí ochotníci 1. dějství Mahenova Jánošíka.

ně i žíněnku. Posedělí jsme v tělocvičně na zemi, do hovoru nám nebylo. Až někdo ze starších soudruhů povídá: „Myšlenku neukradnou, ta je v nás, je naše. Naším heslem budiž donést prapor až na nejvyšší metu." Jiný řekl: „Jednoho přišlápnou a čtyři, pět jiných vystrčí hlavu. Jen pevnou vůli musíme mít." Kolik nové síly a povzbuzení se nám tím dostalo!

Cvičilo se ⟨tak:⟩ dvakrát týdně ženy, dvakrát muži. Byla jsem poslána do cvičitelského kursu ⟨DTJ⟩ v Modřanech u Prahy. Vysvědčení mám na památku. Do tělocvičny nám chodilo až 54 žákyň. Cvičit děti mi pomáhaly Máňa Tůmová a Boženka Fleknová. U dospělých nářadí nacvičovali soudruzi, prostná s bílými koulemi jsem nacvičovala sama.

Osvětová a vzdělávací činnost byla přenesena k Soppom u tiskárny, později do školy. Ujmul se nás soudruh učitel František[c] Mizera.[35] Učil nás zpívat a recitovat. Jak jsme ho ctili a byli mu vděčni! Nemohli jsme pochopit, že ⟨on⟩, učitel, přišel mezi nás, chudé proletáře. Jak jsme čekali na každé jeho vlídné slovo a těšili se na další práci pod jeho vedením. Scházívali jsme se obyčejně ve středu. Později se začalo i s divadlem. Hrálo se u Mejvaldů a u Šmídů[q] v Bítouchově. Hrály se hry Babinský,[36] Jinak rozum – jinak srdce, Jdeme světem s flašinetem. V této hře[r] se zpívá:

A zas dál světem s tím flašinetem,
protože jsme jen chudáci.
Ať bída tlačí a svět se mračí,
našinec humor neztrácí
a blaženi jsme, když utrefíme
každýmu zahrát do noty.

Z kupletů (si pamatuji):

Domácnost si zařídíme jenom za dva šestáčky:
stůl, židle, jedna postýlka, klícka jako pro ptáčky.
Maso žádné, zelenin však máme výběr veliký,
do knedlíků místo švestek můžou se dát knoflíky.

Divadlo nám bylo velkou školou. Hrálo se: Kostnické plameny,[37] Karel Havlíček Borovský. Hrála jsem Havlíčkovou-Borovskou. A zase řada jiných her.

Dělnický dům v Semilech v roce 1913. (Foto A. Michalec.)

Můj pracovní program býval (tento): Od sedmi ráno do šesti večer v továrně, v přádelně. Pracovala jsem na droslích. V pondělí večer cvičení, v úterý zkouška na divadlo, středa zpěv, čtvrtek cvičení, pátek a sobota zkoušky na divadlo nebo schůze a přednášky.

V roce 1920 jsem se provdala, pak se mi narodil syn a po Novém roce 1921 jsem odešla s manželem do Slezska.[38] Tím se kapitola mé činnosti v Semilech na dlouhou dobu uzavřela. Do Semil jsem přijížděla jen málokdy, třeba za dva nebo tři roky – vždy asi na tři čtyři dny. Jednou při návštěvě doma (v Semilech), teta Křelinová měla pohřeb na Prvního května.[39] V Semilech byly asi čtyři průvody. Tam jsem poznala, jak buržoazní společnost dovedla rozbíjet jednotu dělníků. Nezaměstnanost: „Nedáme ti práci, nejez, pojdi i s tvými haranty, ze kterých stejně nic nebude, protože je zplodila bída!" Tak hluboko klesla morálka všemocných tehdejšího[a] světa.

Jak dnešní režim se stará o rodinu a věnuje všemožnou péči dítěti, ve všech poradnách, dítěti, které sotva počato[r] ! (. . .)

Do Semil jsem se k dalšímu a trvalému bydlení vrátila v roce 1938, 28. října, když mi Němci (poprvé) uvěznili manžela, Poláci okupovali Slezsko a němečtí fašisté později Československo.

Jedné věci je mi líto, a to, že za Dělnický dům, který sloužil v Semilech kultuře, nebyla doposud dána občanstvu žádná jiná budova.[40]

a) R: *hned se celá záležitost zpívala*; b-b) R: *mezi rodinami Štěpánová, Žáková a naše*; c-c) R: *o roce od 1906*; d) R: *v některé místnosti*; e) v R obrácený slovosled; f) v R původní krátký tvar *Janošík*; g) R: *nyní již mrtvá*; h) R: *Schorsh*, i) zde i jinde ponecháváme *divadlo* ve významu *divadelní hra*; j) R: *že bude*; k) R: *do fronty*; l) R: *najednou*; m) R: *syna*; n) R: *je marná*; o) R: *zmizela před měšťáckými vandaly*; p) R: *na své majetkové poměry*; q) R: *u Mejvaldu a u Šmídu*; r) R: *ve kterém*; s) R: *tohoto*; t) R: *počalo*

Poznámky

1 Neověřený druhopis strojopisu, který autorka předala editorovi, je uložen v OA Semily, SbSD, kart. 2/3.

2 *Jde o první zveřejnění vzpomínek Albíny Roubalové in extenso; upravené výňatky byly publikovány pod názvem Komunistická tělovýchova už v DTJ*, in: Sborník vzpomínek na události z bojů KSČ na okrese Semily. Semily 1961, s. 58. Naše edice je připravena podle pravidel pro vydávání novodobých historických pramenů. Doplňků užito jen tam, kde to bylo nezbytné, vždy jsou však vyznačeny hranatou závorkou. Vypuštěna byla pouze jedna báseň, údajně složená neznámým vojákem na frontě a Albíně zaslaná. Bez textové poznámky jsme opravili překlepy a pravopisné chyby, interpunkci a vyšinutí z vazby. Větné celky byly namnoze nově rozděleny, v ojedinělých případech upraven slovosled (poradí rodného jména a příjmení). Jinak jsme se snažili zachovat původní dikci, jako například *chodit bosu, dávat divadlo, tubera, cigorka, chleba, k Sappom aj.* Albína Roubalová se v některých případech neubránila omylům – klade například dražbu Dělnického domu až na dobu poválečnou, zatímco se odehrála v roce 1916.

3 Dům čp. 143 na Komenského náměstí; hostinec zrušen po druhé světové válce. Dům čp. 298 proti dnešnímu závodu Technometry.

4 Čp. 381 za zámkem. Hostinec zrušen po druhé světové válce.

5 Josef Sudek (1845 – 1929), majitel obchodu galanterním zbožím v čp. 100.

6 Jan Vojtíšek, nar. 1865, kočí v tiskárně.

7 Čp. 49 na Gottwaldově náměstí, nyní městské kino.

8 Čp. 45 – dům shořel r. 1916 a nebyl obnoven.

9 Čp. 111 na Komenského náměstí. Hostinci se říkalo „Malá radnice". Zbourán r. 1910.

10 Lesy koupené městem r. 1898 od knížete Rohana.

11 Čp. 418 v Havlíčkově ulici. Postaveno podle projektu Josefa Bradského, úředně oprávněného mistra zednického, a tesařského mistra Josefa Kosaře v Semilech. Stukatérskou práci navrhl a provedl sochař Josef Jiří Hlava. Stavebníkem byl r. 1908 Všeobecný konsumní, výrobní, zásobní, skladní, stavební a úvěrový spolek v Semilech. R. 1916 objekt koupila tělocvičná jednota Sokol v dražbě.

12 Josef Jiří Hlava, akad. sochař a restaurátor

obrazů, narodil se 10. 7. 1884 v Semilech. Péčí městské rady absolvoval keramickou školu v Bechyni a uměleckoprůmyslovou školu v Praze (u prof. Suchardy a Drahoňovského), od roku 1907 studoval na akademii výtvarných umění u prof. Myslbeka. Na figurálním tympanonu nad jevištěm Dělnického domu ztvárnil podoby vůdčích postav dělnického hnutí v Semilech, např. Josefa Rezlera, Jana Kuliku, o jehož podobě s Leninem se zmiňuje Olbracht, ševce Jana Šimona aj. Zmenšený model tympanonu je uložen v Muzeu dělnického hnutí v Semilech. Dílem Hirovým je též výzdoba secesního domu čp. 84 v Husově ulici.

13 Stalo se tak ve dnech 17. a 19. července 1909. K otevření byl vydán almanach *Pod vlastním krovem*, úvodní báseň „Mým hostům" napsal Ivan Olbracht. V den otevření se konala okresní slavnost sociálních demokratů 39. volebního okrsku a pořádalo první veřejné cvičení III. obvodu Dělnických tělocvičných jednot. Na táboru lidu promluvil poslanec Němec. Odpoledně průvod směřoval do městské zahrady (nyní budova pošty), kde probíhalo cvičení DTJ. Slavnosti se zúčastnili sociální demokraté a návštěvníci i ze vzdálenějšího okolí. Oprávněná hrdost z dostavby Dělnického domu je zřejmá ze slov Jana Kuličky: *„Velké boje, velká strádání, veliké útrapy, mravenčí píle, ale obrovská radost a pýcha nad tím, co spojenými silami jsme vykonali! My nejchudší z chudých, my nejubožejší z ubohých, my nejnešťastnější z nešťastných, my proletáři z oblasti průmyslu textilního v českém podzvrkonosí, my, kteří jsme byli méně cenění nežli stroje v tkalcovnách, přádelnách i tiskárnách a apreturách, my, kteří jsme byli honění z místa na místo jako štvaná zvěř, my, na něž bylo pohlíženo jako na luzu bez přístřeší, my, kteří jsme byli posíláni se svými spolky a organizacemi na Jizeru, vcházíme 18. července roku 1909 slavnostně pod vlastní krov, do vlastního svého útulku, do Dělnického domu, jemuž krásou, velikostí a účelným rozvrhnutím nemůže se rovnati žádný ani soukromníku ani korporaci patřící dům v celém našem pohoří. Nezapomeneme nikdy těchto krásných okamžiků, této chvíle radosti a pýchy zároveň."*

14 Hru *Svět malých lidí* napsal K. O. Hubálek. Hrána byla 25. 12. 1909 s podnázvem Pro českou školu. Režii měl Jan Kulička. Matka pisatelky Albína Vondráčková hrála úlohu vdovy Zemánkové. Hra byla aktuální vzhledem ke germanizační škole Schulvereinu při továrně ſy Schmitt v Semilech-Rekách.

15 Hru L. N. Tolstého *Vláda tmy* v překladu Boř. Prusika hrálo 11 členů a 11 členek DTJ.

16 Autorkou hry *Páni* byla turnovská rodačka Abigail Horáková. Hra byla ponejprv provedena v Národním divadle v Praze 9. 1. 1908. K úspěchu hry v Semilech přispělo, že se v ní užívá zčásti podkrkonošského nářečí.

17 Známá hra Lad. Stroupežnického.

18 Zřejmě již citovaná Hubálkova hra *Pro českou školu*.

19 Autorem veselohry *Hrubá košile* byl Karl Weiss, pseud. Karlweis.

20 Podle tradice byla hra Jiřího Mahena hrána podle rukopisu. Z několikerého provedení se zachovala fotografie s více než 40 dělnickými ochotníky.

21 *Cesta kolem světa za 80 dní* a *Tajemný hrad v Karpatech*, hry zpracované podle Julese Verna V. V. Habadou, vzbudily zájem v celém Podkrkonoší hlavně neobvyklou výpravou. Hrány ještě v roce 1916.

22 Hru *Dva sirotci* z francouzštiny podle D'Enneryho a Connora upravila El. Peškové.

23 Josef Čečelka, pozdější telegrafní dozorce, zahynul 28. 4. 1942 v koncentračním táboře v Buchenwalde.

24 Jde o Bedřicha, nikoliv Gustava Soršeho. Bedřich — Fricek — byl přítelem Ivana Olbrachta a spolu s ním režíroval několik her v Dělnickém domě. Narodil se roku 1867 v Turicích u N. Benátek, zahynul s celou rodinou v Osvětimi r. 1943.

25 Zdeněk Husák (1882—1938), semilský lékárník, byl nadšený ochotník jak ve Spolku divadelních ochotníků v Semilech, založeném roku 1864, tak za první světové války v českých divadlech ve Vídni, kde vystupoval pod jménem Semilský.

26 Jan Dolenský byl též nadšený loutkář a tvůrce loutek.

27 DTJ v Semilech byla povolena 16. 10. 1907, prvním předsedou byl Alois David, jednatelem Antonín David. Fotografie je reprodukována v příloze tohoto článku.

28 Fotograf Alois Michalec, nar. 1876 v rakouském Lincl, měl ateliér v dosud zachovaném secesním domku čp. 416 poblíž radnice, postaveném jeho předchůdcem fotografem Petrem Bičištěm r. 1908.

29 Antonín Vondráček, nar. 14. 4. 1899 ve Semilech.

30 František Ludvík se stal později okr. četnických velitelem. Pocházel z Chodska a své články podepisoval jménem Tuhošský.

31 Reznik Antonín Capoušek, v čp. 231, měl přezdívku Kozismrt.

32 JUDr. Jindřich Patka, syn mlynáře z Žitětina u Jičína. R. 1913 převzal advokátní kancelář Antala Staška, za I. světové války byl auditorem v Terezíně. V letech 1919—1923 a 1933—1938 byl starostou města Semil.

33 Tělocvična jednota Semily koupila Dělnický dům v Semilech čp. 418 v dražbě 20. 11. 1916, tedy ještě před koncem války, za cenu 82 210 K. (OA Semily, OS Semily, sign. E 292/15).

34 Původní žídle z Dělnického domu a skleněný půllitr s nápisem z otevření Dělnického domu jsou uchovány v Muzeu dělnického hnutí v Semilech.

35 Odb. učitel Frant. Mizera byl synovcem autora *Paměti města Semil a okolí*" Fr. Mizery. Pocházel z Plaužnice u Lomnice nad Popelkou, učil v Semilech, Lomnici nad Popelkou a Nákovicích, jako školní inspektor působil v Náchodě, Novém Bor u a Semilech, kde zemřel 24. 3. 1962. Napsal román o životě v pravěku *Plamen* (Semily 1930, 133 s.).

36 Komorničko-komickou operetu *Babinský* napsal Xaver Menhard Litoměřický, hudbu František Kohout.

37 Historickou hru *Kostnické plameny* napsal J. F. Koras.

38 Albína Vondráčková se 4. 9. 1920 pravdala za Františka Roubala, dozorce pohraniční finanční stráže, a odešla s ním do jeho nového působiště v Hornich Hošticích (OA Semily, OÚ Semily, civilní sňatky, č. 49/1920).

39 Jde o První máj 1925.

40 Autorko vzpomínek se dožila otevření Kulturního domu SK ROH v Semilech 8. prosince 1979. Dům byl postaven podle projektu Ing. arch. Pavla Švancery nákladem více než 25 mil. Kčs.

Únor 1948 na Semilsku v situačních zprávách SNB

I. část edice

Ivo Navrátil

Při hodnocení předpokladů, průběhu a důsledků revolučních změn roku 1948 má velký význam i studium situace v jednotlivých regionech.[1] S časovým odstupem, který nás od těchto událostí odděluje, jsou postupně zveřejňovány prameny, umožňující hlouběji a plastičtěji osvětlit dosud méně známé souvislosti.

Jedním z dosud málo využitých zdrojů jsou také situační zprávy okresních velitelství Sboru národní bezpečnosti, které byly zasílány zemskému velitelství SNB v Praze a na vědomí v kopiích oblastnímu velitelství SNB a příslušnému okresnímu národnímu výboru, kde se jimi pravidelně zabývalo předsednictvo a bezpečnostní komise. V okresních archivech bývá tato agenda namnoze zachována v prezidiálních spisech ONV, byť v rozličné úplnosti,[2] a to od srpna 1945, kdy začal Zemský národní výbor v Praze vyžadovat pravidelné zprávy o politické situaci.[3]

Předkládáme dnes badatelům první část edice situačních zpráv okresního velitelství SNB v Semilech, která zahrne období od listopadu 1947 do prosince 1948 a poskytne zajímavý, i když někdy poněkud jednostranný pohled na politické události, hospodářské podmínky, vývoj veřejného mínění a specifika kriminality této doby v celém tehdejším politickém okresu Semily, tj. včetně Železnobrodska a jižní části Lomnicka[4]. Dokumenty publikujeme ve výtahu – vypouštíme běžné přestupky černého obchodu, sledování postupu polních prací, zprávy o nezaviněných požárech a případy přečinů podle zákona na ochranu republiky (šíření nepravdivých zpráv a rušení obecného míru) – ty především proto, že ne vždy bylo možné zjistit, zda byly uzavřeny odsuzujícím rozsudkem (zásada presumpce neviny našeho právního řádu).[5]

Podkladem okresnímu veliteli SNB byly čtrnáctidenní situační zprávy podřízených stanic SNB v Semilech, Chuchelně, Jesenném, Rybnicích, Lomnici nad Popelkou, Libštátě, Libuni, Tatobitech, Železném Brodě, Bratříkově, Držkově, Velkých Hamrech a Vranovém; tyto zprávy tvoří přílohu okresního hlášení pro ONV a umožňují je doplnit o podrobnější údaje. Celkově však lze uvést, že výběr informací prováděl okresní velitel uváženě a že v relacích stanic se opomenuté závažné údaje vyskytují jen zřídka; hlášení stanic po-

užil namnoze doslova, takže se například datum opakuje u každé veřejné schůze, byť probíhajících v týž den. Edice respektuje pravidla pro vydávání podobných historických pramenů, bez upozornění vypouští stereotypní záhlaví a závěr zpráv, v textu běžně užívaný výraz „strana KSČ" zkracujeme, ostatní vynechávky jsou vyznačeny třemi tečkami v hranaté závorce.

První část edice situačních zpráv SNB nás uvádí do období listopadu a prosince 1947 a ledna až dubna 1948. Již v prvních se setkáváme s realitou země s válkou rozrušeným hospodářstvím – kritický nedostatek textilu, obuvi, paliv, kdy zboží dodané maloobchodu nepokrylo ani vydané lístky; zprávy ukazují problematické zásobování potravinami, zejména mléčnými výrobky. Od poloviny prosince až do únorové vládní krize sledujeme rostoucí aktivitu politických stran, usilujících o získání většiny voličů v nadcházejících květnových parlamentních volbách. Ze zpráv jsme informováni o všech veřejných projevech, které se v okrese konaly, mnohdy i s odhadem účasti občanů, jménem řečníka a zaměřením jeho projevu. Vlastní průběh únorových událostí bychom jistě uvítali důkladněji pojednán – takový však bývá úděl všech revolucí. Zjišťujeme, že nikde nedošlo k mimořádným událostem nebo dokonce ke krveprolití – naopak, Únor přinesl uklidnění vypjatých politických poměrů, tolik potřebné pro obnovu rozrušené ekonomiky. Ve zprávách sledujeme rozvíjející se působnost akčních výborů Národní fronty a jejich zapojování do společenské struktury i formy odporu potlačené reakce a těch jednotlivců, kteří se nemohli smířit s novou politickou skutečností – od „šeptandy" přes letákové akce zaměřené především proti znárodnění, 2letému plánu v průmyslu i zemědělství a proti jednotné kandidátce Národní fronty až po úplný rozchod s republikou emigrací. Takzvané správní zpravodajství našeho nového bezpečnostního aparátu ukazuje, jak pracující lid vedený Komunistickou stranou Československa tehdy očistou politického a veřejného života a znárodněním průmyslu zahájil novou etapu svých dějin, etapu budování lidově demokratického státu na socialistických základech.

■

1

1947, 19. listopadu. Semily

⟨. . .⟩[a] Bezpečnostní poměry v okrese jsou normální. ⟨. . .⟩[b] Zásobování obyvatelstva je plynulé, ale jeví se nedostatek otopu v domácnostech a veškeré zeleniny. Černý obchod byl ve zdejším okrese zjištěn jen v ojedinělých případech. Tyto případy byly vyšetřeny a oznámeny úřadům. Obyvatelstvo si stěžuje na nedostatek textilií a nepříznivě kritizuje případy, hlášené rozhlasem i tiskem o tom, jak byli dopadeni šmelináři s textiliemi, nebo jak byly objeveny krádeže potravinových lístků ve velkém rozsahu, a projevuje nespokojenost nad tím, že zločinci nebyli patrně příkladně potrestáni. Jinak je nálada obyvatelstva dobrá a rovněž i pracovní morálka.

V okrese pracuje menší množství Němců a pokud vysvítá z dopisů podrobených cenzuře, přejí si tito brzký odsun.

V uplynulém týdnu byly v okrese konány čtyři veřejné politické projevy a jeden nepolitický.

a) vypuštěno 5 řádků – požár hospodářského stavení V. Matěchy ve Smrči, b) 9 ř. – výkup brambor a obilí, podzimní deště, dobrá zaměstnanost v textilním a sklářském průmyslu

Dne 21. 11. 1947 v 17.40 hodin zřítilo se asi dvě stě metrů od železniční zastávky Ploužnice dopravní letadlo rumunské společnosti TARS, zn. YR-TAI, typu DC 3. Při pádu se vzňalo a shořelo. Letadlo bylo obsazeno pěti členy posádky a dvaceti cestujícími, z nichž pět bylo na místě usmrceno. Do okresní nemocnice v Jičíně bylo dopraveno dvacet osob, tři z nich zemřely. Těžce raněných je devět a lehce raněných osm osob. Při ohledání trosek letadla bylo nalezeno 459 zlatých mincí, ve váze 2 1/2 kg, které převzala komise krajského soudu z Jičína. Dne 29. 11. 1947 při rozmontování trosek letadla bylo nalezeno ještě 3 1/2 kg zlata, které bylo uloženo do nedobytné pokladny Městské spořitelny v Lomnici nad Popelkou, a případ nálezu zlata oznámen opět krajskému soudu v Jičíně. ⟨. . .⟩[a]

Dne 23. 11. 1947 navštívil Lomnici nad Popelkou ministr informací Václav Kopecký, který měl v Tylově divadle veřejný projev o současné situaci.

Dne 23. 11. 1947 uspořádala lidová strana v Libuni veřejný projev, na kterém promluvil o politické situaci redaktor Eduard Vedral a tajemník Josef Gregor, oba z Liberce.

Dne 29. 11. 1947 navštívil Semily ministr vnitra Václav Nosek, kde přijal od MNV diplom o čestném občanství města Semil. V biografu Jitřenka pak učinil veřejný projev o posledních politických událostech. ⟨. . .⟩[b]

Pokud se sklářského průmyslu týče, projevuje se v poslední době nedostatečné zásobování závodů uhlím, takže někteří mačkáři skla nemohou plně pracovati. Rovněž nepravidelné vypínání elektrického proudu způsobuje sklářům značné potíže i škody. V poslední době mluví se také o omezení dodávky plynu. Poněvadž značný počet sklářů používá ve svém podniku plynu, bylo by toto omezení rovněž značně pociťováno. Ve skle je dosud dostatek objednávek, takže jakékoliv omezení výroby má vliv na plynulost výroby zboží, které jest většinou vázáno dodací lhůtou.

V textilních továrnách je zaměstnanost dobrá, avšak v závodu Klementa Gottwalda, úpravna a barevna v Hájích nad Jizerou, chybí uhlí dobré kvality a větší výhřevnosti a je tam nedostatek louhu sodného. Jinak má závod zásobu průmyslového uhlí na tři měsíce. Odbyt textilního zboží do zahraničí v poslední době poněkud vázne. Některé textilní továrny pracují asi na 65 % své výkonnosti, neboť podle směrnic hospodářské skupiny není žádoucí, aby ve výrobě pro tuzemsko byl dvouletý plán překročen.

Kontingent chlebového obilí splnily některé obce asi na 60 % a jiné až na 100 %. V dodávce obilí bude pokračováno po skončeném výmlatu. Dodávka brambor byla splněna asi na 40 %. Rolníci tvrdí, že následkem sucha a nehorší úrody nemohou kontingenty obilí a brambor splniti. ⟨. . .⟩[c]

Obyvatelstvo si stěžuje na naprostý nedostatek textilií, bačkor, zelí a veškeré zeleniny, na nedostatek paliva, na nedostatek plášťů a duší pro motorová vozidla a jízdní kola a projevuje nespokojenost nad snížením chlebovin. Velmi těžce nese, že v nynější době neobdrží spotřebitelé žádné máslo ani plno-

tučné mléko, kdežto po celou dobu okupace příděl másla dostávalo. Obyvatelstvo poukazuje na to, že velmi často čte v novinách a slyší rozhlasem zprávy o velikých zpronevěrách a krádežích potravinových lístků, čímž je veřejné zásobování velmi poškozováno. Jest vyslovována velmi ostrá kritika zásobovacích referentů v pohraničí a vina jest připisována dohlédacím orgánům.

Rovněž jsou ostře kritizovány články tisku v tom směru, že textilní dělníci se dobrovolně zřekli svého deputátu, aby mohly býti zásobeny jiné osoby, a sice proto, že s dělníky o tom nikdo nejednal, a ironizují to poznámkou, že za okupace bylo v tisku také uváděno, že české ženy se zřekly přídělů másla ve prospěch německých vojáků, což neodpovídalo pravdě.

a) 9 ř. – požár v PBZ Semily, b) 6 ř. – polní práce, nedostatek paliva, c) 15 ř. – dodávky mléka, černý obchod

3 *1947, 18. prosince. Semily*

Dne 2. 12. 1947 konala místní organizace strany národně socialistické v Libštátě veřejnou schůzi, na které o hospodářské situaci promluvil krajský tajemník strany Kadlec z Liberce. Průběh schůze byl klidný.

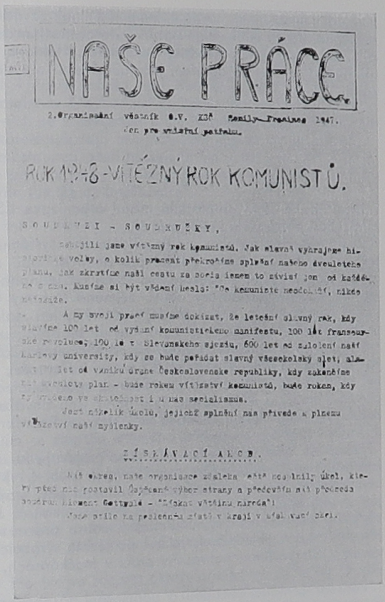
Dne 7. prosince 1947 konala místní organizace strany národně socialistické v Libuni veřejnou schůzi lidu, na které promluvil o vnitřní a zahraniční situaci poslanec dr. Novotný. Schůze proběhla v klidu.

Dne 14. 12. 1947 uspořádala Československá strana lidová v Semilech veřejnou schůzi lidu, na které promluvil o hospodářských a sociálních poměrech viceprezident obchodní a živnostenské komory v Liberci dr. Plíhal. Schůze měla klidný průběh.

Zásobování obyvatelstva podle přídělových lístků je bez poruch. Projevuje se však nedostatek paliva, neboť mnozí spotřebitelé neobdrželi dosud ani polovici stanoveného přídělu uhlí. Textilií je naprostý nedostatek. Rovněž bačkor a punčoch je velký nedostatek, a proto se tvoří fronty kupujících před prodejnou firmy Baťa, když se obyvatelstvo dozví, že prodejně došlo nějaké zboží. Je proto nutno vysílati k zajištění pořádku mezi čekajícími bezpečnostní orgány, neboť jinak dochází k porušení pořádku.

Sklářský průmysl je plně zaměstnán. Rolníci pokračují ještě ve splňování dodávek obilí. Dodávka mléka se zlepšila. K zamezení černého obchodu s předměty vázaného hospodářství jsou konány jednou týdně plánovité kontroly na silnicích a ve vlacích v celém okrese. Bylo přistiženo několik osob, které si vezly mouku, obilí, med, máslo a cibuli pro zlepšení svého zásobování na úkor celku, ale nebylo zjištěno, že by tyto potraviny převážely za účelem dalšího prodeje. Na všechny tyto osoby bylo učiněno udání ONV v Semilech a předměty vázaného hospodářství jim byly zabaveny.

Obyvatelstvo si stěžuje na nedostatečné příděly mouky, tuku, mléka, vajec, zeleniny a textilií. V souvislosti s nedostatečnými příděly jest dělnictvem kritizováno, že v lázeňských a výletních místech, jakož i ve Špindlerově Mlýně, jsou v hotelích prodávána jídla bez lístků pro osoby, které si to mohou dráže zaplatit, kdežto pracující lidé v jiných místech mají jen nedostačující úřední příděly. Tato kritika, pokud se týče Špindlerova Mlýna, nebyla prověřována. (...)[a]

NAŠE PRÁCE

2.Organisační věstník O.V. KSČ Semily, Prosinec 1947.
Jen pro vnitřní potřebu.

ROK 1948 - VÍTĚZNÝ ROK KOMUNISTŮ.

SOUDRUZI - SOUDRUŽKY,

Zahájili jsme vítězný rok komunistů. Jak slavně vyhrajeme historické volby, o kolik procent překročíme splněním našeho dvouletého plánu, jak zkrátíme naši cestu za socialismem to závisí jen od každého z nás, kdo chce si být vědom toho: Pro komunisty neexistují nikdy nemožné.

A my svoji pravě musíme dokázat, že letošní slavný rok, kdy uplyne 100 let od vydání komunistického manifestu, 100 let francouzské revoluce, 100 let slovanského sjezdu, 600 let od založení naší Karlovy university, kdy se bude pořádat slavný všesokolský slet, 30 let od vzniku druhé československé republiky, kdy zakončíme [illegible] plán - bude rokem vítězství komunistů, bude rokem, kdy [illegible] ve skutečnost i u nás socialismus.

Jest nápadník úkolů, jejichž splnění nás přivede k plnému vítězství naší myšlenky.

ZÁSLUHAČÍ AKCE.

Náš závod, naše organisace měla svůj rozkaz; úkol, který před nás postavil čtyřletý výbor strany a předvečer sjezdu národní fronty - úkolem vítězné národní [illegible]

Organizační věstník OV KSČ Semily z prosince 1947.

Dělnictvem je kritizováno, že kdo si v revolučních dnech zajistil nějaký trofejní majetek po Němcích, je mu nyní prodáván pod cenu a může jej zaplatiti z vázaných vkladů, kdežto ostatním občanům, kteří se nezúčastnili koupě trofejního majetku, vázané vklady, i když je nabyli poctivým způsobem, uvolňovány nejsou.

Rolníci si stěžují na špatný příděl krmiv pro dobytek. Také jest nepříznivě kritizováno opatření, podle kterého jest všem dětem do šesti let mléko dáváno zdarma, i když se jedná o děti osob dobře situovaných, jako jsou obchodníci, majitelé sklářských živností, lékaři apod., kteří by si mléko mohli zaplatiti a také by tak rádi učinili. Jest poukazováno na to, že jest to jako

protiklad všeobecnému šetření, které jest jinak zaváděno a rozhlasem doporučováno. Kdyby mléko bylo například darováno jen dětem chudým a potřebným, byly by nepříznivé kritiky odstraněny. Některé vrstvy obyvatelstva poukazují na to, že toto opatření bylo učiněno v souvislosti s očekávanými volbami.

a) 6 ř. – stíhání černého obchodu

4 *1948, 3. ledna. Semily*

Dne 14. 12. 1947 uspořádala místní organizace KSČ v Bozkově veřejnou schůzi lidu, která měla klidný průběh.

Zásobování potravinami podle přídělového systému bylo zajištěno. Zásobování textilními výrobky, zvláště pro zimní období, nevyhovuje, neboť obchody jsou prázdné a obyvatelstvo chodí od jednoho obchodu ke druhému marně. Rovněž zásobování obuví, zejména u firmy Baťa, před vánočními svátky nevyhovovalo, neboť prodejny obdržely jen malé množství zboží, které nestačilo krýti poptávku.

V barevně a úpravně Tibatex, závod Klementa Gottwalda, v Hájích nad Jizerou, jest na závadu plynulému provozu nedostatek kvalitnějšího uhlí. Kromě toho jest v tomto závodě nedostatek speciálních barev na látky, a sice červený, modrý a šedý odstín. Tyto barvy jsou dováženy ze Švýcarska. Také dosavadní příděl louhu sodného nedostačuje. Podnik však jest přes tyto nedostatky v plném provozu.

Pokud se týče sklářského průmyslu, projevuje se stále nedostatek průmyslového uhlí, potřebného v mačkárnách skla. ⟨. . .⟩[a] Aby některé podniky nemusely býti pro tento nedostatek uhlí uzavřeny, majitelé mačkáren si vzájemně uhlí půjčují. Objednávek jest dosud dostatek. Jsou však většinou vázány krátkou dodací lhůtou. Pouze v oboru práce u stolu (předení skla) jest nedostatek objednávek, jelikož po těchto výrobcích není poptávka. Tyto výrobky byly většinou nahrazeny prací v mačkárnách, čímž se značně zlevnily. ⟨. . .⟩[b]

Potírání černého obchodu a porušování zásobovacích předpisů jest věnována co největší pozornost a služební úsilí. K tomu účelu jsou soustavně konány náhlé kontroly na všech důležitějších komunikacích v okrese, jakož i ve vlacích. ⟨. . .⟩[c]

V ohledu výživovacím stěžuje si obyvatelstvo na snížení přídělů potravin, zvláště mouky, chleba a mléka, jakož i na to, že dospělým osobám není přidělováno mléko a máslo. Zemědělci si stěžují, že je jim přidělováno málo krmiva pro dobytek. Obyvatelstvo kritizuje tu okolnost, že textilní zboží vyvážíme do jiných států a zde není toto zboží k dostání ani v nejnutnější míře, ani pro děti. Současně však obyvatelstvo s důvěrou očekává, že po provedení nové distribuce tohoto zboží dostane se nyní na každého občana tolik textilií, kolik jich nutně potřebuje. Zatajování a zašantročování textilního zboží velkoobchodníky obyvatelstvo velmi nepříznivě kritizuje. Dělníci kritizují maloobchodníky, že v mnoha obchodech ve městech pro dělníky textilní zboží nebylo, ale ženy zemědělců a osoby, bydlící ve městech, že u těchto

maloobchodníků textilním zbožím dostanou potřebné zboží ke koupi. Také bylo kritizováno, že přes slibované uvolnění textilního zboží bylo před vánocemi dáno do prodeje jen velmi malé množství tohoto zboží, a to ještě jen letní trikovina.

Dělnictvo v továrnách kritizuje rolníky, kteří liknavě dodávají mléko a tím brzdí zásobování obyvatelstva. Obchodníci a živnostníci kritizují neúměrné daňové předpisy, o kterých se v některých případech domnívají, že jsou neúnosné. Sklářští podnikatelé udávají, že jejich čistý zisk je menší, než výdělek některých jejich zaměstnanců, kteří nemají žádné riziko a starost o podnik. Prozatím však není patrno, že by se obchodníkům, živnostníkům a sklářským podnikatelům dařilo tak, že by trpěli nouzi.

a) 1 ř., b) 5 ř. – černý obchod, c) 2 ř. – dodávky

5 *1948, 19. ledna. Semily*

Dne 9. ledna 1948 uspořádala okresní organizace Československé strany lidové v Lomnici nad Popelkou veřejnou schůzi lidu, na které promluvil Pavel Tigrid, šéfredaktor „Vývoje" z Prahy. Přednášel na téma „Naše přítomnost a budoucnost". Schůze, které se zúčastnilo asi 400 osob, měla klidný průběh.

Zásobování potravinami podle přídělového systému bylo prováděno bez závad. Zásobování uhlím se zlepšilo, zejména také proto, že je mírná zima, při které se spotřebuje uhlí méně. Pouze stanice SNB Vranové hlásí, že situace v zásobování uhlím je dosti špatná. Stanice SNB Libštát hlásí, že v Pojizerských bavlnářských závodech, n. p., závod Košťálov, a v Libštátské mechanické tkalcovně dr. K. Kramáře, pod národní správou, v Libštátě, je nedostatek kvalitního (černého ostravského) uhlí. Rovněž váznou dodávky bramborového škrobu pro tyto podniky, takže nutno hledat méněcennější náhražky. (. . .)[a]

Kontingent dodávky žita byl ve zdejším okrese splněn na 95 % do 31. 12. 1947 a pšenice asi na 50 % do téže lhůty. V dodávkách bude ještě pokračováno. Dodávka mléka jest proti roku 1946 zlepšena, ačkoliv jest nedostatek krmiv a větší počet dobytka byl dodán na jatky. Proti rolníkům, kteří jsou zvláště liknaví v dodávkách, jest zakročováno trestním oznámením. (. . .)[b]

V ohledu vyživovacím stěžuje si obyvatelstvo na snížené příděly potravin, zvláště mléka. Stanice SNB Velké Hamry hlásí, že tamní obyvatelstvo si stěžuje, že uhlí, které je dováženo z dolů autem, je drahé, zejména pro nemajetné obyvatelstvo.[7] Část obyvatelstva, která není organizována v ROH, kritizuje, že členové ROH dostávají poukazy na různé zboží, zejména na dámské punčochy, které jinak nejsou k dostání, kdežto občané, kteří nejsou takto organizováni, takové poukazy nedostanou, i kdyby pracovali sebedéle.

Rovněž opatření, kterým byl nově upraven nárok na přídavkové lístky, bylo přijato nelibě. V některých podnicích se dělnictvo dožadovalo vydání těchto dodatkových potravinových lístků, poukazovalo na těžkosti své práce a dokonce hrozilo stávkou. Po náležitém vysvětlení zásobovacím referentem ex-

pozitury ONV v Železném Brodě však bylo nařízení vzato na vědomí a ke stávce nikde nedošlo.

Pracující vrstvy velmi těžce nesou, že v přídělu pro dospělé nejsou vejce, mléko a máslo, a cítí se býti poškozeni proti vrstvám rolníků a domkářů, kteří při svém samozásobování tyto potraviny mají, i proti bohatším vrstvám, které podezřívají, že si takové potraviny mají možnost opatřiti.

Neutěšená situace v textilu se prozatím nezlepšila, a proto kritika v tomto směru ještě není příznivá. Větší část obyvatelstva však věří, že při nově zavedené distribuci textilu se situace i v tomto oboru zlepší.

a) 7 ř. – rozvodnění Jizery, b) 21 ř. – pletichy s potravinovými lístky, černý obchod

6 *1948, 3. února. Semily*

Dne 18. 1. 1948 konala místní organizace KSČ v Bělé veřejnou schůzi, při které měl projev příslušník této strany z Lomnice nad Popelkou Kamil Havlíček, který mluvil o poměrech dělnictva a poukazoval na špatné hospodaření některých národních správců v pohraničí. Schůze měla klidný průběh. ⟨. . .⟩[a] Dne 27. 1. 1948 uspořádala strana sociálně demokratická v Lomnici nad Popelkou veřejnou schůzi, na které promluvil o vnitropolitických a zahraničních otázkách dneška poslanec Ustavodárného shromáždění Bohumil Laušman. Schůze se zúčastnilo asi 700 osob a její průběh byl klidný.

Hospodářské poměry jsou poměrně dobré a zásobování obyvatelstva, až na menší výjimky, jest pravidelné a bez poruch. V poslední době se počíná jeviti nedostatek hovězího masa, ale je nahrazováno vepřovým. Zásobování palivem se zlepšilo. Zásobování textiliemi není dosud uspokojující hlavně proto, že nová úprava prodeje textilií nebyla v praxi ještě provedena, takže v obchodech již jest část textilií, které tam dříve viděti nebylo, ale obchodníci toto zboží zatím nemohou prodávat. Jest však naděje, že při nové distribuci textilií bude zabráněno černému obchodu s nimi a rozdělení textilií bude spravedlivější.

Ve sklářství jest dobrá zaměstnanost a výdělky dělnictva jsou dobré. Jakost tyčového skla však není dosud na potřebné výši, takže při zpracování tohoto skla se vyskytují různé potíže. V textilním průmyslu si zaměstnavatelé stěžují na nedostatek učňů a mladých pracovních sil.

Firma Karel Dolenský, výroba kuchyňských strojků a vah v Bozkově, propustila v důsledku nedostatku surovin, páskového železa a plechu deset nekvalifikovaných dělníků, kteří si však již nalezli jiná zaměstnání. Tato firma zaměstnává ještě 26 dělníků. ⟨. . .⟩[b]

Projevuje se nespokojenost nad úředními příděly potravin, které jsou označovány za nedostačující pro pracující tam, kde nedostávají žádné přídavkové lístky a kde nejsou dítky, které mají větší příděly. Zejména jest si stěžováno na to, že není pro dospělé příděl mléka a másla a menší příděly masa. Jest poukazováno na to, že po celou dobu války byly přece, byť i skromné příděly těchto druhů potravin. Spotřebitelé těžko uznávají, že je to zaviněno velkým suchem a nedostatkem krmení, neboť ve zdejším kraji přece nebylo tak velké sucho, jako ve větších nížinách – „v kraji" – a stav dobytka nebyl proto tak

snížen, jako jinde. V důsledku toho jsou i dodávky mléka ve zdejším kraji poměrně dobré, namnoze vyšší, než v uplynulých letech.

a) 4 *l.* – nepolitická přednáška, b) 32 *ř.* – jednotlivé případy černého obchodu, předražování, černých porážek

7 *1948, 17. února. Semily*

Dne 30. 1. 1948 uspořádala Československá strana lidová v Lomnici nad Popelkou veřejnou schůzi lidu, na které promluvil o politické a hospodářské situaci a německém problému viceprezident obchodní a živnostenské komory v Liberci a krajský předseda strany lidové dr. Josef Plíhal. Schůze se zúčastnilo asi 450 osob a její průběh byl klidný. Dne 1. 2. 1948 uspořádala místní organizace KSČ v Jesenném veřejnou schůzi lidu, na které promluvil o dvouletém a pětiletém plánu tajemník národohospodářského výboru KSČ Gustav Bock z Prahy. Schůze měla klidný průběh. Dne 1. 2. 1948 uspořádala strana národně socialistická v Rybnicích veřejnou schůzi lidu, na které promluvil poslanec UNS Emil Weiland z Liberce za účasti asi 40 osob. Schůze měla klidný průběh.[8]

Jednotka Lidových milicí národního podniku Janka v Semilech.

Dne 8. 2. 1948 uspořádala strana sociálně demokratická v Jesenném veřejnou schůzi lidu, na které promluvil o politické a hospodářské situaci řečník Janata z Liberce. Průběh schůze byl klidný. Dne 13. 2. 1948 uspořádala místní organizace KSČ v Železném Brodě veřejnou schůzi lidu, na které o současných otázkách promluvil předseda Zemského národního výboru v Praze Ladislav Kopřiva. Projev byl velmi početně navštíven a měl důstojný a klidný průběh. Dne 14. 2. 1948 uspořádaly místní organizace strany národně socialistické z Libuně a Kněžnic v Libuni veřejnou schůzi lidu, na které o současné politické a hospodářské situaci promluvil poslanec Vladimír Tichota. Schůze měla klidný průběh.[9]

Zásobování obyvatel podle lístků je bez poruch. Zejména se zlepšilo zásobování vepřovým masem, ale naproti tomu se jeví nedostatek masa hovězího. Situace v zásobování uhlím je poměrně dobrá, vzhledem k mírné zimě daleko lepší než roku předešlého.

Ve sklářském průmyslu je dostatečný počet objednávek. Pouze v odvětví sekaného skla jest pozorovati částečné ochabnutí, což je patrně přechodné. Pracovních sil je ve sklářství dostatek.

Dne 12. 2. 1948 byl stanicí SNB v Železném Brodě zadržen belgický obchodník S. H. a L. O., kteří chtěli v Železném Brodě nakoupiti sklářské výrobky. Při tom požadovali na prodávajícím vyhotovení účtu o 40 % nižšího a rozdíl chtěli zaplatiti jednak hotově v československé měně, a dále nabízeli americké dolary, kus za 250 Kčs. Podle povolení o dovozu platidel přivezl s sebou H. do ČSR jen částku 400 Kčs a O. 300 Kčs. Přesto zaplatili u jedné firmy v Železném Brodě částku 20 000 Kčs v československé měně a ještě měli u sebe více jak 4 000 Kčs. Oba byli pro podezření pašování dolarů zajištěni a odevzdáni k dalšímu řízení oblastní úřadovně Státní bezpečnosti v Jičíně. ⟨. . .⟩[a]

Stanice SNB Semily vykonala dne 9. 2. 1948 za spoluúčasti adjunkta hospodářské kontroly Františka Řeháka z Liberce revizi v mechanické tkalcovně Josefa Menšíka v Benešově u Semil čp. 192, neboť měla důvěrně zjištěno, že v této tkalcovně se vyrábí textilie načerno. Při této revizi bylo zjištěno, že Josef Menšík vyrobil mimo povoleného pracovního úkolu bez výrobního příkazu 1 403,60 m textilního zboží a 2 416 m atlasgrádlu měl Menšík dosud ve výrobě rozpracováno na tkalcovských stavech. ⟨. . .⟩[b] Dále bylo zjištěno, že Menšík vyrobil a již načerno rozprodal 4 291 m flanelu a barchetu a 1 914 m kartonu. Další šetření a oznámení na Menšíka učiní v této věci úřad hospodářské kontroly v Liberci.

Obyvatelstvo si stěžuje, že dospělým není přidělováno mléko a máslo, které velmi postrádají.

a) 28 ř. – stíhání černého obchodu, b) 3 ř. – zabavení zboží

8

1948, 3. března. Semily

⟨. . .⟩[a] Dne 20. 2. 1948 uspořádala KSČ v Semilech veřejnou schůzi lidu, na níž promluvil předseda ONV z České Lípy František Mizera na téma „Práva komunistů a politická situace". Bylo přítomno asi 450 osob a schůze

měla důstojný průběh. Dne 21. 2. 1948 uspořádala strana lidová v Lomnici nad Popelkou veřejnou schůzi lidu, na které promluvil redaktor doc. S. Ghelfant na téma „Je socialismus pokrokem?" Projevu se zúčastnilo jen asi 30 osob a veřejný pořádek nebyl porušen.

Dne 21. 2. 1948 dopoledne byl uspořádán KSČ na náměstí v Semilech veřejný projev, na který se sešlo asi 750 osob.[10] Tento veřejný projev byl uspořádán jako protest proti vystoupení některých členů vlády a pro přijetí jejich demise. Činitelům vlády byly zaslány odhlasované rezoluce. Průběh projevů byl klidný, ale rozhodný. Dne 21. 2. 1948 odpoledne byl uspořádán KSČ v Železném Brodě veřejný projev, na který se sešlo asi 400 – 500 osob. Tento veřejný projev byl rovněž protestem proti členům vlády, kteří podali demisi. Průběh byl klidný, ale rozhodný. Dne 21. 2. 1948 byl uspořádán v Hájích nad Jizerou veřejný projev, na kterém člen Zemského národního výboru za KSČ Josef Tomeš ze Semil[11] vysvětlil stávající politickou situaci. Přítomno bylo asi 150 osob. Závěrem byla zvolena čtyřčlenná delegace, která odjela ihned s rezolucí k panu prezidentu republiky dr. Edvardu Benešovi a předsedovi vlády Klementu Gottwaldovi. Dne 21. 2. 1948 uspořádala KSČ v Lomnici nad Popelkou veřejnou schůzi lidu, na které promluvil poslanec Ústavodárného národního shromáždění JUDr. Jaroslav Kokeš o současné vnitřní a zahraniční situaci. Bylo přítomno asi 600 osob a průběh schůze byl klidný.

Dne 22. 2. 1948 uspořádala strana národních socialistů v Držkově veřejnou schůzi lidu, na které promluvil poslanec Josef Zeman asi ke 100 účastníkům schůze. Schůze měla klidný průběh. Dne 25. 2. 1948 uspořádala KSČ v Jesenném veřejnou schůzi lidu, na které promluvil o politických událostech ve vládě předseda MNV v Jesenném Karel Janda. Za souhlasu všech přítomných byl zvolen akční výbor pro obec Jesenný. Schůze byla značně navštívena, ale měla klidný průběh. Dne 22. 2. 1948 uspořádala KSČ v Jesenném veřejnou schůzi lidu, na které promluvil o současné situaci tajemník okresního sekretariátu KSČ ze Semil. Schůze měla klidný průběh.

Dne 19. 2. 1948 uspořádala strana sociálně demokratická v Železném Brodě veřejnou schůzi za účasti asi 80 osob, na které měl projev o politické situaci poslanec sociálně demokratické strany dr. Josef Veverka.[12]

V Semilech byl vytvořen akční výbor Národní fronty pro politický okres Semily ze všech spolehlivých členů dosavadních politických stran a celonárodních organizací, čítající 27 členů, který zahájil ihned svou činnost.[13] Dne 25. 2. 1948 byl ustaven akční výbor NF pro soudní okres Železný Brod, čítající 27 členů. Dne 28. 2. 1948 byl ustaven akční výbor NF pro město Semily, který čítá prozatím 15 členů.[14] Rovněž v četných venkovských obcích byly utvořeny akční výbory NF a v dalších obcích se teprve tvoří. Z různých úřadů, škol a institucí byly vyloučeny osoby národně a státně nespolehlivé, exponenti stran národně socialistické, případně lidové a na jejich místa byli dosazeni spolehliví zaměstnanci.

Zásobování obyvatel podle přídělového systému jest bez poruch, zásobování uhlím jest dobré. V průmyslu sklářském a textilním není změn. ⟨. . .⟩[b] V ohledu vyživovacím si obyvatelstvo stěžuje na snížené příděly potravin, na nedostatek gumové obuvi pro mládež a částečně ještě na nedostatek textilu. Distribuce textilu se podstatně zlepšila. Jeví se však nedostatek bodů.

Brusiči skla mají obavu, že jako následek nového uspořádání ve státě budou západní kapitalistické státy omezovati náš vývoz sklářských výrobků a tím že poklesne výroba tohoto zboží u nás.

Celková nálada obyvatel je po překonání vládní krize opět dobrá a hlavně pokroková občané nastupují do nové práce s větší chutí a s vírou v lepší budoucnost a ve větší bezpečnost republiky uvnitř i zvenčí.

a) 5 ř. – porušení kazatelské pravomoci, b) 12 ř. – mor slepic, nedostatek slámy, konfiskace mouky

9 *1948, 17. března. Semily*

Podle hlášení stanic SNB Držkov a Železný Brod obdržely dne 8. 3. 1948 závodní rady sklářských závodů v obvodech těchto stanic SNB na cyklostylu zhotovené přípisky (letáky), směřující proti způsobu znárodňování sklářských podniků. Dopisy byly dávány na poštu podle poštovního razítka dne 6. 3. 1948 v Jablonci nad Nisou a v Turnově. Ve větším počtu byly rozšířeny též v Jablonci nad Nisou. Letáky byly funkcionáři závodních rad sklářských podniků odloženy, aniž by k nim bylo přihlíženo. Případy byly shora uvedenými stanicemi hlášeny oblastní úřadovně StB v Jičíně a v Jablonci nad Nisou. Odesílatel letáků nebyl dosud zjištěn.

Předseda ONV Semily Petr Puturek.

Dne 15. 3. 1948 byl stanicí SNB Semily zatčen Jaroslav Fryml, vedoucí textilní továrny a barvírny v Suticích čp. 1, okres Semily, který dne 7. 3. 1948 zašantročil asi 600 kg chemických barviv v ceně asi 250 000 Kčs, čímž poškodil závod určený ke znárodnění. (. . .)[a] Stanice SNB Držkov učinila dne 10. 3. 1948 udání okresnímu soudu v Železném Brodě na Soběslava Tomáše, majitele sklářského podniku v Zásadě čp. 199, pro přestupek zákona č. 27/47 Sbírky, o trestní ochraně provádění hospodářského dvouletého plánu.

Dne 7. 3. 1948 byla konána v Semilech okresní konference KSČ, které předsedal člen Zemského národního výboru Tomeš ze Semil. Sokolovna v Semilech II byla vyslanými delegáty přeplněna. Tentýž den byla konána v Semilech okresní konference strany sociálně demokratické, která probíhala za nepatrné účasti členů. Obě strany vyslaly vzájemně na tyto konference své delegáty, kteří přednesli zdravice od svých politických stran, což bylo přijato velkým potleskem všech přítomných. (. . .)[b]

Ve všech obcích zdejšího služebního obvodu byly utvořeny akční výbory Národní fronty, které zahájily ihned svou činnost. Jako první provedly očistu ve veřejných úřadech a podnicích. Do většiny průmyslových podniků, které až dosud nebyly znárodněny, byli dosazeni noví vedoucí a podniky byly převzaty pod národní správu. Po zřízení akčních výborů Národní fronty nastalo již mezi občanstvem uklidnění a je příznačné, že někteří vedoucí z bývalých opozičních stran vyslovují svůj názor, že vzhledem na hrozící nebezpečí ze Západu a hlavně z Německa nemohla naše vláda jinak jednati, nemá-li dojíti k novému Mnichovu.

Náhlá smrt ministra zahraničí Jana Masaryka, který byl u většiny obyvatel velmi oblíben, vyvolala značný rozruch a byla také různě posuzována. Většina obyvatelstva je toho mínění, že byl ke své smrti dohnán svými některými bývalými přáteli a štvavým tiskem západních velmocí a jest proto většinou litován. Tendenční zprávy londýnského rozhlasu jsou odsuzovány. Vyskytl se však také dostatek hlasů, které způsob smrti Jana Masaryka odsuzují, neboť se domnívají, že tím zavdal západní cizině příčinu k nepříznivé kritice našeho státu a posledních událostí.

Ta část obyvatelstva, která se před vládní krizí opírala o strany reakční, neprojevila dosud veřejně své stanovisko a vyhýbá se zatím politickému životu na veřejnosti.

Dne 6. a 7. 3. 1948 byly pořádány ve většině obcí zdejšího okresu oslavy na paměť 98. narozenin prezidenta Osvoboditele T. G. Masaryka, které byly četně navštíveny a měly důstojný a pietní ráz.

Zásobování obyvatelstva potravinami podle přídělového systému je bezvadné. Zásobování uhlím a textiliemi se zlepšilo, což je velmi příznivě obyvatelstvem přijímáno a posuzováno.

Průmyslové závody jsou dobře zaměstnány a pracovní morálka jest dobrá a zvláště po ustavení nové vlády a ohlášení vládního programu se ještě zlepšila. Dělnictvo i zaměstnanci podniků a úřadů pracují ze všech svých sil a s opravdovou energií. Na den 21. 3. 1948 jest připravována pracovní směna vítězství, od které jest očekáván mimořádný úspěch. U firmy Josef Mizera, továrna na prádlo a konfekce, kde je zaměstnáno 120 dělníků, se uplynulý týden nepracovalo pro nedostatek materiálu. (. . .)[c]

a) 12 ř. – pět případů rušení obecného míru, b) 3 ř. – nepolitická přednáška, c) 9 ř. – černý obchod

Stanice SNB Lomnice nad Popelkou učinila udání okresnímu soudu v Lomnici nad Popelkou na F. V. z Lomnice nad Popelkou a E. Z. z Lomnice nad Popelkou pro šíření nepravdivých zpráv.[15] ⟨. . .⟩[a] Na příkaz ONV v Semilech byl pro podezření z útěku před obnovou trestního řízení podle retribučního dekretu zajištěn 22. 3. 1948 Vilém Gerl, bývalý prokurista firmy Gerl v Hájích nad Jizerou, posledně bytem ve Vrchlabí. Od 13. 3. jest nezvěstný Jan Šulc, drogista z Vranového, který pravděpodobně uprchl za hranice. Naposled bydlel v Jablonci nad Nisou.

Dne 19. 3. 1948 konala místní organizace KSČ v Košově veřejnou schůzi lidu za účasti asi 80 osob. Schůze měla klidný průběh. Dne 20. 3. 1948 uspořádala místní organizace KSČ veřejnou schůzi v závodním hotelu Tibatex v Loukově, na které promluvila zaměstnankyně ministerstva informací L. Nýdrlová o nynější politické a hospodářské situaci. Schůze měla klidný průběh. Dne 20. 3. 1948 uspořádala místní organizace KSČ v Roztokách veřejnou schůzi lidu, na které promluvil tajemník strany Miroslav Sulek ze Semil. Schůze měla klidný průběh. Dne 23. 3. 1948 uspořádala místní organizace KSČ v Zásadě veřejnou schůzi, na které promluvil tajemník strany Šulek ze Semil. Schůze měla klidný průběh.

Politické poměry se konsolidují a nastává úplný klid. Akční výbory spolupracují v souladu s MNV a ONV a nějaké mimořádné potíže a neshody nevznikají, případně již byly odstraněny.

Dne 21. 3. 1948 byla prováděna v celém okrese národní směna vítězství a sběr odpadků, s velmi dobrým výsledkem a s kladnou kritikou z řad občanstva.

Zásobování obyvatel podle přídělového systému je bez poruch. Zvýšený příděl chleba byl obyvatelstvem přijat s uspokojením. Zásobování uhlím jest již poměrně dobré a někde velmi dobré.

Pracovní morálka ve všech oborech stoupá a u obyvatelstva, pokud není reakcionářské, je viděti zřejmá spokojenost se zlepšováním poměrů a důvěra v budoucnost. Ve sklářském oboru je dosud dostatek práce, ale přesto tato vrstva zaměstnavatelů a zaměstnanců má obavu, jestli při novém uspořádání státních věcí nebudou západní kapitalisté omezovati odběr sklářských výrobků. ⟨. . .⟩[b]

Občanstvo schvaluje přísné a spravedlivé potrestání šmelinářů, což bylo dříve předmětem nepříznivé kritiky. Návrh zákona o národním pojištění jest rovněž přijímán s velmi příznivou kritikou.

Občanstvem je odsuzován postup některých diplomatických zástupců v cizině, kteří z důvodů nového uspořádání státoprávních poměrů u nás rezignovali na svá místa a postavili se tak do řad západní reakce, která nelibě nese naše spojenectví se slovanskými národy, jmenovitě upřímné přátelství se Sovětským svazem.

a) 3 ř. – jeden případ rušení obecného míru, b) 7 ř. – jarní polní práce, černý obchod

Jaroslav Fryml, vedoucí barevny, nyní znárodněný podnik v Suticích, okres Semily, je od 12. 4. 1948 pohřešován. Podle dopisu, který zanechal rodičům, jest důvodné podezření, že uprchl za hranice. Příslušné pátrání bylo zařízeno.

Dne 1. 4. 1948 byla v Libštátě konána veřejná schůze akčního výboru NF, na které přednášel předseda ONV ze Semil Petr Puturek. Schůze se zúčastnilo asi 200 osob. Dne 1. 4. 1948 uspořádala místní organizace KSČ v Libuni veřejnou schůzi lidu. Dne 2. 4. 1948 uspořádala místní organizace KSČ v Cidlině veřejnou schůzi lidu. Dne 4. 4. 1948 uspořádala místní organizace KSČ v Kněžnicích veřejnou schůzi lidu. Všechny tři schůze byly četně navštíveny a se souhlasem a porozuměním byly vyslechnuty. Bylo jednáno o vnitropolitické, hospodářské a politické situaci. (. . .)[a]

Dne 9. 4. 1948 konal akční výbor NF v Želechách veřejnou schůzi, na které promluvil poslanec ZNV Josef Tomeš ze Semil. Dne 9. 4. 1948 byla konána členská schůze sociálně demokratické strany v Semilech, na které o současných politických událostech a návrhu na utvoření jednotné kandidátky k 45 přítomným promluvil krajský tajemník strany Harešta z Liberce.

Dne 10. 4. 1948 uspořádala místní organizace KSČ ve Velkých Hamrech veřejnou schůzi lidu, na které o politické situaci promluvil poslanec Ústavodárného národního shromáždění Jan Harus z Liberce.[16] Schůze se zúčastnilo asi 170 osob. Dne 11. 4. 1948 byla konána plenární schůze KSČ v Košově za přítomnosti asi 100 osob. Dne 11. 4. 1948 uspořádal Místní akční výbor NF v Bratříkově veřejnou schůzi lidu, na které o příčinách únorové vládní krize promluvil předseda ONV v Semilech Petr Puturek, který podal také vysvětlení o působnosti akčních výborů NF. Schůze mezi občanstvem zanechala velmi příznivý ohlas.

Dne 12. 4. 1948 upořádala odborná skupina sklářského průmyslu ze Železného Brodu v Plchově schůzi sklářských podnikatelů a výrobců, kde byly stanoveny ceny sklářského zboží a dány pokyny pro výrobu. Dne 13. 4. 1948 byla konána v Lomnici nad Popelkou plenární schůze KSČ za přítomnosti asi 550 osob. Dne 16. 4. 1948 byla konána plenární schůze příslušníků KSČ v Semilech, na které o celkové politické situaci promluvil osobní tajemník ministra vnitra Noska Gríša Spurný. Bylo přítomno asi 400 osob a přednáška byla vyslechnuta s velkým zájmem. Všechny schůze měly klidný průběh a nikde nedošlo k porušení veřejného pořádku.

Politické poměry jsou zkonsolidované, přestalo politické štvaní a napětí a veškerá energie jest věnována jen budovatelské práci v továrnách a živnostech a jarním polním pracím. Sjednocovací proces zdárně pokračuje, což jest ku prospěchu jednoty národa.

Zásobování obyvatel podle přídělového systému jest bez poruch. Zásobování uhlím jest velmi dobré a nyní má každý možnost opatřiti si zásobu uhlí již i na zimu. To přesvědčuje i bývalé politické odpůrce, že vláda je v dobrých rukou a že konsolidační proces skutečně pokračuje a bude míti v brzkou dobu i v jiných oborech očekávaný výsledek, který zaručuje plánované hospodářství.

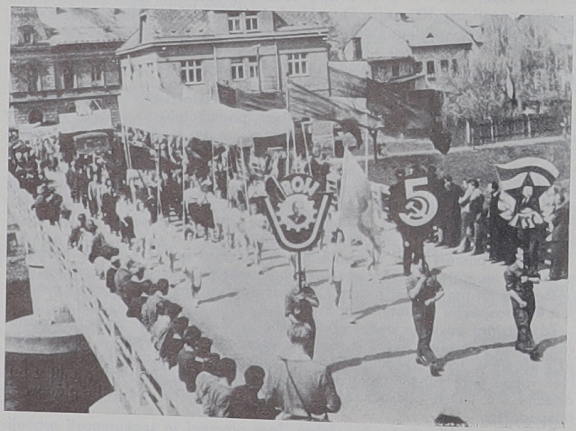
Pracovní morálka jest velmi dobrá. Tato pramení ze spokojenosti pracujícího lidu. Rovněž výdělky jsou poměrně velmi dobré. (. . .)[b] Do dvou obcí ve

zdejším okrese přijela vícečlenná brigáda kovodělníků, která rolníkům opravila hospodářské stroje. Jejich výkony rolníci velmi dobře ocenili, neboť tito vykonali práci dobře, svědomitě a čile.[17]

Ve sklářském průmyslu nastalo celkové uklidnění po vydání směrnic o znárodnění sklářského průmyslu. Menší podnikatelé se domnívali, že i do jejich menších podniků bude dosazena národní správa. Ve sklářství se dosud pilně pracuje, ale již nyní jsou vyslovovány obavy, že budou menší objednávky ze zahraničí, neboť jest již poněkud menší poptávka po korálích a podobných výrobcích. Výrobci tohoto zboží mají za to, že tomuto odvětví průmyslu by vláda měla věnovat větší pozornost, neboť zmenšením objednávek ubude státu cenných deviz. (...)[c]

Občanstvo si stěžuje, že již dlouhou dobu nemá valná část obyvatel žádný příděl másla. Naproti tomu sleduje rozhlasem i tiskem usilovnou práci naší vlády a Ustavodárného národního shromáždění a s povděkem přijímá nové zákony, zejména o národním pojištění, pozemkové reformě, a sleduje zdárný vývoj připravované nové ústavy, která bude pracujícímu lidu zajišťovat všechna vydobytá práva a svobody, jakož i lepší budoucnost.

a) 4 ř. – nepolitická přednáška, b) 2 ř. – vyhynutí části ozimů, c) 5 ř. – potírání černého obchodu

Společné oslavy Prvního máje v Semilech roku 1948.

(...)[a] Dne 17. 4. 1948 uspořádala místní organizace KSČ v Radčicích veřejnou schůzi lidu, na které promluvil o politické situaci a příčinách únorové vládní krize předseda ONV v Semilech Petr Puturek. Dne 17. 4. 1948 uspořádala místní organizace KSČ ve Vranovém veřejnou schůzi lidu, na které o politické situaci promluvil politický tajemník KSČ a jednatel okresního akčního výboru Sulek ze Semil. Dne 18. 4. 1948 uspořádala místní organizace KSČ v Komárově veřejnou schůzi lidu, na které o politické situaci promluvil politický tajemník KSČ a jednatel OAV Sulek ze Semil. Dne 23. 4. 1948 byla v obci Vlastiboř uspořádána veřejná schůze lidu za účelem provedení diskuse o návrhu nové ústavy, za přítomnosti politického tajemníka okresního vedení KSČ Sulka ze Semil. Dne 24. 4. 1948 byla podobná schůze za stejným účelem konána v Držkově. Vysvětlení k návrhům na novou ústavu podal tajemník KOR z Liberce Václav Nýdrle. Návrh nové ústavy byl všude přijat s uspokojením. (...)[b]

Dne 25. 4. 1948 byl v Železném Brodě konán sjezd všech odbojových složek z Podkrkonoší za účelem přípravy k sjednocení I. a II. odboje. Tento sjezd navštívil při příležitosti průjezdu Železným Brodem do Semil též ministr informací Václav Kopecký, což bylo místním obyvatelstvem s radostí kvitováno. Dne 25. 4. 1948 uspořádal okresní výbor KSČ ve Semilech veřejný projev, na kterém o současné politické situaci, únorových událostech a cestě k socialismu promluvil ministr informací Václav Kopecký. Jeho projev byl přítomnými přijat s mimořádným souhlasem a byl neustále přerušován spontánním potleskem. Při těchto veřejných schůzích a projevech nebyl nikde veřejný pořádek porušen.

Výživa obyvatelstva podle přídělového systému je zajištěna a bez poruch. (...)[c] Pracovní morálka v továrnách a závodech je dobrá a výroba je většinou nad stanoveným plánem. Ve sklářství je rovněž dosud dostatek objednávek. Dodávka mléka je dobrá a dodávka vajec velmi dobrá.

Oslavy 1. máje byly konány v Semilech, Lomnici nad Popelkou a Železném Brodě za mimořádně velké účasti krojovaných skupin, alegorických vozů a velké části obyvatelstva. Nikdy v předcházejících letech nebyla tak velká účast na této oslavě.[18] Občanstvo schvaluje jednotné oslavy 1. máje, neboť nastává sbližování a sjednocování dřívějších politických odpůrců, což zlepšuje praktický život ve městech a obcích.

Černému obchodu jest věnována mimořádná pozornost a jsou konány zvláštní služby jedině za účelem jeho stíhání, společně organizované, ale v poslední době již bez většího výsledku.

a) 19 ř. – nezaviněné lesní požáry, b) 3 ř. – rozhovory o zemědělských otázkách, c) 10 ř. – polní práce, sucho, slepičí mor

Strojem psaný ověřený druhopis
OA Semily, ONV Semily, kart. 38, taj. 22/1949, fol. 1–162

Poznámky

1 Připomeňme zde alespoň závažný materiálový sborník *Očima pamětníků. Příspěvky k dějinám bojů KSČ na okrese Semily v letech 1945 – 1948*. Semily 1968, v němž jsou obsaženy články a vzpomínky Miroslava Sulka, Oldřicha Kaderky, Bohuslava Laciny, Josefa Tomeše, Petra Puturka, Františka Rysa a dalších osobností našeho Února. Naposledy problematiku shrnul Miloslav Zelinka v práci *Cesta k Únoru 1948 na semilském okrese*. In: *60 let KSČ v okrese Semily*. Semily 1981, s. 43 až 48.

2 Ve fondu ONV Jilemnice jsou situační zprávy dochovány v úplnosti od září 1945 do 3. 7. 1947 (OA Semily, ONV Jilemnice, kart. 3, 1945, pres. S/4 a kart. 4, 1947, pres. S/4); ONV Turnov byly předkládány pouze týdenní, později čtrnáctidenní resp. měsíční zprávy o činnosti SNB bez politického zaměření, dochovány od 1. 1. 1947 do 4. 1. 1949 (taméž, ONV Turnov, kart. 1, pres. 60/1945). ONV Semily má úplnou řadu situačních zpráv – tzv. správní zpravodajství – za dobu od 19. 11. 1947 do 2. 4. 1949 (OA Semily, ONV Semily I, kart. 38, taj. 22/1949).

3 Oběžník ZNV z 22. 8. 1945 byl doplněn 27. 9. 1945, 30. 1. 1946 a 1. 10. 1946. Povinnost ONV zasílat situační zprávy byla zrušena 13. 2. 1947 ministerstvem vnitra, přesto si však ONV tento zdroj informací pro vlastní potřebu ponechávaly.

4 Osnova semilských zpráv měla víceméně ustálenou strukturu: bezpečnostní situace, průmysl, obchod a živnosti, zemědělství a lesnictví, výživa obyvatelstva, odvádění kontingentů, černý obchod, politický a kulturní tisk, politický život, kritika a nálada obyvatelstva, cizinci, pracovní morálka, náboženství, shromáždění, schůze a projevy.

5 Několik případů je uvedeno s iniciálami jmen obviněných.

6 Do Unora byl okresním velitelem SNB v Semilech kpt. Václav Vandělík, „papírový" národní socialista (Tomeš); pak byl vedením okresního velitelství pověřen vrch. strž. František Kašpar.

7 Stanice SNB Tatobity upozornila, že podle rozhlasové zprávy ze 7. 1. 1948 se v Praze platí za I. třídu hnědého uhlí i s dovážkou 58 – 62 Kčs/q, zatímco v Tatobitech a okolí za III. – IV. třídu hnědého uhlí 115 Kčs.

8 Stanice SNB Rybnice mimoto uvádí, že 8. 2. 1948 se v hostinci u Těhníků v Bystré n. Jiz. konala schůze KSČ za účasti asi 55 osob, na níž o organizačních věcech hovořil předseda MNV Bohumil Saska, zatímco současně v hostinci F. Patočky v téže obci hovořil k 15 posluchačům referent ústředí strany soc. dem. Josef Springl (v relaci chybně Springer) z Liberce.

9 Stanice SNB Tatobity: *Vzhledem k tomu, že politické strany Národní fronty zvyšují svoji politickou činnost, projevuje se jejich aktivita i v politickém životě obyvatelstva. Obyvatelstvo zaměřuje svoji pozornost na předvolební boj, k vydaným a připravovaným zákonům a jiným aktuálním otázkám poslední doby. Je pozoruhodné, jak nestejně a protikladně jsou pozorovány a kritizovány politické události. Zejména zemědělci se zájmem sledují celý politický život. Zákon o důsledné parcelaci zbytkových statků a připravovaný zákon o spravedlivém rozdělení půdy je předmětem různých debat a kritiky. Vcelku však zaujímají zemědělci k daným otázkám kladný postoj a jen v ojedinělých případech vyznívá kritika nepříznivě.*

10 Josef Tomeš odhadoval asi čtyři tisíce – údaj SNB bude zřejmě příliš nízký.

11 Josef Tomeš byl předsedou ÚV KSČ Semily; Miroslav Sulek okresním politickým tajemníkem, Rudolf Lacina okresním organizačním tajemníkem a Bohuslav Lacina okresním zemědělským tajemníkem.

12 Obvodní tajemník pro Železnobrodsko i soudobá zpráva ve Stráži severu datují přednášku Josefa Veverky, redaktora Stráže severu a předsedy krajského výboru sociálně demokratické strany v Liberci, k 20. únoru 1948.

13 Okresní akční výbor Národní fronty se v Semilech ustavil jako první v Libereckém kraji již 22. 2. 1948, měl však působnost jen pro soudní okres Semily. 28. 2. 1948 byl z iniciativy předsedy ONV Petra Puturka obnoven pro celý politický okres, ustavující schůze se konala 29. 2. 1948. Do jeho čela byl zvolen Josef Tomeš, jednatelem Miroslav Sulek. 21. 8. 1948 Tomeše vystřídal Kamil Havlíček, předseda MNV v Lomnici n. Pop.

14 Ustavující schůze MAV NF v Semilech se ve skutečnosti konala již 27. 2. 1948 a prvním předsedou byl Josef Buchar, po několika dnech nahrazený Rudolfem Kouckým.

15 Stanice SNB Lomnice n. P. oznámila, že 21. 3. 1948 na příkaz ONV odebrala 15 pistolí a 33 loveckých pušek osobám státně nespolehlivým a bez kladného poměru k lidově demokratickému zřízení.

16 Sklářský dělník Jan Harus, poslanec UNS, byl předsedou KV KSČ v Liberci; krajským tajemníkem KSČ byl dělník Rudolf Vetiška (od 14. 3. 1948 též předsedou KAV NF v Liberci).

17 Do Libuně přijela patnáctičlenná brigáda kovodělníků ze Semil, do Jilového stejně početná strojní brigáda z Mladé Boleslavi.

18 Stanice SNB v Semilech odhadovala počet účastníků na 11 tisíc, v Lomnici 6 237.

DROBNOSTI

W. A. Mozart a Semily

(Přednesено na konferenci „Mozart a jeho doba", pořádané Českou hudební společností 27. - 29. 10. 1987 v Praze)

Rudolf Hlava

Kdy, kterými cestami, jak se znalost Mozartova díla šířila na český venkov, do Podkrkonoší, konkrétně do města Semil?

Staré opisy a rané nototisky Mozartových skladeb zachované na kůrech podkrkonošských kostelů a v pozůstalosti obrozenských učitelů dosvědčují, že již za Mozartova života byla v Podkrkonoší Mozartova hudba známa, hrána a šířena.

Zásluhu o to měli hlavně učitelé – regenschori a studenti. Řadě studentů z Podkrkonoší umožnilo studovat na vysokých školách v Praze to, že byli choralisty ve sborech při pražských chrámech a klášterech. Tito studenti se svým učitelům oddvěčovali za základy zpěvního a hudebního umění tím, že přinášeli s sebou do Semil hudební skladby. Ty pak učitelští pomocníci horlivě opisovali, navzájem si půjčovali a hráli. Příkladem takového studenta by mohl být Ferdinand Pohl, syn semilského učitele. O jeho otci se ještě za mého mládí tradovalo, že uměl hrát na všechny hudební nástroje, používané na začátku minulého století, a že na znalost not kladl právě takový důraz, jako na znalost abecedy a číslic. Ferdinand Pohl se v Praze sprátelil s Krovem a Jelenem a v únoru 1826 při prvním provedení Škroupovy opery Dráteník zpíval ve Stavovském divadle kupce Lánu.

Otevřeme-li knihu „Riegrova matka", vydanou roku 1903 a napsanou Marií Červinkovou-Riegrovou, dcerou semilského rodáka a staročeského politika F. L. Riegra, dočteme se na straně 23 toto: *Byla to veliká chlouba pro město, když se tam provozovaly slavné figurální mše a při slavnostních příležitostech velkolepé muzikální produkce. Také v Podkrkonoší a v Semilech nezůstali za jinými pozadu a byla to jistě sláva nemalá, když k poctě vrchnosti diletantskými silami tam dáván byl Mozartův Don Juan, při čemž vrchního Louisa zpívala Donnu Annu.*

Je možné toto tvrzení o provedení Dona Giovanniho v Semilech v době před rokem 1810 považovat za bernou minci? Semilské divadelní tradice sahají do druhé poloviny 18. století. Na začátku minulého věku byly – podle dochovaných torz – v Semilech hrány i náročné zpěvohry. Na semilském zámku úřednictvo za hrabat Carettů z Millessima i po roce 1810 za nové vrchnosti, uměnímilovného liběchovského Veitha, horlivě muzicírovalo. Dochovaly se o tom i vzpomínky matky malíře moře Beneše Knüpfera, která se na semilském zámku narodila a vyrůstala. K hudebním a zpěvním besedám – říkalo se jim v Semilech kvodlibety – byli zváni i měšťané, v jejichž domácnostech se pěstovala *hausmusik*, a učitelé z celého panství. Přesto uvažme: Semily měly tehdy 2 260 obyvatel, většinou řemeslníků a zemědělců. Na semilském zámku nesídlila vrchnost trvale, přijížděla pouze občas na hony, nebyla tedy zámecká kapela. Bylo možné provést v Semilech „operu oper" s koloraturními zpěvy, se třemi sopránovými a basovými hlasy, s početným komparsem kavalírů, sedláků, muzikantů?

Marie Červinková-Riegrová vychází z rodinné tradice, vížící se k milostné historii jejího děda Václava Riegra. Tomuto hrdému a bohatému dědici semilského mlýna hodlal chamtivý a obávaný direktor semilského panství Heckerle dát za manželku svou dceru Louisu. Václav však o její ruku nestál. Rozhněvaný Heckerle chtěl z pomsty dát Václava obléknout do vojenského mundúru, ale Václavův otec rychlou cestou do Prahy syna z vojny vyplatil. Václav si pak o pouti v barokním chrámu v Bozkově vyhlédl na nevěstu ztepilou Terezii Wagenknechtovou, dceru mlynáře ze Stavu u Nové Paky. Terezie svá poslední léta trávila na zámku v Malči a tam svým vnoučatům Bohušovi, Libuši, později provdané Brafové, a Marii vyprávěla, jak se stalo, že je jejich babičkou ona a ne zpěvačka Donny Anny Louisa Heckerlová. A jak vyprávěním se události zveličují a zkrášlují, tak z kvodlibetu, při němž semilští hudebníci zahráli předehru k Donu Giovannimu, některý basista zazpíval Leporella a sličná Louisa zapěla árie Donny Anny, zřejmě vzniklo provedení celé opery.

Pravdu o semilském provedení Dona Giovanniho lze stěží zjistit. Celý patrimoniální archiv semilského panství vzal za své roku 1846, kdy za mrazivé únorové

noci vyhořel semilský zámek do základů. Snad v rodinném archivu Carettů-Millessimů nebo v účtech velkostatku by se mohly najít stopy.

Zcela nesporné je však provedení Mozartova Rekviem v Semilech při exekviích za Františka II. dne 18. března 1835. Tehdejší semilský farář Nosek píše do farní kroniky: *Při druhé zádušní mši bylo zde dáváno slavné Mozartovo Rekviem.* Užití slova „slavné" svědčí o tom, že farář Nosek si byl vědom, o jak velké a obtížné dílo jde. Zamysleme se nad provedením Rekviem. Císař zemřel 2. března a zpráva o jeho úmrtí jistě nedospěla z Vídně do Semil hned. Také smrnice litoměřického biskupa A. B. Hilleho o tom, že smuteční bohoslužby budou konány ve dnech 17. až 19. března 1835 za přítomnosti úřednictva, městské rady a rychtářů všech obcí, že od 12 do 13 hodin všemi zvony bude zvoněna hrana atd., nedošly z Litoměřic do Semil obratem. Na obstarání notového materiálu a nacvičení Rekviem by zbývalo tak dvanáct dní. A to by myslím ani dnes nestačilo. Takže můžeme předpokládat, že Semilští Rekviem znali, že je vícekrát zpívali, že patřilo ke kmenovému repertoáru semilského chrámového sboru. Svědčí to o hudebnosti a dovednosti účinkujících, o výši jejich znalostí. Vedle Rekviem byly tu dávány i Mozartovy mše. Bohužel, když v Semilech stavěli roku 1909 nový farní chrám, nestarali se příliš o osud hudebnin z kůru bouraného barokního kostela.

Městská kronika nebyla v 19. století v Semilech vedena, zápisy ve školní kronice začínají rokem 1872. Na rozdíl od jiných podkrkonošských měst, jako Železného Brodu nebo Nové Paky, nezachovaly se v Semilech rodové nebo rodinné kroniky nebo záznamy memoárové povahy. Přesto lze tvrdit, že po dobu dvou set let nebylo desetiletí, ve kterém by tu nezněly nesmrtelné tóny Mozartovy. Svědčí o tom doklady tzv. Havrdovy sbírky, uložené v okresním archivu Semily.

Roku 1860 vznikl v Semilech pěvecký spolek Jizeran. Ten pořádal vždy 22. listopadu „ceciliánské zábavy", které většinou začínaly předehrou k některé z Mozartových oper. Roku 1869 to byla předehra ke Kouzelné flétně, roku 1875 při smutečních obřadech za posledního korunovaného českého krále Ferdinanda V. tu opět provedli Mozartovo Rekviem. Roku 1891 vzpomněli Mozarta programem ze skladeb klasických. Často byl hrán smyčcový kvartet C dur (Köchel 466). V roce 1908 hudební odbor tělocvičné jednoty Sokol zařadil na pořad přátelského večera předehru ke Così fan tutte a Serenádu – opus 525. Na akademii Studentského kroužku v roce 1911 hrál smyčcový kvintet Serenádu G dur, roku 1931 učitel Havrda hrál houslový koncert D dur (Köchel 218), atd. Roku 1938 byla založena městská hudební škola a na hudebních večerech často znělMozart. Roku 1956 lidová škola umění uspořádala řadu koncertů věnovaných Mozartovi. Na jednom z nich zpívali Drahomíra Tikalová a Eduard Haken. Když roku 1960 Jizeran slavil své výročí svého založení, nechyběl na slavnostním koncertu ani Mozart. Ženský sbor tehdy zazpíval píseň Večerní klid. Bylo by možné uvádět další doklady o oblíbenosti Wolfganga Amadea Mozarta v Semilech.

Shrnuji – Semily, ale i ostatní podkrkonošská města, jako Železný Brod, Lomnice nad Popelkou, Jilemnice, Nová Paka, Vysoké nad Jizerou a Jablonec nad Jizerou, znala po více než dvě stě let Mozartovo dílo, zařazovala jeho skladby na pořady koncertů, vzhlížela k němu s úctou a láskou.

ZPRÁVY
KRONIKA

Zpráva o činnosti okresního archivu Semily za rok 1987

Okresní archiv se v uplynulém roce soustředil na úkoly druhého roku archivní pětiletky s důrazem na zpřístupňování archiválií a jejich komplexní ochranu. Lze konstatovat, že stanovený plán se podařilo splnit, přestože bylo nutno v průběhu roku zajistit doplnění personálního stavu archivu a část prací řešit i brigádnickou pomocí.

I. Základní údaje o množství archivního materiálu

Podle výsledků generální inventury měl okresní archiv Semily k 1. 1. 1987 celkem 3 735,09 běžných metrů archiválií, z toho 970,19 bm inventarizováno, 993,43 pouze uspořádáno a 1 771,47 bm dosud nezpracováno. Bylo zjištěno, že okresní archiv pečuje o 277 listin, 42 170 úředních knih a rukopisů, 5 908 spisových pomůcek, 20 typářů, 7 map a plánů, 6 051 fotografií, 54 gramofonových desek, 6 462 kartónů spisů, 3 578 fasciklů spisů a 13 956 balíků nezpracovaných archiválií.

V průběhu roku 1987 bylo nově převzato 30,80 bm archiválií, při vnitřní skartaci vyřazeno 25,20 bm materiálu bez archivní hodnoty, rozsah spravovaných archiválií činí tedy 3 740,69 bm.

Z nejvýznamnějších přírůstků je nutno uvést osobní archivní fond Aloise Jedličky z Turnova, dále archivní fond Zpěváckého spolku Bořivoj v Lomnici nad Popelkou, předaný Boženou Truhlářovou, a čtyři dosud neznámé obecní knihy z Bradlecké Lhoty z let 1734 – 1910, zajištěné pro okresní archiv Rudolfem Hlavou. Velký význam mají rovněž písemné pozůstalosti postoupené našemu archivu Okresním muzeem Českého ráje v Turnově, např. Jana Křtitele Hájka, Josefa Kuhna, Jindřicha Šorma, Matěje Kořátka a Viléma Peciny. Pro dějiny dělnického hnutí je pozoruhodná pozůstalost Jaroslava Koucképo z Chuchelny, věnovaná Jarmilou Babkovou; od Vratislavy Perné byly získány některé památky na jejího otce, univ. prof. PhDr. Josefa Vítězslava Šimáka, především nedokončený druhý díl Příběhů města Turnova nad Jizerou, vlastní životopis, alba fotografií a autorské výtisky jeho prací. Všem uvedeným dárcům a spolupracovníkům našeho archivu bychom chtěli vyslovit náš upřímný dík.

II. Skartační prohlídky a archivní prevence

Pracovníci okresního archivu uskutečnili během roku odborné archivní prohlídky a skartace písemností u 48 institucí; časově nejnáročnější byla skartace u okresního soudu a okresní prokuratury v Semilech.

Skartační řízení bylo provedeno u devíti odborů ONV Semily, dále u místních národních výborů v Benešově u Semil, Bozkově, Bukovině u Čisté, Hájích nad Jizerou, Holenicích, Hrubé Skále, Jesenném, Příčné, Nové Vsi nad Popelkou, Peřimově, Roztokách u Semil, Slané, Troskovicích a Všeni;

u JZD Příčná-Peřimov, Družba Libštát, Studenec, 3. května Horní Branná, Rozvoj Olešnice-Horka, Roztoky-Kruh, Kozákov Záhoří, Zelené Háje Tatobity;

u okresního soudu a okresní prokuratury v Semilech, okresního odd. ČSÚ, okresní finanční správy, okresní zemědělské správy, okresního kulturního střediska, OÚNZ Semily;

u Jednoty Jilemnice, společného zemědělského podniku Štěpánovice, družstva umělecké výroby Granát, Podniku místního průmyslu Turnov, Okresního podniku služeb Semily.

Ve všech případech, kde to bylo potřebné, provedli pracovníci archivu instruktáž v oboru spisové služby, dvakrát proškolili nové pracovníky aparátu národních výborů, schválen byl nový spisový a skartační řád okresního muzea. Prověrka spisové služby byla z pověření odboru vnitřních věcí vykonána u všech uvedených národních výborů základního stupně.

III. Zpřístupňování archivního materiálu

V souladu s plánem činnosti bylo v loňském roce dokončeno třídění, pořádání a vnitřní skartace fondu ONV Turnov (1945 až 1960) v rozsahu 24,8 bm. Zbývá dokončit úvod k inventáři, sestavit rejstříky a pořídit čistopis pomůcky.

Oproti plánovaným třem ročníkům se podařilo katalogizovat šest ročníků zápisů ze schůzí rady a pléna ONV Semily z let 1955 – 1960. Mimoto jsme pokračovali v katalogizaci kroník, uložených v našem archivu – celkem 52 svazků.

Zdárně se rozvíjejí také práce na úseku soudobé dokumentace. Vedle tiskovin za-

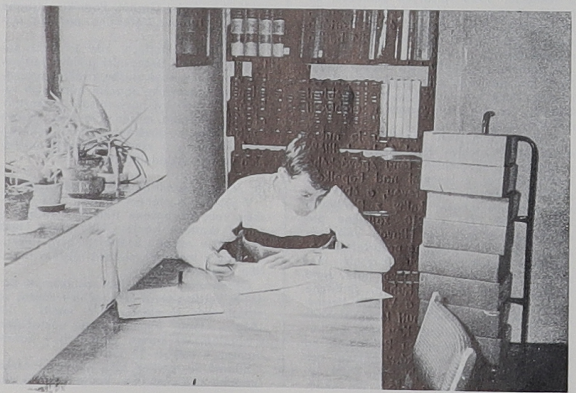
sílaných archivu národními výbory, školami, organizacemi Národní fronty a podniky i získávaných přímo z tiskáren v Turnově a Semilech věnoval okresní archiv výraznější pozornost zajištění kvalitní fotodokumentace. V tomto ohledu byla velkým přínosem spolupráce Miroslava Kubáta, který pro archivní účely zhotovil téměř tisíc fotografií z let 1860 – 1987, Karla Bárty (250 snímků z let 1980 – 1987) a fotoklubu Safír v Turnově (46 filmů). S využitím zkušeností okresních archivů Břeclav a Svitavy bylo během roku katalogizováno 2 364 snímků, které byly opatřeny osobními, místními a věcnými rejstříky. Velkou pomoc poskytla archivu také Růžena Doubková, která identifikovala více než dvě stě snímků z fondu Ochotnický spolek Semily.

IV. Využívání archiválií a kulturně osvětová činnost

V roce 1987 navštívilo okresní archiv 246 osob (o 63 méně než v roce předešlém) a evidováno bylo celkem 42 badatelů (o 8 méně), kteří vykonali 156 studijních návštěv (o 5 více). Vyřízeno bylo 56 písemných dotazů a rešerší, vyhotoveno 98 opisů a výpisů z archiválií pro státní orgány a občany, zajištěno 23 zápůjček do jiných archivů a jedna výpůjčka pro našeho badatele. Badatelům sloužila knihovna, čítající 7 375 svazků.

V průběhu roku studovali v badatelně okresního archivu následující badatelé:

Karel Bartoníček: *Ochotnické divadlo ve Vysokém nad Jizerou a jeho zájezd do Jilemnice roku 1850*
PhDr. Miroslav Cogan: *Malířská rodina Hertlů v 17. – 18. století*
Igor Činovec: *Pohlednice Semil na přelomu století*
Bronislav Čížek: *Vývoj socialistického zemědělství na Semilsku v 50. letech* (diplomní práce)
Ivana Čmuchalová: *Využití lyžování v tělesné výchově v podhorských školách* (diplomní práce)
Zdeňka Donátová: *Literární místopis Českého ráje* (SOČ)
Ing. Alena Drahoňovská: *Vyhodnocení zemědělské výroby na území CHKO Český ráj*
Pavlína Dušťová: *Dělnická tělovýchova v Semilech po první světové válce* (seminární práce)
Vladimír Fajta: *Historie rodu Martinků ze Žďáru*
Zdeněk Fišera: *Hrady v okrese Semily*
PhMr. Alena Grodzová: *Historie lékárny v Semilech*
Jan Hák: *Rod Háků ve Studenci*
PaedDr. Ivana Hamplová: *Rovensko pod Troskami po roce 1918*

Iveta Hásková: *Fotografové na Jilemnicku kolem 1900*
Rudolf Hlava: *Jaroslav Koucký z Chuchelny*
Rudolf Hlava: *Mozart v Podkrkonoší*
Stanislav Hlava: *Dějiny Bozkova*
Alena Hlaušková: *Boj proletariátu za předmnichovské republiky na Semilsku* (dipl. práce)
Alena Hovorková: *Dělnické hnutí v Semilech*
Věra Hyšková: *Dějiny obce Horní Branná*
Iva Ježková: *Literární místopis Českého ráje (SOC)*
Bořivoj Johánek: *Dějiny obce Valteřic a Víchové*
Petr Janek: *Počátky kopané ve Studenci*
Miroslav Kubát: *VODOG*
Jan Matoušek: *Vlastnické vztahy v katastrální obci Plepořie*
PhDr. Eva Mikanová: *Hudba na Semilsku před rokem 1800*
Oldřich Pour: *Historie dráhy Pardubice – Liberec*
Michaela Prokopová: *Vesnické noviny na území okresu Semily* (diplomní práce)
Jan Rous: *Historie tělovýchovného hnutí v Turnově*
Ladislav Stránský: *Vývoj školství na Semilsku v letech 1948 – 1976*
Jana Svobodová: *Hydronyma okresu Semily – povodí Jizery* (diplomní práce)
Jitka Sádková: *Povodně na Jizeře* (dipl. práce)
Eduard Smelhaus: *Vývoj školství na Semilsku v letech 1948 – 1976*
Luděk Štěpán: *Průmyslové stavby minulosti*
Ludmila Tomíčková: *Dějiny obce Mříčná*
Oldřich Turčín: *Evakuační transporty válečných zajatců 1945*
Irena Vodáková: *Literární místopis Českého ráje (SOC)*
Jaroslav Votrubec: *Historie Votrubcova rodu na Kozákově*
Josef Votrubec: *Historie Votrubcova rodu na Kozákově*
Jaromír Vytlna st.: *Letecká válka na území Východočeského kraje*
Jaromír Vytlna ml.: *Letecká válka na území Východočeského kraje*
ThDr. Václav Zemanec: *Dějiny kaple v Jesenném*

Na pokyn nadřízených archivních orgánů byl vypracován soupis dokumentů k dějinám Velké francouzské revoluce (22 záznamů), soupis uspořádaných archivních fondů k problematice tělesné výchovy, sportu a brannosti v letech 1948 – 1987 a sestaven přehled publikační činnosti pracovníků archivu za léta 1981 – 1986.

V roce 1987 se úspěšně rozvíjela spolupráce s kulturními zařízeními okresu i kraje. Okresní archiv zapůjčil 417 pohlednic Muzeu dělnického hnutí v Semilech pro výstavu „Semily včera a dnes na pohlednicích", Okresnímu muzeu Českého ráje v Turnově byly zapůjčeny unikátní archiválie pro výstavu k 70. výročí VŘSR, dva panely k témuž výročí byly instalovány ve vestibulu ONV, řada zajímavých archivních dokumentů byla nabídnuta připravovanému Muzeu revolučních tradic v Hradci Králové.

Prospěšné byly i kontakty s okresním výborem Českého svazu protifašistických bojovníků v Semilech. Okresní archiv pro něj zhotovil dvě sady diapozitivů po 252 snímcích, které budou sloužit osvětové činnosti svazu. Okresní archiv byl prostřednictvím svých pracovníků zapojen do komise regionálních dějin OV KSČ, krajského a okresního poradního sboru pro kronikářství, okresní komise pro soupis kronik, nákupní komise okresního muzea, historicko-dokumentační komise OV ČSPB. Velmi kladně hodnotíme též spolupráci s okresní knihovnou, okresním kulturním střediskem, Okresním muzeem Českého ráje v Turnově, Městským muzeem v Lomnici nad Popelkou, Muzeem dělnického hnutí v Semilech a Vlastivědným muzeem ve Vysokém nad Jizerou, okresní komisí pro dějiny závodů při OOR Semily a komisí pro dějiny závodů n. p. Kolora Semily. Z publikační činnosti je možno uvést článek *Půda bez panstva* (40. výročí Hradeckého programu), otištěný v Rozvoji, 36, 1987, 2. 4., a 9. 4. Dva pracovníci archivu aktivně působili v divadelním souboru Ivana Olbrachta v Semilech.

V. Personální situace

Ke dni 31. 1. 1987 odešel do starobního důchodu ředitel archivu Jaroslav Poláček a na jeho místo byl radou ONV jmenován dosavadní vedoucí odborný archivář PhDr. Ivo Navrátil. Na uvolněné místo byl přijat dnem 1. 3. 1987 Zdeněk Kašpárek, který se již v dřívějších letech na plnění úkolů okresního archivu podílel. Brigádnicky v archivu působili Miroslav Kubát, Ivana Brodská, Libuše Hlůžová a Bohuslav Plichta.

Koncem roku 1987 bylo personální obsazení následující: PhDr. Ivo Navrátil, ředitel archivu, Jaroslav Barták, samostatný odborný archivář, Zdeněk Kašpárek, odborný archivář, Ilona Činovcová, odborná archivářka (mateřská dovolená), a Marie Navrátilová, odborná archivářka (mateřská dovolená).

VI. Umístění a vybavení archivu

Díky porozumění odboru vnitřních věcí ONV se podařilo v sídle okresního archivu v Bystré nad Jizerou provést řadu důležitých prací, jako demolici továrního komína, instalaci požární sirény, revizi elektroinstalace včetně odstranění závad, nátěry všech dveří, oken, stolů a dopravních vozíků, vymalování kanceláří, badatelny, kuchyňky a sociálního zařízení, položení podlahové krytiny PVC v obou sálech depotů. Ke zlepšení mikroklimatu v depotech byl instalován vysoušeč vzduchu VV-60-U.

1. 7. 1987 uzavřel odbor vnitřních věcí ONV s Okresním muzeem Českého ráje v Turnově hospodářskou smlouvu o sdru-

žení finančních prostředků k adaptaci bývalé věznice, patřící tomuto muzeu, pro potřeby okresního archivu. Byla zpracována potřebná dokumentace a vydáno stavební povolení. Adaptace umožní uvolnit dosud užívané prostory ve státním zámku Hrubý Rohozec a trvale uložit Archiv města Turnova a MěstNV v centru města.

Rozhodnutím z 3. 4. 1987 přidělil odbor MH ONV odboru vnitřních věcí objekt čp. 192 v Benešově u Semil, což je bývalá mech. tkalcovna o výměře 700 m² nedaleko sídla okresního archivu. Odkoupení budovy od Kovodružstva Náchod umožní opustit provizorní depozitář ve Stružinci a přejímat archivní materiál do doby, než bude adaptován objekt bývalého mlýna v Bystré nad Jizerou.

Na tomto místě je nutné konstatovat, že přes vynaložené úsilí se nepodařilo ani loni nalézt volnou kapacitu pro zpracování prováděcího projektu k uvedené adaptaci. Mlýn zatím vůčihledně chátrá a je devastován chuligánskými živly, což rekonstrukci rozhodně neusnadní. 28. 9. 1987 provedly nadřízené orgány prověrku stavu péče o archiválie v návaznosti na usnesení vlády ČSR č. 321/86. Bylo konstatováno; že depozity v Bystré nad Jizerou snesou i přísná měřítka hodnocení, jejich kapacita je však vyčerpána.

Komise pro dějiny závodů při okresní odborové radě v Semilech

V období po druhé světové válce, bohatém na politické, majetkoprávní a organizační změny ve struktuře našeho průmyslu, byla věnována jen minimální pozornost dokumentaci průběhu historických přemén a socializačního procesu v průmyslových podnicích a závodech. Ztráty archivních materiálů, způsobené předispozicemi i neuváženími skartacemi, spolu s postupným odchodem pamětníků zapříčinily vznik bílých míst v zachycení vývoje jednotlivých závodů. Teprve v roce 1960 dal sekretariát ÚV KSČ podnět ke koordinované činnosti při přípravě a zpracování historie podniků a závodů. Řízením této činnosti byl pověřen tehdejší Ústav dějin KSČ, jehož funkci v dalším vývoji převzal Ústav marxismu-leninismu při ÚV KSČ, ve spolupráci s Kabinetem dějin odborů při Ústřední radě odborů.

Rozhodnutím sekretariátu ÚV KSČ z 22. 6. 1960 byla vytvořena Komise pro dějiny závodů v ČSSR (zkráceně KDZ) jako metodický a poradní sbor dobrovolných pracovníků na úseku dějin závodů i jako odborný aktiv Ústřední školy ROH Antonína Zápotockého a Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ. Odbory se přihlásily k účasti na zpracování a popularizaci dějin závodů usnesením předsednictva ÚRO z 30. 8. 1960. V usnesení se zdůrazňovalo, že poznání minulosti vlastního závodu může mít kladný vliv na další upevňování socialistického vztahu pracovních kolektivů k závodům, k socialistickému vztahu k práci, k společenskému vlastnictví. Tím byl zdůvodněn velký zájem ROH na zpracování a popularizaci dějin závodů, na vedení závodních kronik a jejich využití k socialistické výchově pracujících. Předsednictvo ÚRO uložilo v této souvislosti konkrétní úkoly sekretariátu ÚRO, ústředním výborům odborových svazů, krajským odborovým radám a zejména závodním výborům ROH, které se měly podle usnesení starat o napsání dějin závodů, aktivně se podílet na vytváření a činnosti autorských kolektivů, získávat pro práci na dějinách závodů a na jejich popularizaci jak pracující, tak i staré dělníky-důchodce, kteří mají pro tuto činnost předpoklady, usilovat, aby každý závod měl svou kroniku, pravdivě zachycující vývoj politických, hospodářských, sociálních a kulturních poměrů v závodě.

Po usnesení sekretariátu ÚRO z 19. 11. 1963, zabývajícím se výstavbou KDZ, mohlo být na plenárním zasedání KDZ ČSSR 10. prosince 1963 již konstatováno vytvoření základních organizačních předpokladů pro vývoj tohoto hnutí a dán mu směr další činnosti.

Vědecká konference k dějinám závodů v říjnu 1965 ukázala, že dějiny závodů jsou samostatnou, specializovanou disciplínou historické vědy, neoddělitelnou součástí hospodářských, politických, regionálních i celostátních dějin. V roce 1967 už KDZ evidovala na 160 titulů větších prací, zabývajících se dějinami závodů. Politická krize v letech 1968 – 1969 narušila osmileté hnutí, takže KDZ přestala prakticky existovat a řada jednotlivců i kolektivů v krajích a na závodech byla ponechána bez odborného ideového i metodického

Síň tradic národního podniku Dioptra v Turnově.

vedení. Až 25. února 1974 byla z popudu Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ a Ústřední školy ROH činnost ústřední komise obnovena.[1] Konkrétní praktický dopad pro práci komise mělo usnesení sekretariátu ÚRO z 23. 8. 1976, jímž byl s platností od 1. 1. 1977 schválen statut komise pro dějiny závodů v ČSSR, i některá další opatření ÚRO a vlády.[2]

KDZ ČSSR začala od 1. 12. 1976 vydávat Zpravodaj komise pro dějiny závodů v ČSSR a v roce 1978 sborník Studie a vzpomínky, zahájila proškolování dobrovolných pracovníků na úseku dějin závodů, organizovala celostátní konference KDZ[3] a zaměřila se na dobudování organizační sítě. Ve všech krajích ČSR byly při krajských odborových radách založeny krajské KDZ,[4] postupně se ustavovaly i KDZ s okresní působností při okresních odborových radách.[5] V roce 1979 vzniklo středisko pro dějiny textilního a oděvního průmyslu ČSSR jako součást Výzkumného ústavu bavlnářského v Ústí nad Orlicí, metodicky řízené sekcí pro dějiny textilního průmyslu ústřední KDZ. Toto středisko svou pozdější rozsáhlou organizační a publikační činností znamenalo velký přínos a pomoc pro historiky v textilních závodech.[6]

Úkolem KDZ při okresních odborových radách je vytvořit si přehled o situaci v okrese, o stavu prací na dějinách závodů, poskytovat závodům metodickou pomoc, vytvářet podmínky pro napsání dějin vytipovaných závodů v okrese, podchytit dosud nepublikované práce historiků-amatérů, spolupracovat s regionálními komisemi OV KSČ a dalšími orgány při přípravě konferencí, výstav a dalších akcí z oblasti dějin závodů.

V okrese Semily se KDZ ustavila 10. září 1985.[7] Síť KDZ na semilském okrese byla důsledně dobudována zatím jen v národním podniku Kolora Semily, kde po ustavení podnikové komise 18. června 1981 byly zřízeny KDZ na všech závodech. Zatímco některé okresní KDZ ve Východočeském kraji jsou poměrně rozsáhlými aktivy, komisi pro dějiny závodů při OOR v Semilech tvoří pětičlenná skupina. Pro účely práce komise byl okres rozdělen do pěti obvodů, Semilsko, Turnovsko, Lomnicko, Jilemnicko, Rokytnicko a každý člen komise zastupuje jeden obvod. Tato organizace umožnila, aby si členové KDZ udržovali potřebný přehled o dění ve svých obvodech.

Předpokladem pro další úspěšnou práci komise bylo poznání situace v jednotlivých závodech. Komise proto v prvé řadě shromáždila údaje o závodních kronikách, síních tradic, o stavu prací na historii závodů, o vydaných i připravovaných publikacích, o záměrech závodů na úseku zpracování dějin a sestavila je do přehledu, zahrnujícího přes 70 průmyslových závodů v okrese. Členové komise jsou si vědomi toho, že přehled, zpracovaný jen na základě informací závodů, může být v některých případech nepřesný a zkreslený. Proto si chce postupně získané údaje ověřovat a doplňovat, aby byly spolehlivým podkladem pro další práci a rozhodování. K tomuto cíli směřovala i prověrka síní tradic, provedená koncem roku 1986. Některé z nich, v Dioptře Turnov, Technometře Semily, STS Lomnice nad Popelkou, mají dobrou úroveň a mohou být doporučovány k prohlídce. Zmínky zaslouží i nevelká, ale na zajímavé exponáty bohatá síň tradic malého závodu Kolora 13 v Hrabačově, vybudovaná několika pro věc zapálenými zaměstnanci. Příprava síně tradic je pracná záležitost, vlastní realizace často nákladná, a proto je třeba, aby síně tradic byly udržovány v dobrém stavu a skutečně využívány zejména studující a učňovskou mládeží k poznávání minulosti závodů.

Pro zakládání a vedení podnikových a závodních kronik bylo Ústřední radou odborů vydáno několik příruček, které se často nedostaly k těm, kteří by je potřebovali. Vzhledem k množícím se požadavkům zpracovala komise stručný, praktický návod *Jak zakládat a vést kroniky na závodech*, určený k otištění ve Zpravodaji OOR v Semilech.

Vedle plnění běžných, již popsaných úkolů připadlo okresní KDZ v Semilech podílet se v současné době na soupisu kronik, který byl vyhlášen jako závazný úkol Východočeského KNV pro tuto pětiletku. Soupis se týká všech kronik obecních, školních, spolkových, soukromých, závodních i jiného původu. Řídící komise, jmenovaná ONV v Semilech, rozdělila úlohy k zajištění akce a soupisem závodních kronik pověřila komisi dějin závodů OOR, což je při malém počtu členů KDZ velmi náročný úkol.

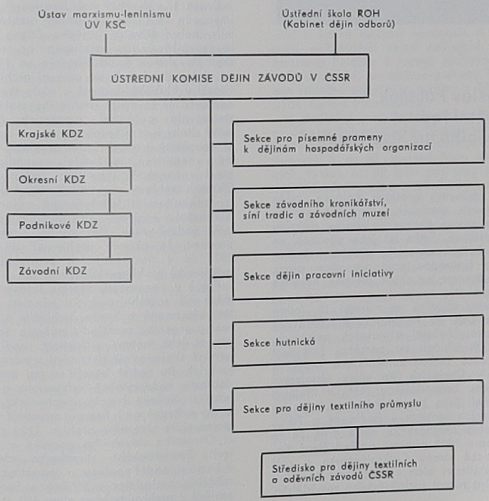
Činnost okresní KDZ v Semilech přispívá k zvýšení zájmu o poznání minulosti regionu a dává naději, že zpracování historie semilského okresu, v níž dějiny závodů tvoří od poloviny minulého století nadmíru důležitou složku, pokročí kupředu.

Václav Votoček

Poznámky

1 Ve vedení ústřední KDZ se vystřídali doc. PhDr. Václav Jíša, CSc., Václav Pubal, od roku 1984 je předsedou PhDr. Jiří Netík.
2 K nim patří zejména usnesení sekretariátu ÚRO o vydání směrnic k zakládání a vedení podnikových a závodních kronik z 23. 8. 1976, usnesení XI. plenární schůze ÚRO z 25. 2. 1981 o zvýšení účinnosti kulturně výchovné práce ROH při socialistické výchově pracujících, usnesení sekretariátu ÚRO z 25. 1. 1982 k zásadám práce se zaslouženými odborovými funkcionáři, usnesení vlády ČSR č. 234 z 30. 8. 1980 k zajištění soustavné dokumentace vývoje společnosti v období výstavby socialismu.
3 První celostátní konference KDZ se konala roku 1975 v Neratovicích, další 1979 v Třinci, 1982 v Náchodě, 1986 v Považské Bystrici.
4 V Hradci Králové se tak stalo v prosinci 1979. Funkci předsedy krajské KDZ byl pověřen doc. PhDr. Jiří Frajdl, CSc., z Pedagogické fakulty v Hradci Králové.
5 První okresní KDZ ve Východočeském kraji byly založeny v Trutnově a Havlíčkově Brodě. Největšího pokroku bylo dosaženo v roce 1984, kdy vznikly okresní KDZ ve Svitavách, Chrudimi, Náchodě, Pardubicích, Jičíně a Ústí nad Orlicí. Výstavba okresních KDZ byla dokončena v roce 1985.
6 Ředitelem střediska pro dějiny textilního a oděvního průmyslu ČSSR se stal hrdina socialistické práce dr. Ing. h. c. Václav Rohlena, člen vedení KDZ a předseda textilní sekce KDZ. Po jeho smrti převzal funkci v roce 1986 PhDr. Jaroslav Šůla, CSc., z Hradce Králové.
7 Členy KDZ OOR v Semilech jsou: Ing. František Filla (Turnov), Josef Junek (Lomnice nad Popelkou), Lubomír Kovář (Jilemnice), Josef Bouda (Rokytnice nad Jizerou) a Václav Votoček (Semily).

Organizační schéma KDZ ČSSR

Jaroslav Poláček, emeritní ředitel okresního archivu Semily

Se jménem Jaroslava Poláčka bude v dějinách semilského okresního archivu navždy spjato období největšího rozkvětu této instituce. Sedm let jeho působení ve funkci ředitele okresního archivu bylo naplněno činorodou organizátorskou prací, o níž bychom se chtěli alespoň několika řádky zmínit.

Jaroslav Poláček se narodil 19. ledna 1926 v Čepi na Pardubicku v rodině deputátníka. Vyrůstal v nuzných poměrech, od svých třináctí let pomáhal živit šest sourozenců těžkou zemědělskou prací ve dvoře v Cholticích. Po válce absolvoval dvouletou hospodářskou školu v Přelouči a působil jako hospodářský praktikant na soukromých statcích v Podhradě a Pálci. Za těchto okolností se nelze divit, že se po Únoru 1948 přihlásil do řad členů Komunistické strany Československa a celý svůj mladistvý elán věnoval boji za vybudování a rozvoj socialistického zemědělství.

Po vojenské prezenční službě působil jako zootechnik u Československých státních statků v Turnově, později již jako vedoucí farmy státních statků v Rokytnici nad Jizerou. Od 19. července 1954 je jeho život spjat s národními výbory. Do územní reorganizace roku 1960 zastával funkci okresního zootechnika ONV Jilemnice, poté přešel v téže funkci k ONV Semily. Všude si získával oblibu svou upřímností a přátelským vystupováním, skromností a obětavostí. Pro své organizační, politické a odborné schopnosti byl v roce 1963 jmenován vedoucím odboru vodního a lesního hospodářství a zemědělství a po dlouhých šestnáct let na tomto exponovaném místě hájil zemědělskou politiku komunistické strany. Dodnes zůstává v paměti funkcionářů národních výborů i mnoha občanů jeho citlivý přístup ke kolektivizaci a rozhodná a mnohdy i odvážná podpora výstavby vodovodní sítě v celém okrese i důslednost při postihu ohrožování čistoty vodních toků.

Dnem 1. září 1979 byl Jaroslav Poláček jmenován ředitelem okresního archivu Semily, neboť bývalá ředitelka Zdena Chaloupková-Marková nastoupila na mateřskou dovolenou a odstěhovala se. Funkce se ujal v době, kdy se okresní archiv nacházel v hluboké depresi – vázly skartace, neprováděly se svozy archivního materiálu, stagnovalo pořádání archivních fondů, velké dluhy byly v katalogizaci, na centrální soupisové akce bylo odpovídáno zpravidla negativně, svůj účel nesplnila ani první generální inventura roku 1976. Okresní archiv si nevytvářel nezbytné vazby na kulturní a společenské organizace a zařízení v regionu, jeho úloha a význam byly podceňovány. Na druhé straně je pravdou, že okresní archiv až do roku 1974 žil v nevyhovujících provizoriích a měl i velké problémy kádrové.

Právě v pozornosti, kterou Jaroslav Poláček od samého počátku věnoval zajištění všestranné ochrany archiválií a zlepšení pracovního prostředí, můžeme nejlépe poznat jeho neomylný instinkt, podložený letitými zkušenostmi získanými v náročných funkcích. Po sedmi letech se mu podařilo naprosto nedostatečně vybavenou a promrzající budovu bývalé mechanické tkalcovny v Bystré nad Jizerou proměnit v důstojné sídlo okresního archivu. Díky pomoci Okresního stavebního podniku v Semilech, Zemědělského stavebního sdružení v Lomnici nad Popelkou a jednotných zemědělských družstev v Příčné a Semilech zavládl v archivu každou zimu čilý staveb-

ní ruch, budovalo se i bouralo, a v oblacích rumu bylo možné chvílemi zahlédnout ředitele archivu, který neváhal přiložit sám ruku k dílu všude, kde to bylo potřeba. Současně usiloval o vyřešení prostorových problémů, neboť kapacita sídla archivu v Bystré nad Jizerou byla již v roce 1979 vyčerpána, především v důsledku převezení rozsáhlých fondů z vlhkých prostor na státním zámku Hrubý Rohozec. Podařilo se mu vybudovat provizorní depozitář v bývalé sokolovně ve Stružinci a dovést adaptaci získaného bývalého mlýna v Bystré nad Jizerou, navazující na sídlo archivu, až do stadia schváleného projektového úkolu.

Komplexní pohled na práci a poslání archivnictví, organizační talent, takt a vnitřní odpovědnost Jaroslava Poláčka umožnily řešit i další, po léta zanedbávané problémy. Postupně byly asimilovány dosud samosprávné městské archivy ve Vysokém nad Jizerou, Lomnici nad Popelkou a Rovensku pod Troskami, neboť jejich existence byla v rozporu se zákonem č. 97/1974 Sb. o archivnictví, a nebyly prostorově ani kádrově zajištěny. Nastolena byla pravidelnost ve skartacích u všech organizací v archivní péči; pro ilustraci můžeme uvést, že při příchodu J. Poláčka do funkce například zůstávalo dvanáct obcí, kde dosud nebyla skartace písemností vůbec provedena, a devatenáct, kde byl skartován materiál pouze do roku 1945. Důsledně byly též prováděny svozy archiválií, takže roční přírůstek činil v jednom případě i 280 běžných metrů, za celé období pak téměř jedenáct set běžných metrů. Je především Poláčkovou zásluhou, že semilský okresní archiv dnes patří k největším v kraji a je bez dluhů vůči státním oblastním archivům i spravovaným spisovnám.

Za sedm let ředitelování Jaroslava Poláčka bylo výrazně pokročeno ve zpracování archivních fondů. Jestliže v roce 1978 nebylo zpracováno 74 procent archiválií, koncem jeho funkčního období to bylo jen 60 procent. Dokončeny byly čtyři inventáře (fondů Okresní zastupitelstvo Turnov, Okresní úřad Turnov, ONV Semily I a ONV Jilemnice) a osm katalogů prezidiálních spisů a zápisů ze schůzí rad a plén ONV. Archivní knihovna, čítající přes sedm tisíc svazků, byla evidována a opatřena jmenným katalogem.

Přes to všechno, co jsme uvedli k vyznačení zásluh Jaroslava Poláčka o zachování archiválií našeho regionu pro příští generace, nesmíme zapomenout ani na jeho rozhodující přínos pro stabilizaci archivních kádrů. K cílevědomé a koncepční práci dokázal podnítit čtyři získané vysokoškoláky, vytvořil jim velmi dobré bytové, platové i pracovní podmínky, pečoval o soustavné zvyšování jejich politické a odborné kvalifikace. Náročnost při plnění úkolů plánu, kterou uplatňoval sám u sebe, musela mít – a také měla – kladnou odezvu u všech podřízených.

Postupná vnitřní stabilizace okresního archivu se během doby začala odrážet i v prosazování jeho významu navenek. Vzrůstal zájem badatelů o studium v příjemném a klidném prostředí, o archivní dokumenty projevovala stále častěji zájem i muzea pro svou výstavní činnost, archiv se mohl aktivně podílet i na ediční a publikační činnosti regionu. Dokladem, že se okresní archiv stal uznávaným střediskem regionální vlastivědné práce, je také zapojení archivářů v řadě aktivů a komisí, četná spolupráce se státními orgány, kulturními zařízeními, okresním tiskem, společenskými organizacemi, ale především sílící povědomí o významu archivů a archiválií v široké kulturní veřejnosti. A to je snad nejkrásnější vklad neúnavné práce Jaroslava Poláčka k rozvoji východočeského archivnictví, po zásluze oceněný ředitelem státního oblastního archivu v Zámrsku JUDr. Karlem Hromádkou.

K doplnění portrétu Jaroslava Poláčka musíme zmínit také jeho činnost veřejnou. Od samého počátku své politické aktivity zastával a dosud zastává řadu významných funkcí, ať již jako poslanec a člen rady národního výboru, předseda vesnické organizace KSČ, aktivista OV KSČ, velitel PS VB, zástupce velitele Lidových milicí. Nikdy nemohl chybět na žádné zemědělské brigádě, na žádné akci Z, aktivně pracuje v řadě složek Národní fronty a svým poctivým elánem dokáže strhávat ostatní. Za tuto činnost byl odměněn pomětní medailí ke 40. výročí vyvrcholení národně osvobozeneckého boje a osvobození naší vlasti Sovětskou armádou a státními vyznamenáními Za obětavou práci pro socialismus a Za zásluhy o Lidové milice II. stupně.

Dne 31. ledna 1987 se Jaroslav Poláček rozhodl odejít do starobního důchodu. Když jsme se s ním loučili, slíbili jsme mu, že vynaložíme všechny síly, aby jeho dílo dál neslo bohaté plody k prospěchu celé naší společnosti.

Ivo Navrátil

Obsah

Úvodem *(Miroslav Kubát)* 5

Články

Igor Činovec Odraz španělských událostí v letech 1936 až 1939 na Semilsku . . 9

Ivana Hamplová Hospodářský, politický a kulturní život v Rovensku pod Troskami mezi světovými válkami 25

Václav Votoček Příspěvek k historii odborného školství v Semilech 39

Miroslav Cogan K stavebnímu vývoji mostů na Hrubé Skále a Valdštejně . . . 55

Eva Mikanová Hudba v Turnově a okolí od nejstarších dob do začátku 19. století . 61

Materiály

Vzpomínky Albíny Roubalové ze Semil *(Rudolf Hlava)* 81

Únor 1948 na Semilsku v situačních zprávách SNB–I. *(Ivo Navrátil)* 99

Drobnosti

W. A. Mozart a Semily *(Rudolf Hlava)* 119

Zprávy, kronika

Zpráva o činnosti okresního archivu Semily za rok 1987 123

Komise pro dějiny závodů při Okresní odborové radě v Semilech *(Václav Votoček)* . 126

Jaroslav Poláček, emeritní ředitel okresního archivu Semily *(Ivo Navrátil)* . . . 130

Z ČESKÉHO RÁJE A PODKRKONOŠÍ
Věstník okresního archivu Semily
svazek 1

Vydal okresní archiv Semily se sídlem v Bystré nad Jizerou ve spolupráci s komisí regionálních dějin dělnického hnutí a KSČ při OV KSČ v Semilech, OKS Semily, Okresním muzeem Českého ráje v Turnově, Muzeem dělnického hnutí v Semilech, Vlastivědným muzeem ve Vysokém nad Jizerou, Krkonošským muzeem v Jilemnici a Městským muzeem v Lomnici nad Popelkou roku 1988. Odpovědný redaktor PhDr. Ivo Navrátil. Obálka a grafická úprava Jaroslav Barták. Reprografie Zdeněk Kašpárek. Tajemník redakce Libuše Hlůžová. Vytiskla Severografia, n. p. Liberec, závod 06, Turnov. Náklad 800 výtisků. Stran 134.
59-083-88 MK ČSR 02/61 Cena brožovaného vytisku 25 Kčs.